3

rok 2016
ročník 58

Demografie

revue pro výzkum populačního vývoje

Ondřej Nývlt
Ženy v rodinných domácnostech s dětmi a jejich postavení na trhu práce v kontextu vývoje po roce 1989

Markéta Růžičková – Dana Hamplová
Analýza vztahu náboženského vyznání a plodnosti ve sčítání lidu 2011 (se zařazením vlivu dalších proměnných)

Branislav Šprocha
Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade

Michaela Němečková – Anna Šťastná
Determinanty nevyplnění údajů o otci do hlášení o narození

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD

ČLÁNKY | ARTICLES

197 Ondřej Nývlt
Ženy v rodinných domácnostech s dětmi a jejich postavení na trhu práce v kontextu vývoje po roce 1989
Women in Family Households with Children and Their Position in the Labour Market in the Context of Development since 1989

213 Markéta Růžičková – Dana Hamplová
Analýza vztahu náboženského vyznání a plodnosti ve sčítání lidu 2011 (se zařazením vlivu dalších proměnných) | An Analysis of the Relationship between Religious Belief and Fertility in the 2011 Census (Including the Influence of Other Variables)

230 Branislav Šprocha
Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade | The Transformation of Nuptiality of Single Persons in the Czech Republic and the Slovak Republic in a Transversal and a Cohort Perspective

249 Michaela Němečková – Anna Šťastná
Determinanty nevyplnění údajů o otci do hlášení o narození | The Determinants of Missing Data on Fathers in Birth Reports

SČÍTÁNÍ LIDU | POPULATION CENSUS

263 Eliška Sudková
Konzultace s uživateli dat o obsahu sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021
Consulting with Data Users on the Content of the Population and Housing Census in 2021

265 Martina Kampichler
Využití dat ze sčítání 2011 v rámci projektu Flows
Using Data from the 2011 Census in Project Flows

RECENZE | BOOK REVIEWS

267 Vladimír Hulík
Co je nového ve vzdělávání
What's New in Education

269 Lucie Vidovićová
Postarat se ve stáří | Old Age Security

ZPRÁVY | REPORTS

272 Demografové migrují do Jižních Čech: Aneb poznámky z letošního XLVI. ročníku vědecké konference České demografické společnosti z Jindřichova Hradce | The Migration of Demographers to South Bohemia: Notes on the 46th Annual Conference of the Czech Demographic Society in Jindřichův Hradec

275 Mezinárodní workshop o vícečetných příčinách úmrtí | International Workshop of the MultiCause Network

278 Zemřela Janina Jóźwiak
Janina Jóźwiak Has Passed Away

278 Konferencia SMTDA 2016
The SMTDA Conference 2016

280 Adolphe Quetelet (1796–1874) – všestranný vědec
Adolphe Quetelet (1796–1874) – Polymathic Scholar

PŘEHLEDY | DIGEST

282 Radek Havel
Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2015; Pohyb obyvatelstva České republiky v roce 2015 podle krajů a okresů | Population and Vital Statistics of the Czech Republic in 2015: Towns with More Than 20,000 Inhabitants; Population and Vital Statistics of the Czech Republic 2015: Regions and Districts

BIBLIOGRAFIE | BIBLIOGRAPHY

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady. | The opinions of the authors do not necessarily reflect those of the editorial board.

Demografie je recenzovaný odborný časopis, který je zařazen v Seznamu českých recenzovaných neimpaktovaných periodik a v citační databázi Scopus. | Demografie is a peer-reviewed journal. The journal is registered on the List of Czech non-impact peer-reviewed periodicals and in Scopus, the citation database of peer-reviewed literature.

ŽENY V RODINNÝCH DOMÁCNOSTECH S DĚTMI A JEJICH POSTAVENÍ NA TRHU PRÁCE V KONTEXTU VÝVOJE PO ROCE 1989

Ondřej Nývlt[1)]

WOMEN IN FAMILY HOUSEHOLDS WITH CHILDREN AND THEIR POSITION IN THE LABOUR MARKET IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT SINCE 1989

Abstract

The period since 1989 in the Czech Republic has been characterised by significant changes in demographic behaviour that affect household structure. The postponement of entry into a partner household combined with a decline in fertility has resulted in a decline in the number of women living with children in partner households. Conversely, the rising divorce rate has led to an increase in the number of women living with children in one-parent households. One of the objectives of this study is to capture the trends in the cohabitation structure of families with children in the Czech Republic in the last twenty years. Other objectives of the study are to shed light on the conditions for achieving a work/life balance in the Czech Republic, especially in recent years, and to analyse how care for a child of preschool age affects the participation of mothers in the labour market and how this is reflected in higher unemployment. The study also aims to analyse the phenomenon in the context of the division of work and family responsibilities between partners. For this purpose use was made of data from the Labour Force Survey (LFS), which focuses primarily on the labour market.

Klíčová slova: rodinná soužití s dětmi, domácnost, sladění rodinného a pracovního života, Výběrové šetření pracovních sil
Keywords: family households with children, household, work/life balance, Labour Force Survey

Demografie, 2016, **58: 197–212**

ÚVOD

Cílem studie bylo ukázat změny rodinného chování v České republice s využitím dostupných dat o domácnostech. V prvé části, i z důvodu ne tak častého zaměření na data o domácnostech, je nutné popsat nejenom použité zdroje dat, ale i jejich relevantnost. Zmíněné závěry ukazují na relativně zásadní rozdíly ve výsledných hodnotách dle jednotlivých zdrojů. V analytické části se článek zaměřuje nejdříve na srovnání počtu rodinných domácností z pohledu žen v ČR v historickém vývoji po roce 1989 a odkazem na základní změny v rodinném chování (obecně nárůst rozpadu partnerských domácností po roce 1989, odkládání narození dítěte do vyššího věku, nárůst počtu alternativních soužití). V navazující části se již článek zaměřuje obecně na hledání vazeb mezi rodinnými domácnostmi a participací

1) Katedra demografie na Vysoké škole ekonomické v Praze, kontakt: ondrej.nyvlt@vse.cz, tel. (+420) 774 637 955.

jejich jednotlivých členů na trhu práce. Úroveň zaměstnanosti podle pohlaví lze lépe pochopit v kontextu rozdělení domácnostních a rodinných rolí s ohledem na věk nejmladšího dítěte v domácnosti.

Celé poválečné období po roce 1945 lze v zemích vyspělého světa charakterizovat snižováním průměrné velikosti domácnosti, ke kterému docházelo zejména v důsledku významného poklesu počtu vícegeneračních soužití. Pro vývoj v celém poválečném období se vžil termín nuklearizace (*Kobrin*, 1976), neboli přechod k tzv. *nukleární rodině*, jejímž základem je jedno jádro, tedy jedna úplná rodina. Na druhé straně vzestup plodnosti zvaný „baby boom" vedl dočasně k zastavení snižování průměrné velikosti domácnosti (*Schwarz*, 1989).

První fáze změn rodinného chování tedy souvisela se snižováním průměrné velikosti domácnosti nuklearizací, nikoli se změnou standardních rodinných vzorců, kdy i nadále dominovaly úplné rodinné domácnosti. Postupný proces vytváření podpory rodinám ve formě sociální podpory však poprvé v historii umožňoval samostatný život ženám bez partnera či pomoci rodičů (*Nývlt*, 2007). Zároveň růst zaměstnanosti žen umožňoval jejich větší emancipaci a zvyšoval jejich ekonomickou nezávislost na partnerovi či příbuzných (*Becker*, 1993). Nárůst individuálních práv a svobod jednotlivce v šedesátých letech přinesl v Evropě nárůst podílu jiných forem soužití na úkor manželství (*Lesthaeghe*, 1983).

Dalším znakem změn v rodinném chování se od šedesátých let v západní Evropě stalo rozšiřování soužití formou kohabitací. V České republice docházelo k vyšší preferenci kohabitací až během devadesátých let minulého století. Finanční a společenské výhody spjaté se vstupem do manželství v socialistickém Československu logicky podporovaly trvale vysokou sňatečnost, což se mimo jiné odrazilo v minimálních hodnotách mimomanželské plodnosti (*Nývlt – Šustová*, 2014). Po roce 1989 pak vlivem rozšíření různých alternací rodinného chování došlo k historicky nevídanému nárůstu mimomanželské plodnosti (např. *Lesthaeghe – Surkyn*, 2002; *Sobotka – Zeman – Kantorová*, 2003; *Surkyn – Lesthaeghe*, 2004; *Rychtaříková*, 2003).

Ačkoliv se nejdříve jednalo o zcela alternativní formu soužití, v delším horizontu lze říci, že s kohabitací nyní mají zkušenosti osoby ve všech věkových skupinách, různého stupně vzdělání, různé etnické příslušnosti či národnosti (např. *Kennedy – Bumpass*, 2008; *Perreli-Harris*, 2010; *Beaujouan – Bhrolchain*, 2011). Podíl nesezdaných soužití je na vzestupu v každé západní zemi, a zároveň se prodlužuje průměrná délka trvání kohabitace. V řadě evropských zemí kohabitace nepředstavuje trvalý fenomén, neboť u většiny párů dochází k pouhému odkládání sňatku na pozdější dobu. Obecně lze říci, že oproti západním zemím Evropy v zemích východní nebo jižní Evropy kohabitace předcházejí manželství (např. *Hiekel – Liefbroer – Poortman*, 2012; *Dominguez-Folgueras*, 2013). To potvrzují i studie v samotné České republice, kdy manželství je stále považováno za instituci, ve které by měly být vychovávány děti a převažujícím typem kohabitace je předmanželské soužití bezdětných osob (*Heuveline – Timberlake*, 2004; *Sobotka – Toulemon*, 2008). Je také nutné dodat, že růst počtu mimomanželsky narozených dětí nebo růst podílu mimomanželských soužití nemusí znamenat růst nestability rodinného prostředí (*Chaloupková*, 2011).

Na jedné straně možnost volby opuštění partnera již nemuselo vést k pádu do absolutní chudoby, na druhé to vedlo k dříve nemožnému rozhodnutí opustit rodinu bez ohledu na názor druhého partnera. V demografické terminologii se jedná o neúplné rodiny se závislými dětmi nebo obecně s dětmi. Například během sedmdesátých let se ve Švýcarsku významně zvýšil podíl neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou na úkor neúplných rodin v čele s ovdovělou matkou. K tomuto vývoji samozřejmě přispěla i snižující se intenzita zakládání nových domácností osamělými partnery s dětmi (*Lesthaeghe*, 1983).

Moderní individualistický život a ekonomická prosperita umožňují žít převážně mladším lidem v samostatných domácnostech. V posledních letech dochází k rozšiřování relativního počtu oddělených společných soužití (Living Apart Together), tedy soužití, v němž mají partneři trvalý vztah, ale bydlí každý zvlášť. Tato forma soužití je typická ve velkých švýcarských, anglických, německých, francouzských a nizozemských městech mezi ekonomicky dobře situovanými vrstvami (*Hamplová*, 2003). Dalším fenoménem je zvyšování podílu osob žijících v samostatných domácnostech. Ke zvyšování počtu domácností jednotlivců přispívá i zvyšující se úroveň rozvodovosti, kdy jeden rodič, převážně muž, po rozpadu domácnosti zakládá novou, často právě jednočlennou domácnost.

VYMEZENÍ RODINNÝCH A NERODINNÝCH DOMÁCNOSTÍ, DATOVÉ ZDROJE

Podkladem pro studium rodin je odvození základní jednotky, ze které lze jednotlivé rodinné typy definovat. Na rozdíl od základních demografických procesů plodnosti, úmrtnosti, sňatečnosti či migrace nelze rodiny vidět pouze z demografických událostí týkajících se samotného jedince (např. narození, úmrtí, sňatek atd.). Podkladem pro utváření rodinných forem se stává získání dat o domácnostech a definování rodinných vazeb v rámci domácnosti.

Změny v rodině a ve struktuře domácností lze prezentovat jako výsledek změn u jednotlivých členů domácnosti a změn ve vztazích v rámci rodiny, domácnosti. Záleží z jakého úhlu se na problém formování rodin nebo domácností nahlíží. Historicky lze vidět dvojí přístup k problematice domácností, kdy rozlišujeme, zda jednotkou našeho zájmu je jednotlivec či domácnost (*Willekens*, 1988). Samotný proces formování a rozpadu domácností lze pak vyjádřit životními dráhami jednotlivých členů domácností a vztahů mezi členy domácnosti. Životní dráha (life course) je souhrnem jednotlivých segmentů (partnerský, vzdělanostní, profesní, zdravotní, mateřský a bytový). Moderní koncept formování domácnosti ve vazbě na vztahy mezi jednotlivými členy domácnosti byl zformulován například v roce 1930 v USA, když bylo rozlišeno 5 základních typů domácností (*Ruggles – Brower*, 2003). Postavení jednotlivce a jeho pozice ve vztahu k formování rodinných vazeb promítli například *Manting* a *Alders* ve svém článku "Households Scenarios for the European Union, 1995–2025" z roku 2003, kde použili třídění podle pozice osoby žijící v domácnosti.

V České republice je obecně častější přístup hledání tzv. rodinných jader (nukleární rodina), které vymezují jednotlivé typy domácností (např. *Bartoňová*, 2005; *Kučera*, 2005), přičemž historicky jedinečným zdrojem je sčítání lidu. V České republice proběhlo první moderní sčítání z pohledu domácnostního členění v roce 1961. Od zmíněného roku lze analyzovat bytové domácnosti dále členěné na hospodařící, které se dále člení na cenzové. Shodný koncept byl zachováván i pro další sčítání, s tím, že ve sčítání 2011 již nejsou dále zjišťovány cenzové domácnosti. Samotné členění hospodařících domácností na cenzové přestává být v posledních letech relevantní, neboť rozdíly mezi počtem cenzových a hospodařících domácností jsou zcela minimální (*Bartoňová – Nývlt*, 2011). Další šetření, z kterých lze získat základní data za domácnost jsou šetření VŠPS a EU-SILC (*Nývlt – Šustová*, 2014). Z těchto důvodů bude studie vycházet z konceptu hospodařících domácností.

Analýza domácností je tedy možná ve dvou pohledech. První – tradiční – vychází z konceptu vytváření jednotlivých typů domácností, kdy předmětem zájmu jsou samotné domácnosti. Určení jednotlivých typů domácností vychází ze základního ukazatele „Vztah k osobě v čele domácnosti". Výjimkou je v tomto kontextu šetření EU-SILC (Životní podmínky), kde se jednotlivé typy domácnosti tvoří na základě jednotlivých vazeb mezi všemi členy domácnosti (*Nývlt – Šustová*, 2014). Obecně se však rozlišují čtyři základní typy domácností, většinou dále členěné podle počtu závislých dětí:

a) úplná rodinná domácnost (manželský pár nebo soužití druha a družky),
b) neúplná rodinná domácnost (jeden z rodičů alespoň s jedním dítětem),
c) domácnost jednotlivce,
d) vícečlenná nerodinná domácnost (dvě nebo více osob příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které netvoří rodinnou domácnost).

Krom analýzy podle jednotlivých typů domácnosti je možný i přístup zaměřený na samotného jednotlivce a jeho postavení v domácnosti. Pokud se v této studii chceme konkrétně zaměřit na ženy žijící v partnerském svazku nebo žijící samotně v domácnosti s dítětem, lze získat relevantní data pouze pokud se zaměříme na samotného jednotlivce. V tomto pojetí se osoby člení podle jejich vztahu k osobě v čele domácnosti a typu domácnosti na tyto základní kategorie:

a) žijící sám (jednotlivec),
b) žijící v partnerské domácnosti (manžel, manželka, druh, družka),
c) žijící sám s dítětem (matka, otec v neúplné rodině),
d) žijící s jedním nebo dvěma rodiči (vztah k osobě v čele domácnosti – syn, dcera),
e) žijící v nerodinné domácnosti (zahrnutí ostatních osob nespadajících do předešlých kategorií).

V případě této studie musí partnerka splňovat podmínku, že její vztah k osobě v čele domácnosti

je manželka, družka. Matka v neúplné rodinné domácnosti musí být osobou v čele domácnosti, další podmínkou je pak přítomnost alespoň jednoho dítěte do věku 15 let ve zmíněných typech domácností (v analytické části převažující členění). Intenzita zaměstnanosti či nezaměstnanosti matek s dětmi je vztažena k věku nejmladšího dítěte v domácnosti. Analytická část pak sleduje, zda věk nejmladšího dítě jednoznačně určuje ekonomickou aktivitu matek v jednotlivých rodinných soužitích.

Studie vychází z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS), neboť dané šetření splňuje dva základní předpoklady: jedná se o domácnostní šetření primárně zaměřené na trh práce. Pouze k základnímu srovnání jsou využita data ze sčítání roku 2001 a 2011 a EU-SILC (2011). Druhý předpoklad vychází z velikosti výběrového souboru, kdy VŠPS je největší domácnostní výběrové šetření v České republice. Jedná se o kontinuální šetření a metodicky srovnatelné údaje lze získat v časové řadě od roku 1993. Výběrový soubor obsahuje přibližně 25 tisíc domácností, což představuje přibližně 63 tisíc osob. Každý byt zůstává v souboru pět po sobě jdoucích čtvrtletí. Obměna souboru je tedy v každém čtvrtletí přibližně 20 % bytů. Předmětem šetření jsou všechny osoby obvykle bydlící v hospodařících domácnostech šetřených bytů, které setrvávají či mají v úmyslu zůstat na území České republiky alespoň jeden rok. Obvyklé bydliště je posuzováno podle ekonomické zainteresovanosti jednotlivých členů k této domácnosti. Tato zainteresovanost je chápana určením této domácnosti jako svojí základní domácnosti, kde přebývají, bydlí a starají se o udržování bytové jednotky. Detailnější informace o metodice zjišťování rodinných soužití i samotném šetření jsou v článku *O. Nývlta a Š. Šustové* v časopise Demografie 56(3), s. 203–218: Rodinná soužití s dětmi v České republice z pohledu výběrových šetření v domácnostech.

Studie se rovněž zaměřuje na současné významné téma sladění rodinného a pracovního života s důrazem na uplatnění matek s malými dětmi na trhu práce. K tomu je zapotřebí definovat základní ukazatele na trhu práce, tedy míru zaměstnanosti a nezaměstnanosti a určit, kdo je z pohledu VŠPS osoba zaměstnaná, nezaměstnaná nebo ekonomicky neaktivní. VŠPS vychází z definice mezinárodního úřadu práce (ILO), která zajišťuje, že výsledky z dat VŠPS jsou srovnatelné s ostatními evropskými zeměmi. Ekonomická aktivita je chápána hierarchicky, kde nejvyšší prioritu má existence zaměstnání. Zaměstnaní jsou podle VŠPS všechny osoby 15leté a starší, které během referenčního týdne příslušely mezi placené zaměstnané nebo zaměstnané ve vlastním podniku. Pro účely zjišťování je pojem práce interpretován jako práce alespoň po dobu celé 1 hodiny v referenčním týdnu. Nezaměstnaní jsou osoby 15leté a starší, které ve sledovaném období nebyly zaměstnané, hledaly aktivně práci a byly připraveny k nástupu do práce nejpozději do 14 dnů. Ekonomicky neaktivní byly osoby, které nesplňovaly podmínky zaměstnané či nezaměstnané osoby. Základní ukazatel míry zaměstnanosti je obvykle počítán za osoby starší 15 let, míra obecné nezaměstnanosti se v rámci evropského srovnání počítá za osoby ve věku 15–74 let, kdy se předpokládá, že počet nezaměstnaných ve věku 75 a více let je v podstatě nulový. V kontextu této práce jsou míry zaměstnanosti a nezaměstnanosti vztaženy k věku nejmladšího dítěte bez ohledu na věk zaměstnané či nezaměstnané osoby.

$$\textit{Míra zaměstnanosti} = \frac{Z_{15+}}{P_{15+}} * 100 \qquad (1)$$

kde Z_{15+} Zaměstnané osoby ve věku 15 a více let
P_{15+} Obyvatelstvo ve věku 15 a více let

$$\textit{Obená míra nezaměstnanosti} = \frac{N_{15-74}}{EA_{15-74}} * 100 \qquad (2)$$

kde N_{15-74} Nezaměstnané osoby ve věku 15–74 let
EA_{15-74} Ekonomicky aktivní osoby ve věku 15–74 let

POČTY DOMÁCNOSTÍ A MATEK S DĚTMI DO 15 LET V ČESKÉ REPUBLICE

Zastoupení jednotlivých typů domácností ukazuje na míru intenzity vytváření rodinných či nerodinných domácností v České republice. Podobně jako u úrovně plodnosti či úmrtnosti jsou dané výsledky zkreslené věkovou strukturou populace. Je zřejmé, že stárnutí populace bude přinášet růst počtu domácností jednotlivců, nižší zastoupení osob v mladším věku poté bude přispívat k nižšímu počtu rodinných domácností, především úplných rodinných domácností. V prvé fázi je třeba porovnat jednotlivé zdroje dat v čase. Jako prvotní bod srovnání zde bylo využito sčítání z roku

Tab. 1: Censové domácnosti v České republice (v tis.), ČR, 2001, 2002
Census households in the Czech Republic (in thousands), Czech Republic, 2001, 2002

Typ domácnosti / *Type of household*	2001 (Census)	2002 (VŠPS / *LFS*)
v tis. / *in thousands*		
Celkem / *Total*	4 270,7	4 052,6
Úplná rodina / *One-couple family*	2 333,6	2 620,0
Neúplná rodina / *Lone-parent family*	576,4	447,5
Domácnost jednotlivce / *One-person household*	1 276,2	927,8
Vícečlenná nerodinná domácnost / *Multimember non-family household*	84,5	57,4
v % / *in %*		
Celkem / *Total*	100,0	100,0
Úplná rodina / *One-couple family*	54,6	64,6
Neúplná rodina / *Lone-parent family*	13,5	11,0
Domácnost jednotlivce / *One-person household*	29,9	22,9
Vícečlenná nerodinná domácnost / *Multimember non-family household*	2,0	1,4

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001; VŠPS 2002.
Source: *Census 2001; LFS 2002.*

2001. Jedná se o sčítání, kdy výsledky byly prezentovány za cenzové domácnosti, bohužel v roce 2001 nebylo možné získat data z VŠPS za cenzové domácnosti, rodinné vazby v rámci hospodařící domácnosti se zjišťovaly až v roce 2002.

V roce 2001 bylo podle výsledků SLDB v České republice 4 270,7 tis. cenzových domácností, v roce 2002 dle výsledků VŠPS 4 052,6 tis. cenzových domácností, přitom během jednoho roku nemohlo dojít k tak zásadnímu vývoji, a pokud ano, tak by se měl spíše počet domácností zvyšovat. Základní rozdíl lze tedy spatřovat v pojetí trvalého či dlouhodobého bydliště v SLDB. VŠPS po celou dobu své existence vycházelo z pojmu obvyklého bydliště, tak jak je popsáno výše v článku. Celkový počet domácností není pro charakteristiku rodinného chování až tak určující, spíše jde o strukturu jednotlivých typů domácností. Pojem trvalého bydliště zdaleka nemusí vždy vystihovat skutečný pobyt respondenta (např. studijní, pracovní pobyt v jiné obci), a to i v důsledku tehdejší regulace bytového trhu v České republice. Výsledkem byl výrazně vyšší podíl úplných rodinných domácností z výsledků VŠPS v roce 2002 ve srovnání s výsledky SLDB 2001, a to zvláště na úkor domácností jednotlivců. V roce 2001 bylo ve sčítání z celkového počtu domácností 54,6 % úplných rodinných domácností, v roce 2002 64,6 %. Naopak podíl domácností jednotlivců v roce 2001 z dat sčítání činil 29,9 % z celkového počtu všech cenzových domácností, v roce 2002 z dat VŠPS pouze 22,9 %. Podíl neúplných rodinných domácností byl v roce 2002 nepatrně nižší než v roce 2001 (13,5 % versus 11,0 %) a nízký podíl vícečlenných nerodinných domácností zůstal zachován (*Nývlt*, 2007).

Dalším srovnávacím bodem byl rok 2011, kdy se nově podkladem pro srovnání kromě sčítání stala data z výběrového šetření EU-SILC (Životní podmínky v domácnostech). V tomto roce jak sčítání, tak obě výběrová šetření vycházela z definice obvyklého pobytu a využívala koncept hospodařících domácností. Z jednoduchého srovnání je vidět základní problém v nekonzistenci jednotlivých údajů, kdy se ukazuje, že statistika domácností je ve svém zjišťování velmi komplikovaná a bohužel nelze zaručit absolutně přesné výsledky. Z pohledu výběrových šetření je zřejmou nevýhodou výběrovost šetření, kdy výběrový soubor je převažován na základní soubor (populace, celkový počet domácností). Neexistence domácnostního registru je zásadním problémem, kdy základní soubor musí být definován jiným způsobem pro samotné vážení získaných dat. Odlišné metody, jak se vypořádat s neexistencí domácnostního registru, tak vedly k celkovému odlišnému počtu domácností v šetřeních VŠPS a SILC. Další nevýhoda výběrových šetření spočívá v relativně vysoké míře non-response, která ovlivňuje výsledné hodnoty. Ve VŠPS se pohybuje kolem 18 %, v šetření EU-SILC pak kolem 15 %,

Tab. 2: Hospodařící domácnosti podle typu (v tis.), ČR, 2011
Households in the Czech Republic by type (in thousands) in 2011

Typ domácnost / *Type of household*	v tis. / *in thousands*			v % / *in %*		
	SILC	SČÍTÁNÍ *CENSUS*	VŠPS *LFS*	SILC	SČÍTÁNÍ *CENSUS*	VŠPS *LFS*
Celkem / *Total*	4 180,2	4 375,1	4 442,8	100,0	100,0	100,0
Úplná rodina / *One-couple family*	2 672,7	2 166,7	2 656,6	63,9	49,5	59,8
Neúplná rodina / *Lone-parent family*	474,9	570,8	412,5	11,4	13,0	9,3
Domácnost jednotlivce / *One-person household*	991,6	1 422,1	1 253,9	23,7	32,5	28,2
Vícečlenná nerodinná domácnost / *Multimember non-family household*	41,0	215,4	119,8	1,0	4,9	2,7

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2011; VŠPS 2011; EU-SILC 2011.
Source: *Census 2011; LFS 2011; EU-SILC 2011.*

s tím, že v šetření EU-SILC do výběru vstupují z předchozích vln pouze vyšetřené domácnosti, zatímco ve VŠPS i nevyšetřené. Zásadní složku non-response tvoří odmítnutí rozhovoru, které se na celkové úrovni non-response podílí zhruba 80 % v obou šetřeních. Non-response není náhodná, naopak je charakteristická pro určité skupiny populace (*Šustová – Nývlt,* 2014). V případě sčítání je nutné vzít v potaz existenci nevýběrové chyby z důvodů neexistence tazatelské práce, tedy kontrol učiněných přímo v terénu, sčítací listy byly sesbírány společností Česká pošta, následné kontroly probíhaly až při zpracování. Nesprávně spárované osoby samozřejmě poté vytvářejí zcela jiné domácnosti než by odpovídalo skutečnosti. V případě rodinných domácností s dětmi nastává problém, kdy nejsou správně spárováni rodiče, či nejsou k rodičům přiřazeny jejich děti.

V důsledku toho byl ve sčítání celkový počet úplných rodinných domácností velmi nízký, když činil 49,5 % z celkového počtu všech domácností, tedy poprvé v historii nepřekročil hranici 50 %. Naopak ve VŠPS činil podíl úplných rodinných domácností 59,8 %, v SILCu dokonce 63,9 %. Ve srovnání s rokem 2001, a především ve srovnání s výběrovými šetřeními, byl ve sčítání výrazně vyšší podíl domácností jednotlivců, který činil 32,5 %, ve VŠPS 28,2 % a v SILCu dokonce pouze 23,7 %. Výrazně vyšší byl ve sčítání i podíl neúplných rodin (13,0 %), ve VŠPS pouze 9,3 % a v SILCu 11,4 %. Pokud tedy přijmeme za fakt, že ve sčítání nemuselo vždy docházet k správnému spárování osob v domácnostech, lze tím vysvětlit vyšší podíl neúplných rodinných domácností a domácností jednotlivců právě na úkor úplných rodinných domácností. Naopak nižší zastižitelnost i předpokládaná vyšší míra non-response snižují ve výběrových šetřeních zastoupení domácností jednotlivců.

Ze srovnání let 2001 a 2011 však vyplývá obecný trend poklesu počtu úplných rodinných domácností. Ve sčítání v roce 2011 oproti roku 2001 klesl podíl úplných rodinných domácností o 5,1 procentního bodu, ve VŠPS (rok 2002) pak o 4,8 procentního bod Naopak se zvyšovalo relativní zastoupení především domácností jednotlivců. Tento vzestup byl jednak způsoben stárnutím obyvatelstva, kdy obecně ve starších věkových skupinách je podíl domácností jednotlivců nejvyšší, zároveň i změnou životních postojů mladých lidí ve spojení s vyšší dostupností bytů buď v podobě nájemného bydlení či nárůstu počtu bytů v soukromém vlastnictví s využitím hypotečních úvěrů. Ačkoliv metodicky nelze zcela srovnávat rok 2011 a 2001, vývojové trendy ve sčítání i VŠPS byly v podstatě shodné i v samotné intenzitě míry přírůstku nebo úbytku jednotlivých typů domácností. V domácnostním pohledu se tedy nelze přímo prioritně zaměřit na celkové počty, ale spíše na jednotlivé trendy.

Hlavním tématem práce však není celkové zastoupení jednotlivých typů domácností, ale zaměření se na rodinné domácnosti s dětmi do 15 let. K tomuto účelu už jsou využita pouze data z VŠPS s tou výhodou, že lze pracovat s nepřetržitou časovou řadou od roku 1995 až do roku 2014. Data za rok 1993 a 1994 nejsou vhodná pro studium domácností. Na první pohled je patrné, že vývoj nebyl plynulý a z velké části kopíroval vývoj úrovně úhrnné plodnosti v České republice, samozřejmě s určitým zpožděním. Pro analytické účely byly vybrány ženy žijící v úplných rodinných domácnostech s dětmi do 15 let ať v sezdaném či nesezdaném soužití a k tomu ženy

Tab. 3: Počet žen žijících s dětmi do 15 let (v tis.), ČR, 1995–2014
The number of women living with children under the age of 15 (in thousands), Czech Republic, 1995–2014

Rok / *Year*	Ženy v úplné rodině / *Women in one-couple family*	Ženy v neúplné rodině / *Women in lone-parent family*	Ženy v rodinných domácnostech *Women in multimember non-family households*	Ženy ve věku 15–59 let / *Women aged 15–59*	Podíl žen s dětmi do 15 let k ženám ve věku 15–59 let (v %) / *Share of women aged 15–59 with children aged 14 and under (in %)*
1995	1 016,7	100,3	1 117,0	3 257,2	34,3
1996	983,7	109,6	1 093,3	3 276,7	33,4
1997	960,4	112,6	1 073,0	3 295,1	32,6
1998	938,7	107,9	1 046,6	3 312,3	31,6
1999	918,0	108,6	1 026,6	3 322,2	30,9
2000	905,7	107,5	1 013,2	3 329,4	30,4
2001	872,3	124,2	996,4	3 318,6	30,0
2002	864,6	121,7	986,2	3 317,9	29,7
2003	850,5	127,2	977,7	3 317,2	29,5
2004	835,4	127,9	963,4	3 314,6	29,1
2005	833,2	126,6	959,8	3 310,8	29,0
2006	816,9	126,1	943,0	3 307,1	28,5
2007	809,5	128,7	938,2	3 299,2	28,4
2008	816,5	131,6	948,1	3 303,3	28,7
2009	824,7	131,3	956,0	3 294,0	29,0
2010	843,2	131,5	974,6	3 270,4	29,8
2011	855,3	128,5	983,8	3 240,5	30,4
2012	850,3	138,9	989,2	3 181,3	31,1
2013	859,6	142,0	1 001,6	3 147,3	31,8
2014	858,2	151,5	1 009,6	3 113,2	32,4

Zdroj: VŠPS 1995–2014.
Source: *LFS 1995–2014.*

žijící v neúplných rodinných domácnostech s dětmi do 15 let. Abychom alespoň částečně zamezili vlivu věkové struktury, v relativním vyjádření jsou dané počty vztaženy k počtu žen ve věku 15–59 let, tedy věku, kdy je soužití s dětmi pravděpodobné.

V porevolučním vývoji po roce 1989 lze nalézt dva základní trendy ve změně rodinného chování. V prvé řadě dochází k významnému poklesu úplných rodinných domácností s dětmi. V roce 1995 naposledy překročil počet žen v partnerských domácnostech žijících s alespoň jedním dítětem do 15 let hranici jednoho milionu, přesně 1 016,8 tis. Významný pokles úrovně plodnosti po roce 1993, především v důsledku odkládání narození prvního dítěte do pozdějších let, se začal postupně projevovat v poklesu počtu úplných rodinných domácností. V průběhu let se jednalo o početně velmi výrazný pokles a vrcholu dosáhl v roce 2007, kdy činil počet žen v partnerských domácnostech s dětmi do 15 let pouze 809,6 tis. Hloubka poklesu byla ještě výraznější vzhledem k faktu, že se jednalo o roky, kdy v reprodukčním věku byly právě silné ročníky sedmdesátých let. Od roku 2007 docházelo k pozvolnému růstu počtu úplných rodinných domácností, právě vzhledem k realizované plodnosti žen, které odkládaly narození prvního dítěte do vyššího věku. Přesto v roce 2014 byl počet žen žijících v partnerském svazku s dítětem do 15 let o 158,5 tis. nižší než v roce 1995.

Součástí vývoje po roce 1989 byl postupný odklon od jednoznačné preference manželských svazků,

kdy se Česká republika vyznačovala extrémně nízkým věkem vstupu do prvního manželství. Období do roku 1989 lze charakterizovat relativně nízkým počtem nesezdaných soužití (v roce 1991 ve sčítání 85 tisíc, tedy 3,4 % z úplných rodinných domácností) či jiných alternativních forem soužití (living apart together, singles). I před rokem 1989 se ovšem Česká republika vyznačovala fenoménem relativně vysoké rozvodovosti, který samozřejmě vedl i k rozšíření počtu neúplných rodinných domácností. Období po roce 1989 lze přesto dále charakterizovat nárůstem rozvodovosti a vzestupem počtu žen žijících samostatně s dítětem do 15 let věku, s výjimkou období bezprostředně po roce 1989, kdy úroveň rozvodovosti do roku 1993 nepatrně klesala. Z dat VŠPS, která jsou dostupná po roce 1995, je již patrný kontinuální růst počtu neúplných rodinných domácností. Zatímco v roce 1995 činil daný počet 100,3 tis. žen, v roce 2015 již 151,3 tis. žen, což je nárůst přibližně 51%. Propad rodinných soužití s dětmi nebyl v souhrnu tak extrémní, v relativním vyjádření, kdy porovnáváme počet žen žijících s dětmi do 15 let k celkovému počtu žen ve věku 15–59 let, činil tento podíl v roce 1995 34,3 %, v roce 2014 pak 32,4 %. Nejnižší byl v roce 2007 – 28,4 %. Věkový interval 15–59 let je koncept, který ve své podstatě definuje věk, kdy žena mimo tento věkový interval s velkou pravděpodobností nežije v domácnosti s dítětem do věku 15 let.

ROZDĚLENÍ PRACOVNÍCH A RODINNÝCH ROLÍ V DOMÁCNOSTI

Samotný pokles počtu domácností s dětmi ovlivňuje celá řada okolností, které lze dávat především do souvislosti s faktory ekonomickými a hodnotovými. Na jedné straně je zdůrazňován vliv ekonomických souvislostí, kdy zvýšené ekonomické náklady spojené s nedostupností levného bydlení mohly mít za následek přinejmenším odkládání narození dítěte na pozdější dobu (např. *Rychtaříková*, 2003). Hodnotové teorie poukazují na fakt, kdy tradiční model brzkého vstupu do manželství a narození dítěte nahrazuje rostoucí důraz na seberealizaci a především svobodu a nezávislost jedince (*Hamplová*, 2002). Lze se logicky domnívat, že jednotlivé faktory nelze vnímat samostatně a za poklesem úrovně plodnosti a počtu rodinných soužití stojí více faktorů.

Zaměření článku nesměřuje k hledání příčin, ale ukazuje faktory, které mohou motivovat či naopak demotivovat k zakládání především partnerských domácností s dětmi. V první části se studie zaměřuje i na rozdělení rolí pracovních a rodinných v samotných partnerských domácnostech. Ačkoliv růst ekonomické nezávislosti žen v západní Evropě přispěl ke zvyšování míry zaměstnanosti u žen, ve většině evropských zemí zůstal rozdíl mezi mírou zaměstnanosti žen a mužů stále významný. Mezi země s vysokou mírou zaměstnanosti žen patří skandinávské země, naopak Itálie a Španělsko se vyznačují nízkou participací žen na pracovním trhu. Relativně shodnou míru zaměstnanosti žen a mužů lze napříč většinou evropských zemí vidět v případě bezdětnosti v mladém věku. Ke změně dochází samozřejmě v souvislosti s narozením prvního dítěte, kdy se žena rozhoduje mezi rychlým návratem do práce a setrváním s dítětem v domácnosti za cenu odkladu kariéry. Změny v Evropě přinesly jednoznačně růst participace žen na pracovním trhu, který byl doprovázen i růstem zaměstnanosti žen s malými dětmi (*Torr – Short*, 2004). K vyšší zaměstnanosti žen přispělo i zvyšování úrovně rozvodovosti, která přinesla nucenou orientaci matek s malými dětmi na placené zaměstnání (*Šťastná*, 2006).

Ačkoliv v České republice docházelo k zásadním změnám ve struktuře domácností, při bližším pohledu je zřejmá velmi nízká ekonomická aktivita matek s malými dětmi, právě ve srovnání s ekonomickou aktivitou otců. Období před rokem 1989 se v Československu vyznačovalo relativně vysokou intenzitou ekonomické aktivity žen s vysokým využíváním organizované péče o děti (jesle, školky). Data VŠPS umožňují sledovat ekonomickou aktivitu partnerů dle věku nejmladšího dítěte v domácnosti. Pokud vezmeme historicky nejstarší dostupná data z VŠPS (průměr let 1995–1997), vidíme jednoznačné rozdělení dle věku nejmladšího dítěte. Do tří let věku nejmladšího dítěte jednoznačně převažuje tradiční model, kdy matky zůstává doma a otec je v zaměstnání (77,2 %). Naopak zcela marginální byla opačná varianta (0,7 %), překvapivě nízký je i podíl, kdy oba dva rodiče pracují (18,7 %), přitom ženy na mateřské dovolené jsou v rámci definice ILO považovány za zaměstnané osoby. Ačkoliv ve většině zemí postupně docházelo ke zvyšování ekonomické aktivity žen obecně, v České republice byl vývoj po roce 1989 spíše opačný. Absolutní odklon od organizované péče o děti do tří let, z důvodu její špatné pověsti před rokem 1989, vedl k výraznému snížení

Graf 1: Rozdělení pracovních a rodinných rolí (v %), ČR, 1995–1997, 2011–2013
Distribution of working and family roles (in %), Czech Republic, 1995–1997, 2011–2013

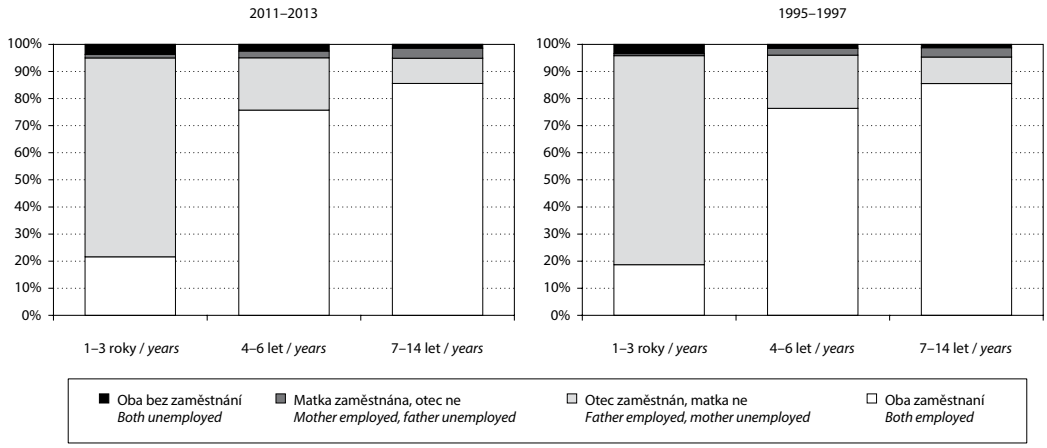

Zdroj: VŠPS 1995–2013.
Source: *LFS 1995–2013.*

ekonomické aktivity žen po narození dítěte. Využívání nabídky mateřských škol a poté nástup nejmladšího dítěte v domácnosti do školy vedlo k razantnímu nárůstu míry zaměstnanosti žen, kdy ve věku 6–14 let nejmladšího dítěte bylo pro matky zcela výjimečné zůstat nadále v domácnosti s dětmi.

V grafickém znázornění časového srovnání zaujme, že rozdíly v participaci rodičů na trhu práce jsou v podstatě neznatelné, pokud porovnáme období 1995–1997 a 2011–2013. Přestože jsou poslední léta charakterizována významnými ekonomickými a hodnotovými změnami, postoj k rozdělení rolí v partnerských domácnostech se nezměnil. Významný vliv na ekonomickou aktivitu matek měla až reforma rodičovského příspěvku z roku 2008. Finanční výhodnost dvouletého rodičovského příspěvku v případě následného návratu do zaměstnání vedla k částečnému navýšení ekonomické aktivity žen s dětmi do věku 3 let. Matky již v takové míře nevyužívaly tříletou ochrannou lhůtu v podobě rodičovské dovolené.

SLADĚNÍ RODINNÉHO A PRACOVNÍHO ŽIVOTA

Základní předpokladem vyváženosti rodinného a pracovního života je možnost volby alternativních pracovních úvazků a vyšší zapojení mužů do péče o děti. Jednou ze základních možností je volba délky úvazku. Podle metodiky VŠPS se práce na plnou (plný úvazek) a zkrácenou dobu (částečný úvazek) rozlišuje na základě spontánní odpovědi respondenta. Ve Velké Británii a Nizozemsku se stalo spojení péče o děti a práce na částečný úvazek (family friendly employment) součástí oficiální politiky státu, zvláště v případě pokud se o dítě stará samotná matka (*Hakim*, 2003). V České republice nevyužívají částečné úvazky ve zvýšené míře ani matky s malými dětmi. Jedná se o jeden z důvodů, kterým lze vysvětlit relativně nízkou participaci žen na trhu práce. Mezi další může patřit preference žen zůstávat s dětmi doma, co nejdéle to jde, nechuť vrátit se do původního zaměstnání nebo nedostupnost odpovídajícího zařízení denní péče.

Vysvětlení je jednoduché, ekonomická realita v ČR vyžaduje druhý příjem (*Hamplová*, 2003). Důvody lze hledat jednak v nižších relativních mzdách ve srovnání se západní Evropou, kdy si žena nemůže dovolit pracovat pouze na částečný úvazek, aby nezapříčinila „zchudnutí" rodiny, ale i v celkovém nedostatku prací na částečný úvazek v České republice.

Možnosti sladění rodinného a pracovního života a podpora částečných úvazků a dalších nestandardních režimů je agendou v mnoha diskuzích i programech politických stran, přesto během posledního desetiletí není vidět žádný viditelný posun. V průměru let 1995–1997 činil podíl částečných úvazků u žen

Graf 2: Podíl částečných úvazků u zaměstnaných žen v rodinných domácnostech s dětmi do 15 let (v %), ČR, 1995–2013
The proportion of women employed in part-time jobs with children aged 14 and under in family households (in %), Czech Republic, 1995–2013

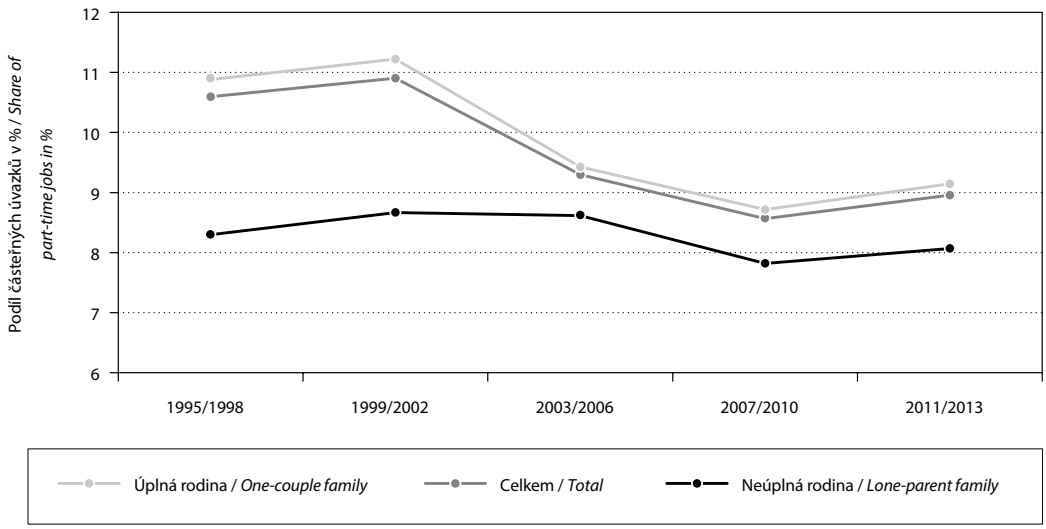

Zdroj: VŠPS 1995–2013.
Source: *LFS 1995–2013.*

v úplných rodinných domácnostech s dětmi do 15 let 10,9 %, v průměru let 2011–2013 to bylo dokonce významně méně – 9,1 %. V případě matek samoživitelek s dětmi do 15 let byl vývoj podobný, v průměru let 1995–1997 činil podíl částečných úvazků z celkového počtu úvazků 8,3 %, v průměru let 2011–2013 to bylo 8,1 %.

Možnost návratu na trh práce může významně ovlivňovat rozhodnutí o narození prvního či dalšího dítěte. Předpoklad dlouhé kariérní pauzy, zapříčiněné nemožností sladění rodinného a pracovního života, může demotivovat mladé ženy od narození prvního dítěte. Standardní model reprodukčního chování v České republice je dvoudětný s relativně nízkým intervalem mezi narozením prvního a druhého dítě. V případě využití plné rodičovské dovolené se pauza na trhu práce může pohybovat v rozmezí 3–9 let (v případě tří a více dětí). Daný systém zásadně komplikuje nejenom kariérní růst, ale i obecně návrat na trh práce. Zde je nutné hledat hlavní příčiny horšího postavení žen na trhu práce, co se týká výše mezd i úrovně nezaměstnanosti. Jinou rizikovou skupinou na trhu práce v České republice jsou absolventi škol, z dat VŠPS však nevyplývají zásadní rozdíly podle pohlaví. Za průměr let 2009–2013 činila pravděpodobnost nezaměstnanosti po ukončení vzdělávání u žen 24,7 %, u mužů 25,4 %, ovšem míra nezaměstnanosti matek v rodinách s nejmladším dítětem ve věku 3–6 let činila 14,9 %, u otců pouze 4,2 % (*Mladí lidé na trhu práce*, 2014). V mezinárodním srovnání, pokud se zaměříme na srovnání celkové intenzity nezaměstnanosti, míra nezaměstnanosti žen a mužů dosahuje podobných hodnot, v severských zemích Evropy a v pobaltských zemích je míra nezaměstnanosti mužů dokonce signifikantně vyšší. V České republice dle dat VŠPS činila v roce 2015 míra nezaměstnanosti mužů ve věku 15–74 let 4,2 %, žen 6,1 %.

V období po roce 1989 se v České republice střídaly období ekonomicky úspěšná s neúspěšnými, což se výrazně projevilo i na míře zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Z pohledu matek s malými dětmi je však tento vývoj málo patrný, v případě zaměstnanosti v podstatě nerozpoznatelný. Obecně platí, že míra zaměstnanosti žen do věku 2 let nejmladšího dítěte je extrémně nízká (graf 3, levá osa) a významněji rostla až v poslední době a v roce 2014 dosáhla „rekordních" 14,7 %. Nejvýraznější změny v čase zaznamenala intenzita zaměstnanosti žen s nejmladším dítětem

Graf 3: Míra zaměstnanosti žen v rodinných domácnostech podle věku nejmladšího dítěte (v %), ČR, 1995–2014
The female employment rate in family households by age of the youngest child, Czech Republic (in %), 1995–2014

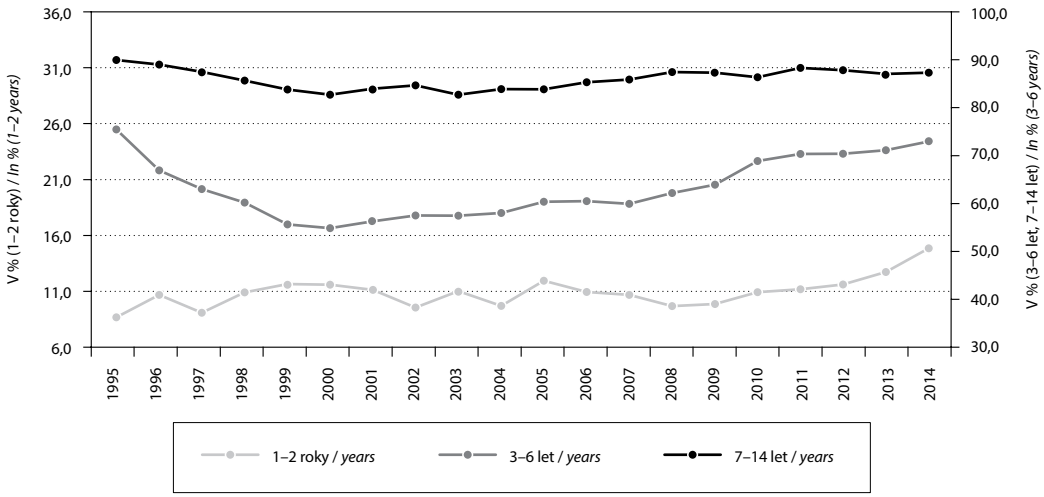

Zdroj: VŠPS 1995–2014.
Source: *LFS 1995–2014.*

ve věku 3–6 let, kdy především v druhé polovině devadesátých let minulého století docházelo k poklesu. Svůj vliv na to měl ekonomický propad v důsledku ekonomické transformace po roce 1997. V roce 2000 dosáhla míra zaměstnanosti u žen s nejmladším dítětem ve věku 3–6 let svého minima – 54,6 %, následně docházelo k plynulému navyšování až na výsledných 72,7 % v roce 2014, přitom ekonomická krize, která se nejvíc projevila v roce 2009, výsledné trendy nijak zvlášť neovlivnila. Naopak relativně vysokou úrovní zaměstnanosti se vyznačovaly ženy s nejmladším dítětem ve věku 7–14 let, která za celé sledované období nespadla pod hranici 80,0 %.

Genderové rozdíly na trhu práce nejsou dány základní diskriminací, jak bylo ukázáno na uplatnění po ukončení studia, ale právě až po narození prvního dítěte. Z pohledu definice ILO jsou osoby na rodičovské dovolené považovány za ekonomicky neaktivní, z toho důvodu není relevantní sledovat míru nezaměstnanosti u žen s nejmladším dítětem do věku 2 let. V případě nejmladšího dítěte ve věku 3–6 let se ukazují zásadní problémy v uplatnění mladých matek na trhu práce. Vzhledem k omezenosti výběrového souboru jsou výsledky vztaženy k průměru tří let, aby bylo dosaženo co největší relevantnosti výsledných dat, podobně je tomu tak i ve výstupech podle nejvyššího dosaženého vzdělání matky. V tomto případě byl využit průměr pěti kalendářních let. Obecně v České republice je struktura trhu práce nevýhodná pro ženy. Rekordní zastoupení sekundárního sektoru (průmysl včetně stavebnictví), vysoký podíl směnné práce a nedostatek částečných úvazků vytváří velmi nepříznivé prostředí pro návrat matek na trh práce. K tomu je navíc nutno přidat dlouhou rodičovskou pauzu z důvodu péče o dítě a nevyvážené rozdělení rodinných povinností, kdy se v případě nemoci dítěte předpokládá, že s dítětem zůstane doma matka. Proto nepřekvapí nepoměrně vyšší míra nezaměstnanosti žen s nejmladším dítětem ve věku 3–6 let po celé sledované období, například v průměru let 2011–2013 činila 13,2 %, v průměru let 1999–2001 dokonce hrozivých 21,1 %. Naproti tomu míra nezaměstnanosti bezdětných žen ve věku 25–39 let byla rekordně nízká a v průměru let 2011–2014 činila pouze 4,2 %. Výrazně nižší je míra nezaměstnanosti v případě, kdy nejmladší dítě je již na základní škole (průměr let 2011–2013 – 6,2 %).

Graf 4: Míra nezaměstnanosti žen v rodinných domácnostech podle věku nejmladšího dítěte (v %), ČR, 1996–2013

Míra nezaměstnanosti žen v rodinných domácnostech podle věku nejmladšího dítěte (v %), ČR, 1996–2013

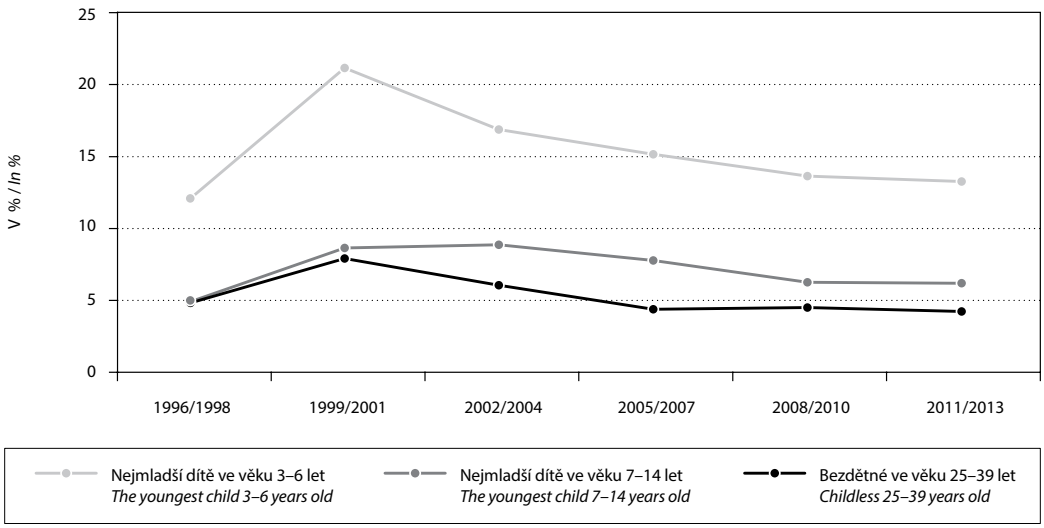

Zdroj: VŠPS 1996–2013.
Source: *LFS 1996–2013.*

V České republice na základě získaných dat lze jednoznačně tvrdit, že narození dítěte nadále představuje ve většině případů zásadní překážku v kariérním rozvoji žen.

VLIV VZDĚLÁNÍ NA PARTICIPACI MATEK NA TRHU PRÁCE

Do roku 1989 mzdová nivelizace snižovala význam vzdělání jako nezbytného předpokladu pro získání dobře placeného zaměstnání, respektive získání nějakého zaměstnání (*Nývlt*, 2007). Naopak v západní Evropě již od začátku sedmdesátých let vedla nejistota na pracovním trhu, tím pádem zvýšené požadavky na získání pracovního místa, k sociální stratifikaci často na základě získaného vzdělání. V České republice byl tento proces nastartován po roce 1989. Počáteční nízká diferenciace v příjmech osob byla již začátkem devadesátých let silně narušena a ekonomická liberalizace trhu přinesla nejenom nárůst bohatství pro segmentovanou skupinu obyvatel, ale i růst chudoby. Převažujícím trendem od roku 1989 bylo neustálé zvyšování diferenciace mezd (*Holý – Mejstřík*, 2006). Dosažené vzdělání se tedy stává klíčovým k pochopení procesů ve společnosti, neboť jde o vymezení skupin zásadně se od sebe lišících svými postoji, hodnotami či dosaženou ekonomickou úrovní (*Hamplová*, 2003; *Šalamounová – Nývlt*, 2006; *Alders – Manting*, 2003). Z tohoto pohledu se vzdělání (formální i neformální) jeví jako podstatný faktor pro pochopení diferenciace v návratu matek na trh práce po rodičovské dovolené.

Odkládání narození prvního dítěte lze vidět též v kontextu znatelně vyššího zájmu o studium na vysoké škole. Zatímco před rokem 1989, ale i v devadesátých letech, bylo vysokoškolské studium určeno pouze pro vybranou skupinu, v současném tisíciletí, zvláště s rozšířením bakalářského stupně vzdělání, se vysokoškolské studium stalo běžně dostupné. Zvyšující se nároky na získání zaměstnání a nastartování procesu, kdy středoškolské pozice začaly zaujímat osoby s dosaženým vysokoškolským vzděláním, významně zhoršilo postavení osob se středním vzděláním.

Kombinace nepříznivých faktorů (z pohledu trhu práce nižší vzdělání) a péče o dítě předškolního věku vedlo k výrazné diferenciaci. Ženy se základním vzděláním, ale i ženy se středním vzděláním bez maturity

Graf 5: Míra zaměstnanosti žen v rodinných domácnostech podle věku nejmladšího dítěte (v %) a nejvyššího dosaženého vzdělání, ČR, průměr let 2010–2014
The female employment rate in family households by age of the youngest child and by education level, Czech Republic (in %), averages for the years 2010–2014

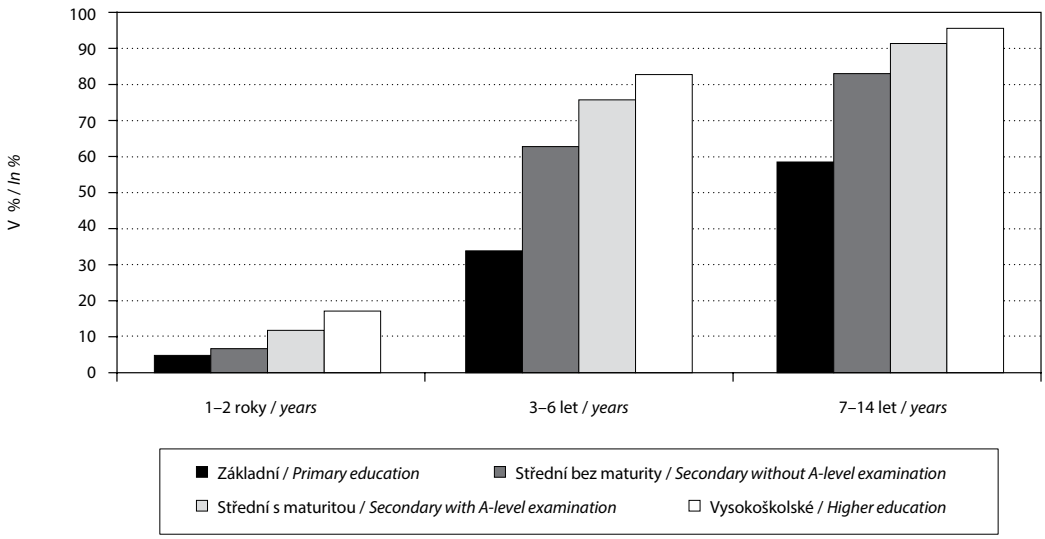

Zdroj: VŠPS 2010–2014.
Source: *LFS 2010–2014.*

Graf 6: Míra nezaměstnanosti žen v rodinných domácnostech podle věku nejmladšího dítěte (v %) a nejvyššího dosaženého vzdělání, ČR, průměr let 2010–2014
The female unemployment rate in family households by age of the youngest child and by education level, Czech Republic (in %), averages for the years 2010–2014

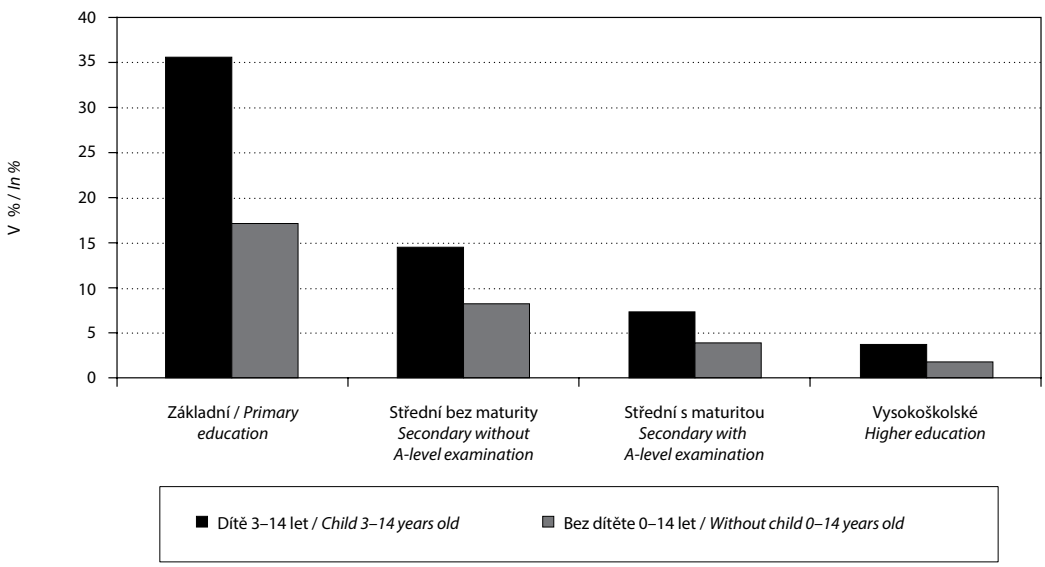

Zdroj: VŠPS 2010–2014.
Source: *LFS 2010–2014.*

dosahovaly velmi nízké míry zaměstnanosti bez ohledu na věk nejmladšího dítěte a naopak se vyznačovaly velmi vysokou mírou nezaměstnanosti. V průměru let 2010–2014 dosáhla míra nezaměstnanosti žen se základním vzděláním s dítětem ve věku 3–14 let velmi vysokých 35,6 %, pokud se však jednalo o ženy se základním vzděláním bez dítěte ve věku 3–14 let činila míra nezaměstnanosti pouze 8,2 %, podobně tomu bylo i u žen se středním vzděláním bez maturity (35,6 % versus 17,1 %). Naopak u žen s vysokoškolským vzděláním nebyl vliv narození dítěte až tak významný, projevilo se to jednak relativně vysokou mírou zaměstnanosti u žen s nejmladším dítětem ve věku 3–6 let přesahující hranici 80 %, tak i relativně nízkou mírou nezaměstnanosti u vysokoškolaček s nejmladším dítětem ve věku 3–14 let 3,7 %. V tomto kontextu lze říci, že výše vzdělání má významnější vliv, než samotný fakt narození dítěte.

ZÁVĚR

Česká republika prošla v posledních dvaceti letech značnými změnami, které se promítly i do změny v rozložení domácností dle jejich typu. Zcela zásadním se stal pokles úplných rodinných domácností, dříve zcela převažující typ domácnosti. Naopak dochází k významnému vzestupu počtu domácností jednotlivců a z důvodu vyšší rozvodovosti i počtu neúplných rodinných domácností. K tomu přispívá i nižší ochota nebo nutnost vstupovat opětovně do další partnerské domácnosti. Přestože domácnostní struktura byla z dat VŠPS, EU-SILC a sčítání poměrně rozdílná, vývojové trendy byly v podstatě shodné. Pokles plodnosti v devadesátých letech a na začátku tohoto tisíciletí přispíval k poklesu počtu partnerských soužití s alespoň jedním dítětem ve věku do 15 let. Nepřetržitý pokles se zastavil až v roce 2007, od tohoto roku začal počet partnerských domácností s dětmi pozvolna narůstat. I přes pokles úrovně plodnosti se plynule zvyšovalo zastoupení žen žijících bez partnera s dítětem do věku 15 let. Zcela jistě to lze označit za jeden z hlavních negativních rysů polistopadového vývoje.

Data z Výběrového šetření se stala základním datovým rámcem pro tuto studii, především kvůli zaměření se na vztahy mezi domácnostmi a trhem práce. Po roce 1989 se sice změnilo společenské vnímání nesezdaného soužití, života v samostatné domácnosti či delší doby studia, ale systém sdílení rodinných a pracovních povinností zůstává stále stejný. Nadále je obecně rozšířen názor, že žena zůstává s dítětem do tří let věku dítěte doma a muž pracuje, což se projevuje v odlišné míře participace na trhu práce. Nemusí jít přímo o samotný názor rodičů, ale obecně nastavené podmínky, které neumožňují snadný návrat na trh práce. Nedostatek zařízení denní péče nebo přístup zaměstnavatelů, kteří se obávají absencí matek z důvodu starosti o děti v případě jejich nemoci, mohou vyústit ve velmi vysokou úroveň nezaměstnanosti žen s malými dětmi. To se týká především žen s nižším vzděláním, kde zcela chybí nabídka flexibilních úvazků. Naopak u žen s dosaženým vysokoškolským vzděláním byla míra nezaměstnanosti ve všech případech relativně nízká a z dat jednoznačně vyplývá, že faktor vzdělání má významnější roli než samotný fakt narození dítěte.

Literatura

- Alders, M. – Manting, D. 2003. Household Scenarios for the European Union, 1995–2025. Living Arrangements and Households – Methods and Results of Demographic Projections. *Materialen zur Bevölkerungwissenschaft*, Heft, 109, s. 71–95.
- Bartoňová, D. 2005. Cenzové domácnosti jednotlivců v České republice v poslední třetině 20. století. *Demografie*, 47(2), s. 77–86.
- Bartoňova, D. – Nývlt, O. 2011. Rodinné domácnosti na trhu práce: vývoj ekonomické aktivity otců a matek z hlediska věku dětí. *Demografie*, 53(3), s. 215–222.
- Beaujouan, E. – Bhrolchain, M. N. 2011. Cohabitation and marriage in Britain since the 1970s. *Population Trends: Office for National Statistics*, Nr. 145, s. 1–25.
- Becker, G. S. 1993. *A Treatise on the Family.* Cambridge: Harvard University Press.
- Hakim, C. 2003. A new Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory. *Population and Development Review*, 29(3), s. 349–374.
- Chaloupková, J. 2011. Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, ročník 12, číslo 2, s. 30–39.

- Dominguez-Folgueras, M. 2013. Cohabitation in Spain: No Longer a Marginal Path to Family Formation. *Journal of Marriage and Family*, 75(2), s. 423–437.
- Hamplová, D. 2000. Názory na manželství a rodinu mladých svobodných lidí v roce 1997. *Demografie*, 42(2), s. 85–98.
- Hamplová, D. 2003. Preferované partnerské uspořádání: Sociodemografické a hodnotové rozdíly. *Demografie*, 45(3), s. 166–175.
- Hamplová, D. 2003. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. Praha: Sociologický ústav AV České republiky.
- Heuveline, P. – Timberlake, J. M. 2004. The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66, No. 5, s. 1 214–1 230.
- Hiekel, N. – Liefbroer, A. C. – Poortman, A. 2012. *The meaning of cohabitation Across Europe*. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI).
- Holý, D. – Mejstřík, B. 2006. *Analýza trhu práce 1993 až 2005*. Praha: ČSÚ.
- Kennedy, S. – Bumpass, L. 2008. Cohabitation and children´s living arrangements: New estimates from the United State. *Demographic Research*, Vol. 19., s. 1 663–1 692.
- Kobrin, F. E. 1976. The fall in household size and the rise of the primary individual in the United States. *Demography*, 13(1), s. 127–138.
- Kučera, M. 2005. Rodinné domácnosti ve výsledcích sčítání 2001. *Demografie*, 47(1), s. 13–20.
- Lesthaeghe, R. 1983. A Century of Demographic and Cultural Change in Western Europe: An exploration of Underlying Dimension. *Population and Development Review*, 9(3), s. 411–435.
- Lesthaeghe, R. – Surkyn, J. 2002. *New Forms of Household Formation in Central and Eastern Europe: Are they related to newly emerging Value Orientation?* Interuniversity paper in demography. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- *Mladí lidé na trhu práce.* Tisková konference ČSÚ. 27. 11. 2014. Praha.
- Nývlt, O. 2007. *Formování a rozpad domácností z dat SLDB a VŠPS se zaměřením na osoby ve věku 20–49 let*. Disertační práce. Praha.
- Nývlt, O. – Šustová, Š. 2014. Rodinná soužití s dětmi v České republice z pohledu výběrových šetření v domácnostech. *Demografie*, 56(3), s. 203–218.
- Perreli-Harris, B. 2012. Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European Countries, 1970s to early 2000s. *Population Studies*, Vol. 66, No. 2, s. 167–182.
- Ruggles, S. – Brower, S. 2003. Household and Family Composition in the United Stated. Measurement of Household and Family Composition in the United States, 1850–2000. *Population and Development Review*, 29(1), s. 73–101.
- Rychtaříková, J. 2003. Diferenční plodnost v České republice podle rodinného stavu a vzdělání v kohortní perspektivě. In Hamplová, D. – Rychtaříková, J. – Pikálková, S. *České ženy. Vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*, s. 41–83. Praha: Sociologický ústav.
- Sobotka, T. – Toulemon, L. 2008. Changing family and partnership behaviour: Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic Research*, Vol. 19 (article 6), s. 85–138.
- Sobotka, T. – Zeman, K. – Kantorová, V. 2003. Demographic Shift in the Czech Republic after 1989: A Second Demographic Transition View. *European Journal of Population*, 19, s. 249–277.
- Surkyn, J. – Lesthaeghe, R. 2004. Values Orientation and the Second Demographic Transition (SDT) in Nothern, Western and Southern Europe: an update" [online]. *Demographic Research*, S3, s. 45–86 [cit. 13. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.demographics-research.org>.
- Schwarz, K. 1988. Households' trends in Europe after World War II. In Keilman, N. – Kuijsten, A. –Vossen, A. (eds.) *Modelling Households Formation and Dissolution*, s. 67–83. Oxford: Clarendon Press.
- Šalamounová, P. – Nývlt, O. 2006. Mimomanželská plodnost – současné trendy v Evropě a v České republice. In Hamplová, D. a kol. (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*, s. 118–140. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šťastná, A. 2006. Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí. In Hamplová, D. a kol. (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*, s. 175–190. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Torr, B. M. – Short, S. E. 2004. Second Births and the Second Shift: A Research Note on Gender Equity and Fertility. *Population and Development Review*, 30(1), s. 109–130.
- Willekens, F. 1989. A life course perspective on household dynamics. In Keilman, N. – Kuijsten, A. – Vossen, A. (eds.) *Modelling Household Formation and Dissolution*, s. 87–107. Oxford: Clarendon Press.

ZDROJE DAT

Sčítáni lidu, domů a bytů, ČSÚ. 1991, 2001, 2011.

Výběrové šetření pracovních sil, ČSÚ. 1995–2014.

Životní podmínky, ČSÚ. 2011.

ONDŘEJ NÝVLT

je absolventem katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2014 pracuje ve společnosti Median. V současné době působí také jako odborný asistent na Katedře demografie na Vysoké škole ekonomické v Praze. Dlouhodobě se zabývá analýzami trhu práce a dopady zaměstnanosti a nezaměstnanosti na rodinné domácnosti.

SUMMARY

In the last twenty years the Czech Republic has undergone considerable changes, which are reflected in changes in the distribution of households according to household type. There has been a substantial decline of complete family households, which used to be the predominant household type. Conversely, there has been a significant rise in the number of one-member households and one-parent households due to higher divorce rates. There is evidence of less willingness of need after divorce to establish another partner household] Although the Labour Force Survey, EU-SILC and Census data show relative differences in household structure, the trends are almost identical according to all three data sources. The decline in fertility in the 1990s and the beginning of this millennium contributed to a decline in the number of two-parent households with at least one child under the age of 15. According to the LFS data the decline was steady and then peaked in 2007, since which time the number of partner households with children has been gradually increasing. Despite the decline in the fertility rate, the proportion of women with a child under the age of 15 who are living without a partner has been steadily increasing. This can certainly be described as one of the major negative features of developments since 1989.

The sample survey data were an essential framework for this study, mainly because of the study's objective to focus on the relationship between households and the labour market. After 1989, although perceptions about cohabitation, living in one-member households, or studying for longer periods changed, the system of sharing of family and work responsibilities remained the same. It is still a widely held view that in a partnership the woman should remain at home with a child under three years of age while the man works. This is reflected in different levels of participation in the labour market. Reducing the supply of child-care facilities only exacerbates the difficult position of mothers on the labour market. Employers may fear absences from work due to a mother having to care for a child when he or she is sick, and this concern can make the position women are in even worse. Difficulties reconciling work and family life have manifested themselves mainly in a very high unemployment rate among women with young children who have primary education or secondary education without lower secondary education. On the other hand, the unemployment rate of women with higher education was in all cases relatively low.

ANALÝZA VZTAHU NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ A PLODNOSTI VE SČÍTÁNÍ LIDU 2011 (SE ZAŘAZENÍM VLIVU DALŠÍCH PROMĚNNÝCH)[1)]

Markéta Růžičková – Dana Hamplová

AN ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS BELIEF AND FERTILITY IN THE 2011 CENSUS (INCLUDING THE INFLUENCE OF OTHER VARIABLES)

Abstract
The article explores the relationship between the number of live-born children women have and the women's religious affiliation based on 2011 Census data. First, it describes how religious groups differ according to the number of live-born children women have and the differences by women's marital statuses. Second, it employs Poisson regression to estimate the average number of live births to women in different religious groups, controlling for age, marital status, education, and municipality size.

Keywords: religious belief, fertility, census

Demografie, 2016, **58: 213–229**

ÚVOD

Náboženské vyznání je v České republice hojně diskutovaným problémem, zejména ve vztahu k deklaraci vlastního náboženského vyznání ve sčítání lidu. V posledním sčítání v roce 2011 se k určité církvi přihlásilo pouze 14,0 % obyvatel České republiky, jako „věřící, nehlásící se k církvi" se označilo dalších 6,8 %. Bez vyznání bylo 34,5 % české populace. Ostatní (44,7 %) neodpověděli, jelikož byla otázka na náboženské vyznání dobrovolná (*ČSÚ*, 2013b). Z těchto dat je patrná neochota či nezájem obyvatel našeho státu údaje o náboženské příslušnosti vyplňovat. Nicméně i přes to, že se k nějakému náboženství nebo víře hlásí jen malý podíl obyvatel České republiky, je zajímavé zjistit, zda jejich reprodukční chování souvisí s náboženským vyznáním. Konkrétně je článek zaměřen na vztah počtu živě narozených dětí podle náboženského vyznání. Kromě celkových rozdílů nás zajímá i to, jak do vztahu mezi reprodukčním chováním a náboženstvím vstupuje rodinný stav, vzdělání, věk a velikostní skupina obce podle obvyklého pobytu.

Vztahem deklarovaného náboženského vyznání a počtu narozených dětí se zabývala celá řada českých i zahraničních autorů. Otázka, nakolik náboženské vyznání a plodnost souvisejí, však stále není jasně zodpovězena. Jak ukázal *McQuillan* (2004) na příkladu několika zemí a náboženských tradic, obecný předpoklad, že náboženství je pronatalitní, vždy neplatí. Například v Iránu náboženské instituce působí v oblasti plánování rodiny, a tedy v konečném důsledku

1) Článek vznikl za podpory Grantové agentury České republiky v rámci řešení projektu č. 14-36154Gs "Dynamika změny české společnosti".

proti rození dětí. Je tedy zřejmé, že vztah náboženského vyznání a plodnosti se liší případ od případu a vždy závisí na náboženském a sociálním kontextu dané společnosti. V následujících odstavcích shrnujeme výsledky studií ze Spojených států amerických, Evropy i České republiky.

Nejvíce studií na toto témat pochází právě ze Spojených států amerických. Například *Janssen* a *Hauser* (1981) použili data z Winconsinské longitudinální studie za osoby žijící v prvním manželství a ukázali, že katolíci měli v průměru přibližně o 0,6 dítěte více než nekatolíci. Podobně *Mosher*, *Johnson* a *Horn* (1986) uvádějí, že úhrnná plodnost v prvním manželství byla v letech 1951–1981 vždy vyšší u žen s katolickým vyznáním než u žen bez vyznání. V letech 1961–1965 se jednalo o rozdíl až jednoho dítěte na ženu. Tyto údaje se vztahují ke všem bílým ženám jak hispánského, tak nehispánského původu. Údaje z pozdějšího období (1977–1981) autoři rozdělili a ukázali, že u žen nehispánského původu náboženství hrálo jen malou roli. Celkové rozdíly byly dány především vlivem náboženství na fertilitní chování u hispánských žen. *Mosher*, *Williams* a *Johnson* (1992) později analýzy doplnili o novější údaje a ukázali, že v 80. letech se bílým ženám nehispánského původu ve věku 15–44 let narodilo v průměru 1,08 dítěte na ženu v případě katolického vyznání, 1,31 v případě protestantského, 1,07 v případě židovského vyznání a v případě žen bez vyznání to bylo 0,83 dítěte. *Hayford* a *Morgan* (2008) analyzovali reprezentativní vzorek populace Spojených států a srovnávali plánovaný a realizovaný počet dětí v závislosti na náboženském vyznání. Ukázali, že ženy, pro něž je náboženství „velmi důležité", plánují větší počet dětí než ty, které označily náboženství jako „důležité" nebo které uvedly, že náboženskou víru nemají. Rozdíl byl signifikantní a činil 0,31 dítěte u žen bez vyznání oproti ženám, které označily náboženství jako „důležité". Další signifikantní rozdíl byl prokázán oproti ženám, které označily náboženství za „velmi důležité" (0,69 dítěte). *Zhang* (2008) analyzovala stejná data a došla k závěru, že síla náboženského vyznání má pozitivní vliv na plodnost respondenta, nezávisle na pohlaví a církvi, do které respondent přísluší.

V Evropě máme k dispozici několik studií. *Adsera* (2006) analyzovala vztah mezi náboženským vyznáním žen a současnou velikostí rodiny a meziporodními intervaly ve Španělsku v letech 1985 a 1999. Zjistila, že velikost rodiny žen bez náboženského vyznání je signifikantně nižší než žen s náboženským vyznáním (přibližně o 10 %). V průběhu času se však plodnost nepraktikujících katoliček přiblížila plodnosti žen bez vyznání. *Heineck* (2006) analyzoval rakouská data za ženy žijící v prvním svazku z přelomu let 1995 a 1996 a zjišťoval nejen rozdíl mezi vyznávajícími a nevyznávajícími, ale i mezi členkami jednotlivých církví. Ukázal, že rozdíly nalezneme především mezi ženami s vyznáním a bez vyznání, mezi jednotlivými církvemi jsou však rozdíly malé. Ženy hlásící se k nějaké církvi měly v průměru 1,7 dítěte a nevěřící 1,2 dítěte, vztah mezi náboženským vyznáním a počtem dětí byl signifikantní. Ženy hlásící se k nějaké církvi měly také vyšší šanci mít druhé a další děti než nevěřící. *Sobotka* a *Adigüzel* (2002) použili nizozemská data a došli k závěru, že rozdíly mezi církvemi se postupně snižují. Neznamená to však, že by vymizely, náboženské vyznání má stále podstatný vliv na regionální rozdíly v plodnosti v Nizozemsku. Rozdíly v plodnosti podle náboženského vyznání naznačují i data z Francie, podle nichž měly ženy, které byly vychovány v katolické rodině, více dětí než ženy z rodin nekatolických. Katolický původ však nehrál roli v tom, zda byla žena bezdětná (*Baudin*, 2015).

Frejka a *Westoff* (2006) srovnávali vztah mezi plodností a náboženským vyznáním ve Spojených státech amerických a Evropě. Ukázali přitom, že zásadním faktorem je to, jakou důležitost žena náboženství ve svém životě přisuzuje, subjektivní důležitost náboženství se však projevuje rozdílně v odlišných regionech. Podle těchto autorů se nejsilněji projevuje v jižní Evropě, kde mají ženy, které považují náboženství ve svém životě za důležité, o 76 % větší šanci mít dvě a více dětí než ty, co tak neuvažují.

Data za Českou republiku analyzovala například *Nešporová* (2010), která porovnávala, kolik mají respondenti sourozenců, tj. v kolikadětné rodině vyrůstali. V tomto případě byl patrný rozdíl mezi katolíky (v průměru 1,9 vlastních sourozenců a v polovině případů se jednalo o rodinu s třemi a více dětmi) a osobami bez vyznání (v průměru 1,4 sourozence, nejčastěji se jednalo o rodinu dvoudětnou). Co se týče prostého vlastního počtu dětí respondentů, tak i zde byl patrný rozdíl. Katolíci ve věku 18 a více let měli průměrně 1,6 dítěte, kdežto osoby bez vyznání

1,3 dítěte. Podle *Zemana* (2005) převládá i nadále v manželství katolíků patriarchální model a hlavním cílem manželství zůstává rození a výchova dětí. Většina katolíků také plánuje mít více než dvě děti a tyto plány realizují častěji než většinová populace.

Srb (1997) na základě dat ze sčítání 1991 uvádí, že ženy bez vyznání měly nižší plodnost než úhrn žen (porovnání počtu živě narozených dětí na 1 000 žen). Výsledky nebylo možné připsat jen věkovému složení, protože podobné závěry platily i při analýze podle jednotlivých věkových skupin. Naopak ženy římskokatolického vyznání měly vyšší plodnost než ženy úhrnem, podobně jako ženy českobratrského evangelického vyznání, kde se to týká ale spíše mladší generace. U žen pravoslavného vyznání rovněž vycházela plodnost vyšší než průměrná, především ve starších generacích (*Srb*, 1997).

Vztah mezi náboženským vyznáním a plodností žen v datech ze sčítání 2001 se zabývala například publikace Českého statistického úřadu Plodnost žen (*ČSÚ*, 2003). Nejvyšší relativní počet narozených dětí byl zjištěný u žen řeckokatolického vyznání (1 954 dětí na 1 000 žen), ale jednalo se pouze o soubor 4 001 žen. Ženy římskokatolického vyznání dosahovaly jen nepatrně nižší plodnosti (1 951 dětí na 1 000 žen) a u žen bez vyznání připadlo na 1 000 žen 1 510 dětí. Dále měly ženy, které se hlásí k některému náboženskému vyznání, zpravidla ve všech věkových skupinách vyšší počet dětí než ženy bez vyznání. Výjimkou byly jen členky Federace židovských obcí a malých uskupení. V každém věku byla patrná vyšší plodnost u žen hlásících se k římskokatolickému vyznání. Nicméně publikace připomíná, že rozdíly v natalitním chování mohou být způsobeny i jinými faktory, jako například rodinným stavem (podíl vdaných katoliček je vyšší než podíl vdaných žen bez vyznání), nebo regionem bydliště či dalšími vlivy (*ČSÚ*, 2003).

DATA A METODY

Následující část se zabývá analýzou vztahu mezi počtem živě narozených dětí a náboženským vyznáním v datech ze sčítání lidu 2011, protože i přes vysoký podíl neuvedených odpovědí jde o jediný zdroj dat za celou populaci České republiky. Z tohoto souboru byl pro další analýzu plodnosti vybrán soubor žen ve věku 15 a více let (pro další analýzu byl zvolen i soubor žen 45letých a starších, u nichž se předpokládá ukončení reprodukce).

Konkrétně zjišťujeme, zda je daná žena věřící (náboženské vyznání bylo dále detailněji rozděleno do 8 kategorií), její rodinný stav, věk, vzdělání a velikostní skupinu obce. V prvním kroku srovnáváme tři skupiny: „věřící", „nevěřící" a ty, které odpověď neuvedly. Skupina „nevěřících" zahrnovala ženy, které uvedly odpověď „bez náboženské víry" nebo „ateismus". Ženy, jež uvedly některou z církví nebo náboženských společností, byly zařazeny do skupiny „věřících". Osoby, které se označily jako „věřící, nehlásící se k církvi" sice ve sčítání lidu 2011 vykazují specifické míry plodnosti podle věku spíše podobné jako osoby „bez vyznání", nicméně pro potřeby analýzy byly zařazeny do skupiny „věřící" (*ČSÚ*, 2013a). Skupina „věřící" zahrnovala celkově 1 112 124 žen, skupina „nevěřící" 1 493 844 žen, vyznání neuvedlo 1 995 847 žen. K detailnějším analýzám bylo náboženské vyznání dále rozděleno do 8 skupin: „katolická vyznání" (n = 604 528), „protestantské církve" (n =85 293), „z křesťanství odvozené proudy" (např. Svědci Jehovovi, mooniste, mormoni, n = 8 055), „pravoslavné" (n = 12 335), „nekřesťanská náboženství" (n =31 117), „věřící, nehlásící se k církvi" (n =370 796), „nevěřící" (1 493 844) a „neuvedeno" (1 995 847). Zařazení jednotlivých církví a náboženských společností je blíže popsáno v Příloze 1.

Nejdříve jsou graficky porovnány rozdíly v podílech žen podle počtu živě narozených dětí podle náboženské víry. Poté srovnáváme rozdíly v rodinném stavu a ukazujeme podíly žen svobodných, vdaných, rozvedených a ovdovělých v jednotlivých náboženských skupinách. Vzhledem k nízkému počtu osob v současných i minulých registrovaných partnerstvích je do analýzy nezahrnujeme. V dalším kroku používáme metodu Poissonova regresního modelu, který umožňuje porovnat rozdíly v průměrném počtu živě narozených dětí poté, co se zohlední rozdíly ve složení jednotlivých náboženských skupin.

VÝSLEDKY

Podíly žen podle náboženského vyznání a počtu živě narozených dětí

Graf 1 zobrazuje podíly žen ve věku 15+ s daným počtem živě narozených dětí v populaci „věřících",

„nevěřících" a „neuvedeno". Aby se eliminoval vliv rozdílné věkové struktury, data jsou standardizována podle věkové struktury populace bez vyznání. Graf 1 naznačuje, že celkové rozdíly v plodnosti žen podle náboženského vyznání jsou relativně malé. Ženy bez vyznání jsou sice skupinou s nejvyšším podílem bezdětných, ve srovnání s „věřícími" se však jedná jen o rozdíl 1,3 procentního bodu. Možná překvapivě tři a více dětí nedeklarovaly nejčastěji ženy „věřící", ale ty, které vyznání neudaly. Zde je třeba připomenout, že ochota poskytovat údaj o náboženské víře rostla se zvyšující se úrovní vzdělání[2)] a že osoby s nižším vzděláním mají obecně vyšší plodnost (*ČSÚ*, 2014). Za pozorovanými rozdíly se tak může skrývat spíše vzdělání než náboženská příslušnost (více viz níže).

Zatímco graf 1 zachycuje počet živě narozených dětí u žen ve věku 15+, a zahrnuje tedy i ženy, které ještě neukončily reprodukční období, graf 2 ukazuje i srovnání podílu žen podle počtu živě narozených dětí ve věku 45 let a více, u nichž můžeme předpokládat, že se jedná o plodnost konečnou. Údaje jsou opět standardizované, aby se eliminoval vliv rozdílné věkové struktury. Jak graf 2 ukazuje, i ve věku 45 a více let nalezneme větší podíl bezdětných žen mezi „nevěřícími", rozdíly jsou však i v tomto případě malé. Ve všech skupinách převažují ženy se dvěma dětmi. I po ukončení reprodukce je však mezi „věřícími" o něco nižší výskyt žen s třemi a více dětmi než mezi ženami bez vyznání či těmi, které na otázku neodpověděly. Kromě možného vlivu vzdělanostní struktury se v tomto výsledku patrně odráží vysoká heterogenita takto definované skupiny „věřících", která zahrnuje jak náboženské tradice s pronatalitním důrazem (např. římské katolíky), tak tradice neutrální či dokonce protinatalitní.

Graf 3 proto přináší podíly žen podle počtu živě narozených dětí ve věku 45+ podle detailnějšího dělení náboženského vyznání. Údaje jsou opět standardizované podle věkové struktury osob bez vyznání. Graf 3 dokládá, že při analýzách je třeba zohlednit

Graf 1: Podíly žen „věřících", „nevěřících" a „bez odpovědi" odpovědí podle počtu živě narozených dětí (vztaženo k celkovému počtu žen v dané skupině), ženy 15+, standardizované údaje
Religious nad non-religious women (and women who refused to answer) by number of life-born children (%), women 15+, standardised measure

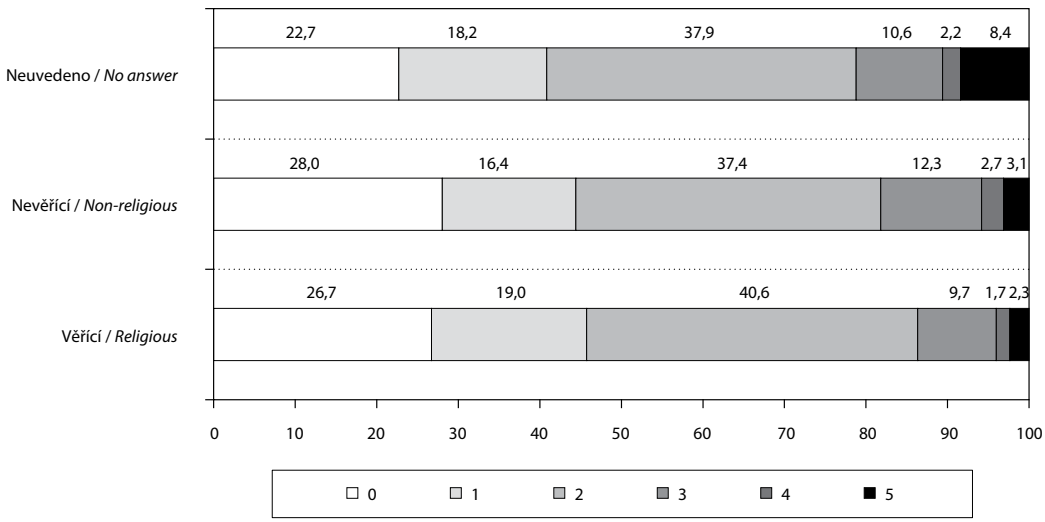

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations.*

2) Mezi těmi, kdo svoji náboženskou příslušnost neuvedly, nemělo maturitu 57,7 % žen. Mezi „věřícími" to byla jen polovina (50,7 %) a mezi ženami „nevěřícími" 44,9 %.

Graf 2: Podíly žen „věřících", „nevěřících" a „bez odpovědi" odpovědí podle počtu živě narozených dětí (vztaženo k celkovému počtu žen v dané skupině), ženy 45+, standardizované údaje
Religious and non-religious women by number of live-born children (%), women/female population aged 45+, standardised measures

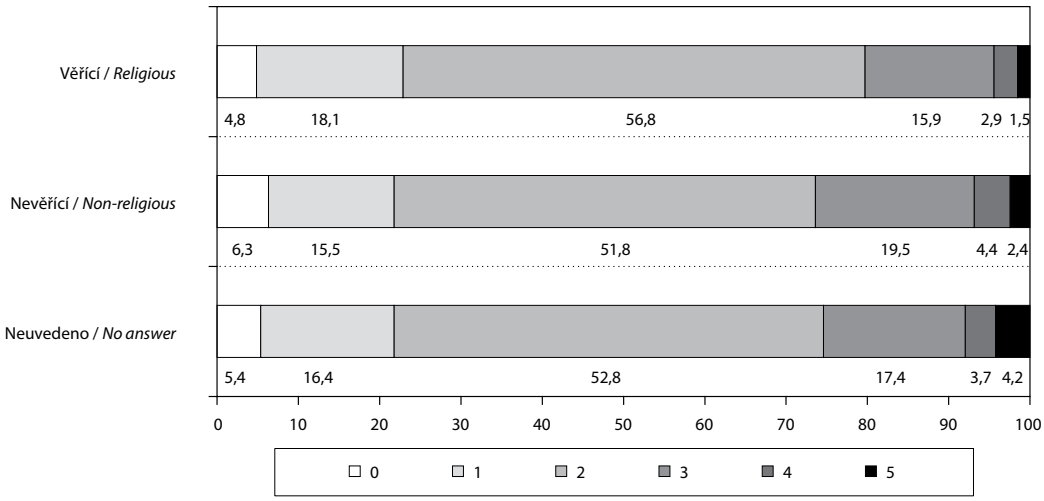

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations.*

Graf 3: Podíly žen podle náboženského vyznání a počtu živě narozených dětí (vztaženo k celkovému počtu žen v dané skupině), ženy 45+, standardizované údaje
Percentage of women by religious affiliation and the number of live-born children (as a share of women in the given group), women 45+, standardised measure

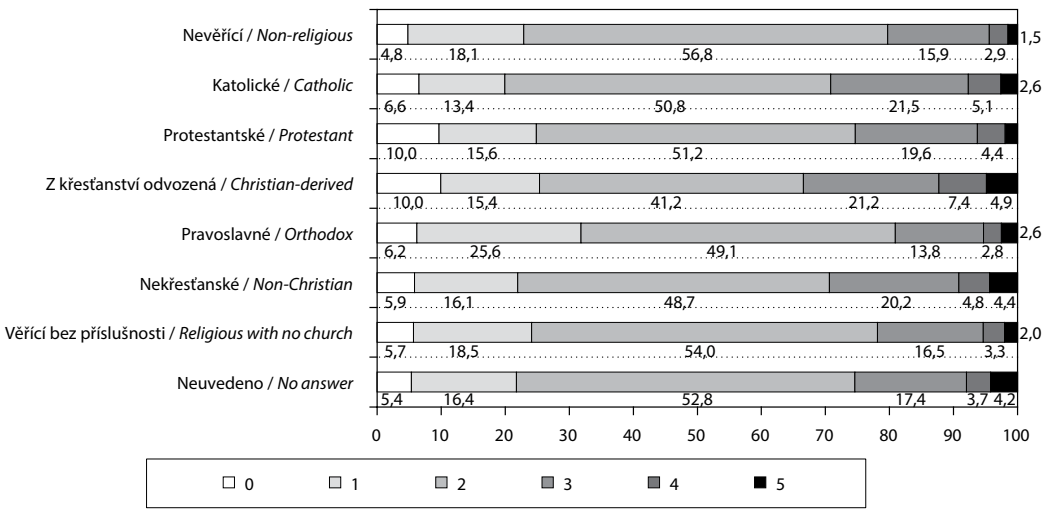

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations.*

konkrétní náboženskou příslušnost, protože vztah mezi náboženským vyznáním a počtem dětí se liší podle toho, o jakou náboženskou tradici se jedná. Nejvyšší průměrný počet živě narozených dětí deklarovaly ženy katolických vyznání, příslušnice nekřesťanských náboženství a ženy hlásící se k náboženským proudům odvozeným z křesťanství (z převážné většiny se jedná o Svědky Jehovovi). Vyšší průměrný počet dětí na ženu v těchto skupinách je daný především častějším výskytem osob, kterým se narodily tři a více živé děti, nikoliv nižší bezdětností. Bezdětnost je nejnižší u žen bez vyznání a těch, které na otázku neodpověděly. Naopak nejvyšší je mezi ženami, které se hlásí k nějaké protestanské církvi nebo k náboženstvím odvozeným z křesťanství. Právě poslední zmíněná skupina je zajímavá nadstandardním výskytem bezdětnosti, ale i velkých rodin.

Podíly žen podle náboženského vyznání a rodinného stavu

Jedním z možných vysvětlení výše popsaných rozdílů v porodnosti různých náboženských skupin může být jejich rozdílná struktura z hlediska rodinného stavu. Data ze sčítání lidu 2001 například ukázala, že římské katoličky byly častěji vdané než ostatní skupiny obyvatelstva (*ČSÚ*, 2003). Grafy 4 a 5 proto zobrazují podíly svobodných, vdaných, ovdovělých a rozvedených v dané náboženské skupině. Graf 4 ukazuje, že v populaci věřících je celkově nižší počet svobodných a rozvedených, zvláště u osob křesťanských vyznání. Například mezi ženami bez vyznání jsou podíly svobodných dvojnásobné než mezi ženami katolických vyznání. Jak však ukazuje graf 5, v populaci 45+ se rozdíly v podílech svobodných vyrovnávají, což může být dané vyšší sňatečností starších generací, ale i časováním sňatků a pozdějším vstupem do manželství u „nevěřících". Nižší podíly rozvedených mezi populací hlásící se ke křesťanským církvím však přetrvávají i v populaci 45+.

Odhadovaný počet dětí podle náboženského vyznání, rodinného stavu a vzdělání

V dalším kroku odhadujeme Poissonův regresní model, který modeluje počet výskytů sledované události, v tomto případě počet živě narozených dětí (příkaz poisson v programu Stata 14). V případě

Graf 4: Podíly žen podle náboženské víry a rodinného stavu (vztaženo k celkovému počtu žen daného náboženského vyznání), ženy 15+
Percentage of women by religious affiliation and marital status (as a % of the total number of women in the given religious group), women 15+

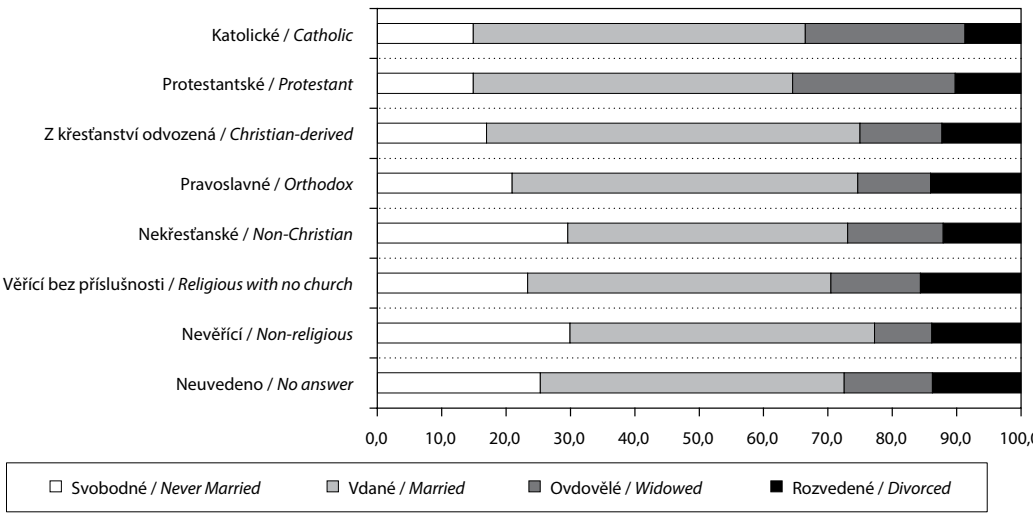

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations.*

Graf 5: Podíly žen podle náboženské víry a rodinného stavu (vztaženo k celkovému počtu žen daného náboženského vyznání), ženy 45+
Percentage of women by religious affiliation and marital status (as a % of the total number of women in the given religious group), women 45+

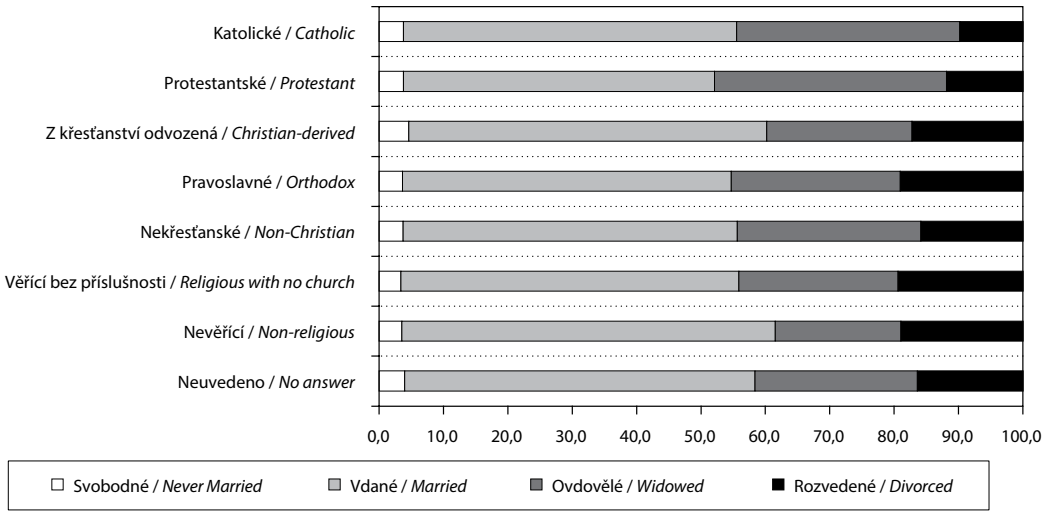

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations.*

Poissonova rozdělení je závisle proměnná vypočítávána jako:

$$\ln(\mu_i) = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \cdots . + \beta_p x_{ip},$$

kde i = 1, … n.

Hodnota odhadovaného parametru (střední hodnoty) je rovna transformovanému prediktoru (*Dokoupil*, 2012).

Do analýzy byly zahrnuty pouze ženy se zjištěným počtem živě narozených dětí, vzděláním, rodinným stavem a věkem. Poissonova regrese byla použita jak na souboru žen ve věku 15+ (n = 4 393 863), tak na podsouboru žen ve věku 45 let a více (n = 2 335 906). Deskriptivní statistiky analyzované populace přináší tabulka 1. Závisle proměnná byla definována jako počet živě narozených dětí, která nabývala hodnoty 0–18. Ženy ve věku 15+ deklarovaly v průměru 1,6 živě narozených dětí, ženy ve věku 45+ porodily v průměru 2,03 živých dětí. Hlavní vysvětlující proměnná rozlišovala 8 náboženských skupin (6 náboženských skupin, osoby bez vyznání a osoby, které na otázku neopověděly). Modely dále zohledňují věk, velikost bydliště (s hodnotou 0–11, kde 0 vyjadřuje obce do 200 obyvatel a 11 sídla s více než 1 milionem obyvatel), rodinný stav (svobodná, vdaná, rozvedená a ovdovělá, bez osob v registrovaném partnerství) a vzdělání s pěti kategoriemi (základní, střední bez maturity, střední s maturitou, pomaturitní nástavbové a vysokoškolské).

Poissonova regrese byla odhadovaná ve dvou krocích. První model zahrnoval náboženské vyznání a všechny kontrolní proměnné a ukazuje celkové rozdíly mezi náboženskými skupinami po zohlednění rozdílů v jejich složení (sloupec celkem v tab. 2). V dalším kroku byla do modelu zahrnuta interakce mezi rodinným stavem a náboženským vyznáním, respektive vzděláním a náboženským vyznáním. Díky tomu můžeme odhadovat rozdílný vliv vzdělání a rodinného stavu v jednotlivých podskupinách (tab. 2 a 3).

Tabulka 2 přináší odhady průměrného počtu živě narozených dětí po kontrole věku, vzdělání a velikosti místa bydliště. Ukazuje jak celkové rozdíly za všechny rodinné stavy, tak specifické odhady

Tab. 1: Deskriptivní charakteristiky analyzovaného vzorku, ženy 15+ a 45+ / Descriptive statistics of the sample, women 15+ and 45+

	Počet dětí (průměr) *Number of children (mean)*	Věk (průměr) *Age (mean)*	Velikost bydliště (průměr) *Municipality size*	*Rodinný stav / Marital status*				*Vzdělání / Education*				
				Svobodná *Never married*	Vdaná *Married*	Ovdovělá *Widowed*	Rozvedená *Divorced*	Základní *Primary*	Střední bez maturity *Secondary, no HS diploma*	Střední s maturitou *Secondary, HS diploma*	Pomaturní *Post-secondary*	Vysokoškolské *University*
Ženy 15+ / *Women 15+*												
Katolické / *Catholic*	1,8	56,9	5,3	14,9	51,6	8,7	24,8	28,0	26,5	27,8	5,3	12,4
Protestantské / *Protestant*	1,7	57,1	6,1	14,9	49,6	10,2	25,3	22,9	24,5	29,9	6,8	16,0
Z křesťanství odvozená / *Christian-derived*	1,7	48,7	6,7	17,0	58,0	12,3	12,7	23,1	27,3	34,7	5,4	9,5
Pravoslavné / *Orthodox*	1,3	43,4	7,7	20,9	53,7	14,1	11,3	18,2	16,1	31,9	8,1	25,7
Nekřesťanské / *Non-Christian*	1,5	46,8	6,2	29,6	43,4	12,1	14,9	30,4	25,7	26,7	4,9	12,4
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church*	1,5	48,4	6,3	23,4	47,1	15,6	13,9	19,2	25,1	32,2	6,6	16,9
Nevěřící / *Non-religious*	1,4	43,1	6,2	30,0	47,3	13,9	8,9	18,5	26,4	34,7	5,7	14,7
Neuvedeno / *No answer*	1,6	47,5	5,9	25,3	47,3	13,8	13,7	26,0	31,7	28,6	4,7	9,0
Ženy 45+ / *Women 45+*												
Katolické / *Catholic*	2,1	67,5	5,3	3,7	51,8	9,8	34,7	33,7	30,0	24,1	4,6	7,5
Protestantské / *Protestant*	2,0	68,5	6,1	3,7	48,3	11,9	36,0	27,0	29,3	27,0	6,1	10,7
Z křesťanství odvozená / *Christian-derived*	2,2	62,1	6,7	4,5	55,7	17,3	22,6	29,8	30,9	27,1	4,8	7,4
Pravoslavné / *Orthodox*	1,9	61,3	7,1	3,3	51,2	19,2	26,3	23,3	17,2	26,9	8,6	24,0
Nekřesťanské / *Non-Christian*	2,1	64,0	5,7	3,3	52,1	15,9	28,7	37,8	32,2	18,4	4,4	7,2
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church*	2,0	62,5	6,3	3,3	52,5	19,4	24,8	23,9	30,6	27,8	6,2	11,6
Nevěřící / *Non-religious*	2,0	59,8	6,3	3,2	58,2	19,0	19,6	20,8	31,7	30,2	5,4	12,0
Neuvedeno / *No answer*	2,0	62,7	5,8	3,4	54,8	16,5	25,3	31,7	34,6	23,2	4,0	6,6

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata14.*

Tab. 2: Odhadovaný počet dětí podle vyznání a rodinného stavu z regrese s Poissonovým rozdělením po kontrole věku, vzdělání a velikosti / místa bydliště, ženy 15+ a 45+ / Estimated number of children born to women by religious affilication and marital status controlled for age, education, and municipality size, Poisson regression, women 15+ and 45+

	Ženy 15+ / *Women 15+*					**Ženy 45+ / *Women 45+***				
	Svobodná *Never married*	**Vdaná *Married***	**Ovdovělá *Widowed***	**Rozvedená *Divorced***	**Celkem *Total***	**Svobodná *Never married***	**Vdaná *Married***	**Ovdovělá *Widowed***	**Rozvedená *Divorced***	**Celkem *Total***
Katolické *Catholic*	0,18	1,97	1,79	1,75	1,25	0,27	2,17	2,02	2,16	2,04
Protestantské *Protestant*	0,19	1,96	1,76	1,65	1,22	0,28	2,14	1,98	2,07	1,99
Z křesťanství odvozená *Christian-derived*	0,13	1,92	1,95	1,88	1,25	0,27	2,26	2,19	2,29	2,15
Pravoslavné *Orthodox*	0,29	1,72	1,60	1,75	1,13	0,73	1,97	1,84	2,11	1,91
Nekřesťanské *Non-Christian*	0,31	1,90	1,86	1,80	1,25	0,67	2,09	2,06	2,17	2,02
Věřící bez příslušnosti *Religious with no church*	0,33	1,89	1,83	1,72	1,23	0,53	2,06	2,00	2,08	1,97
Nevěřící *Non-religious*	0,30	1,90	1,85	1,75	1,24	0,56	2,05	2,00	2,08	1,96
Neuvedeno *No answer*	0,38	1,89	1,86	1,74	1,24	0,54	2,05	2,02	2,10	1,97

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata14.*

pro ženy svobodné, vdané, rozvedené a ovdovělé. Tuto hodnotu lze chápat jako odhadovaný průměrný počet dětí žen v rozdílných rodinných stavech a s rozdílným náboženským vyznáním (parametry modelu jsou uvedeny v Příloze 2–4), eliminujeme případné rozdíly ve zmíněných vysvětlujících proměnných.

Tabulka 2 ukazuje, že v okamžiku, kdy zohledníme další charakteristiky žen, jsou celkové rozdíly v plodnosti náboženských skupin poměrně malé, což platí jak v souboru žen 15+, tak v populaci 45+. V populaci 15+ mají nejvyšší plodnost ženy hlásící se ke katolickým vyznáním, nekřesťanským náboženstvím a z křesťanství odvozených sekt. Rozdíly vůči ženám bez vyznání jsou však velmi malé (0,01 dítěte). Nejnižší plodnost mají pravoslavné, ale ani v tomto případě se nejedná o věcně zásadní rozdíly (v průměru o 0,11 dítěte méně než ženy bez vyznání). O něco větší rozdíly nalezneme v populaci žen 45+. Zde představují skupinu s nejvyšším počtem živě narozených dětí ženy hlásící se k sektám odvozených z křesťanství. Příslušnice ostatních náboženských skupin, včetně katolických, se od žen bez vyznání liší jen málo (průměrný rozdíl 0,08 dítěte mezi katoličkami a ženami bez vyznání).

Zajímavější jsou však rozdíly mezi náboženskými skupinami z hlediska rodinného stavu. Svobodné ženy hlásící se ke křesťanské tradici (bez ohledu na to, zda se jedná o tradici katolickou, protestanskou či náboženství z křesťanství odvozené) mají výrazně nižší plodnost než svobodné ženy bez vyznání nebo hlásící se k jiným náboženským tradicím. V první zmíněné skupině mají svobodné ženy ve věku 45+ odhadovaný průměrný počet dětí menší než 0,3, u ostatních žen to je více než 0,5. Nejvyšší plodnost měly svobodné ženy hlásící se k pravoslaví, které v průměru porodily 0,73 živého dítěte.

Data ze sčítání 2011 tak naznačují, že ačkoliv se celkové počty dětí narozených ženám z rozdílných náboženských skupin zásadně neliší (poté, co zohledníme jejich věk, vzdělání a velikost bydliště), rozdílný je typ jejich plodnosti. Ženy křesťanského vyznání mají o něco vyšší manželskou plodnost, zatímco počty dětí narozených svobodným ženám jsou relativně nízké. V populaci nevěřících pozorujeme o něco nižší porodnost vdaných žen, u svobodných je naopak vyšší.

Tab. 3: Odhadovaný počet dětí podle vyznání a vzdělání z regrese s Poissonovým rozdělením po kontrole věku, rodinného stavu a velikosti místa bydliště, ženy 15+ a 45+ / Estimated number of children born to women by religious affiliation and education controlled for age, marital status, and municipality size, Poisson regression, women 15+ and 45+

	Základní *Primary*	**Střední bez maturity** *Secondary, no HS diploma*	**Střední s maturitou** *Secondary, HS diploma*	**Pomaturní** *Post-secondary*	**Vysokoškolské** *University*	**Rozdíl ZŠ–VŠ** *Difference Primary–University*
Ženy 15+ / *Women 15+*						
Katolické / *Catholic*	1,37	1,30	1,22	1,18	1,13	0,24
Protestantské / *Protestant*	1,30	1,24	1,19	1,18	1,17	0,14
Z křesťanství odvozená / *Christian-derived*	1,54	1,33	1,09	1,09	1,07	0,47
Pravoslavné / *Orthodox*	1,27	1,18	1,09	1,04	0,96	0,31
Nekřesťanské / *Non-Christian*	1,47	1,30	1,12	1,14	1,04	0,42
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church*	1,40	1,29	1,16	1,13	1,07	0,34
Nevěřící / *Non-religious*	1,35	1,32	1,16	1,14	1,07	0,28
Neuvedeno / *No answer*	1,40	1,31	1,17	1,13	1,07	0,32
Ženy 45+ / *Women 45+*						
Katolické / *Catholic*	2,27	2,05	1,91	1,85	1,83	0,45
Protestantské / *Protestant*	2,19	1,98	1,87	1,83	1,85	0,34
Z křesťanství odvozená / *Christian-derived*	2,53	2,13	1,92	1,84	1,87	0,66
Pravoslavné / *Orthodox*	2,25	1,92	1,78	1,62	1,60	0,65
Nekřesťanské / *Non-Christian*	2,31	2,00	1,85	1,82	1,77	0,54
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church*	2,23	1,97	1,82	1,77	1,74	0,50
Nevěřící / *Non-religious*	2,19	1,97	1,82	1,78	1,75	0,44
Neuvedeno / *No answer*	2,22	1,98	1,82	1,77	1,72	0,50

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata14.*

Tabulka 3 odhaduje vliv vzdělání na počet živě narozených dětí v jednotlivých náboženských skupinách. Bez ohledu na náboženskou příslušnost platí, že čím vyššího vzdělání žena dosáhla, tím méně má dětí. Zároveň data naznačují, že u vzdělanějších skupin populace se rozdíly mezi náboženskými skupinami oslabují. Z žen s vysokoškolským vzděláním stojí za pozornost především pravoslavné ženy, které mají nižší průměrný počet živě narozených dětí nejen ve srovnání s nevěřícími, ale i s ostatními náboženskými skupinami. V celkové populaci 15+ mají pravoslavné vysokoškolačky v průměru o 0,09 dítěte méně než ženy bez vyznání a o 0,20 dítěte méně než ženy katolických vyznání. Mezi ženami 45+ se jedná už o rozdíl 0,22–0,25 dítěte ve srovnání s ženami katolických a protestantských vyznání a o 0,15 dítěte ve srovnání s ženami bez vyznání. I v tomto případě je však nutné podotknout, že se nemusí nutně jednat o rozdíly spojené s pravoslavím, ale spíše etnickou příslušností a imigrací. Z žen hlásících se k pravoslaví uvedla méně než pětina, že jejich mateřským jazykem je čeština nebo slovenština. Mezi pravoslavnými převažují ženy hovořící rusky a ukrajinsky (59,4 %), případně dalšími jazyky postsovětského prostoru.

Kromě pravoslavných se zdá, že vzdělání nejvíce ovlivňuje počet dětí u náboženských směrů odvozených z křesťanství (rozdíl v průměrném počtu dětí mezi ženami s vysokoškolským a základním vzděláním je přibližně 0,65). Nejmenší vzdělanostní rozdíly nalezneme mezi ženami z protestantských církví, což je však dané relativně nižší plodností žen s nízkým vzděláním v těchto skupinách.

ZÁVĚR

Analýzy dat ze sčítání 2011 dokládají rozdíly v počtu živě narozených dětí podle náboženského vyznání. Ukazují však, že rozdíly závisí na konkrétní náboženské skupině. Nejvyšší průměrný počet narozených dětí nalezneme u žen katolických vyznání, žen hlásících se k nekřesťanským náboženstvím a žen z náboženství, které jsme označily jako „proudy odvozené z křesťanství" (převážnou většinu osob v této skupině představovaly Svědkyně Jehovovy). V těchto skupinách se častěji nacházely ženy, které v průběhu svého reprodukčního období (tj. do věku 45 let) porodily nejméně tři živé děti. Nejméně bezdětných však nalezneme mezi ženami bez vyznání a těmi, které na otázku na náboženské vyznání neodpověděly. Nejvyšší bezdětnost byla naopak mezi ženami protestanských vyznání (velmi široce definovaných) a proudech odvozených z křesťanství. Náboženské vyznání rovněž souviselo s rodinným stavem žen – mezi osobami hlásícími se ke křesťanství (ať se jednalo o katolíky, protestanty či proudy odvozené z křesťanství), byl celkově nižší počet svobodných a rozvedených žen.

V dalším kroku nás zajímalo, nakolik tyto rozdíly mezi náboženskými skupinami přetrvávají poté, co zohledníme rozdíly v rodinném stavu, věku, vzdělání a velikosti místa bydliště. Použita proto byla Poissonova regrese odhadující průměrný počet dětí v jednotlivých podskupinách po eliminaci vlivu zmíněných kontrolních proměnných. Její výsledky naznačují, že v okamžiku, kdy zohledníme rozdíly v rodinném stavu žen v rozdílných náboženských skupinách, rozdíly v průměrném počtu živě narozených dětí jsou mizivé. Data ze sčítání však zároveň naznačují, že náboženské vyznání souvisí s typem plodnosti. Ženy hlásící se ke křesťanské tradici mají o něco vyšší manželskou plodnost, pokud jsou vdané. Pokud jsou však svobodné, rodí v průměru výrazně méně dětí než ostatní skupiny.

V neposlední řadě data ukazují, že vzdělání z velké části snižuje význam náboženského vyznání a že mezi ženami s vysokoškolským vzděláním se náboženské rozdíly do značné míry stírají. Výjimkou se zdají být ženy pravoslavného vyznání, zde je však třeba připomenout, že se jedná z velké části o imigrantky a jejichž reprodukční chování nelze připsat jen jejich náboženskému vyznání.

Literatura

- Adsera, A. 2006. Marital fertility and religion in Spain, 1985 and 1999. *Population Studies*, 60 (2), s. 205–221.
- Baudin, T. 2015. Religion and fertility: *The French connection. Demographic Research*, 32, s. 397–420.
- ČSÚ. 2014. *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu* [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 19. 02. 2016]. Dostupné z: < https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>.
- ČSÚ. 2003. *Plodnost a sňatečnost žen* [online]. Praha: Český statistický úřad. [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/plodnost-a-snatecnost-zen-2001-3lr1rqepup>.
- ČSÚ. 2013a. *Plodnost žen* [online]. Praha: Český statistický úřad. 21 s. [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: < https://www.czso.cz/documents/10180/20551769/170224-14.pdf/287dc43c-df94-40c1-bf04-b322ed0e4b84?version=1.0>.
- ČSÚ. 2013b. *Sčítání lidu 2011 – Pramenné dílo* [online]. Praha: Český statistický úřad, [cit. 16. 11. 2015). Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-pramenne-dilo-2011-op37nad790>.
- Dokoupil, P. 2012. *Aplikovaná logistická regrese.* Olomouc: Univerzita Palackého.
- Frejka, T. – Westoff, Ch. F. 2006. *Religion, Religiousness and Fertility in the U.S. and in Europe.* Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
- Hayford, S. R. – Morgan, S. P. 2008. Religiosity and Fertility in the United States: The Role of Fertility Intentions. *Social Forces*, 86 (3), s. 1163–1188.
- Heineck, G. 2006. *The relationship between religion and fertility: Evidence for Austria.* Bamberg: University of Bamberg.
- Janssen, S. G. – Hauser, R. M. 1981. Religion, Socialization and Fertility. *Demography*, 18 (4), s. 511–528.
- McQuillan, K. 2004. When Does Religion Influence Fertility? *Population and Developement Review*, 30 (1), s. 25–56.
- Mosher, W. D. – Johnson, D. P. – Horn, M. C. 1986. Religion and fertility in the United States: The importance of marriage patterns and Hispanic origin. *Demography*, 23 (3), s. 367–379.
- Mosher, W. D. – Williams, L. B. – Johnson, D. P. 1992. Religion and Fertility in the United States: New Patterns. *Demography*, 29 (2), s. 199–214.
- Nešporová, O. 2010. Jak náboženství ovlivňuje rodinný život? *Lidé města*, 12, č. 1, s. 61–88.
- Pikálková, S. 2003. A Third Child in the Family: Plans and Reality among Women with Various Levels of Education. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 39 (6), s. 865–884.
- Sobotka, T. – Adigüzel, F. 2002. *Religiosity and Spatial Demographic Differences in the Netherlands.* Groningen: University of Gronimgen.
- Srb, V. 1997. Náboženské vyznání a demografické, sociálně ekonomické a kulturní charakteristiky obyvatelstva České republiky. *Demografie*, 39 (3), s. 191–202.
- Zeman, J. 2005. Postoje českých a moravských katolíků k manželství a rodičovství. *Demografie*, 47 (2), s. 96–102.
- Zhang, L. 2008. Religious affiliation, religiosity, and male and female fertility. *Demographic Research*, 18, s. 233–262.

ZDROJE DAT

ČSÚ. 2015. Sčítání lidu 2011, individuální údaje.

DANA HAMPLOVÁ

vystudovala sociologii a bohemistiku na FF UK v Praze, kde rovněž získala Ph.D. ze sociologie a kde se později v tomto oboru habilitovala. V letech 2002–2004 působila na univerzitě v německém Bambergu a v letech 2006–2010 na McGill University v kanadském Montrealu. V současnosti pracuje jako vědecký pracovník v Sociologickém ústavu AV ČR a přednáší na FF UK. Věnuje se srovnávacímu výzkumu a to především otázkám rodinného chování, kvality života, sociální stratifikace a sociologii náboženství.

MARKÉTA RŮŽIČKOVÁ

ukončila magisterské studium demografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v roce 2016 a působila v Sociologickém ústavu AV ČR. Věnuje se především problematice náboženského vyznání v České republice.

SUMMARY

The article explores the association between the number of live-born chidren a woman has and her religious affiliation based on data from the Czech census in 2011. First, it shows the overall differences across religious groups. Catholics (Roman Catholics, Greek Catholics etc.), non-Christian religions, and religious groups derived from Christianity (e.g. Jehovah's Witnesses) had the largest numbers of live-born children per woman. Women aged 45+ in these three religious categories were more likely to have three or more children than women with no religious affiliation. However, non-religious women (and women who did not answer) were less often childless. The largest share of childlessness was found among Protestant women and women in religions derived from Christianity.

Poisson regression was used to estimate the average number of live-born children (per woman) after controlling for age, marital status, education, and the size of municipality. The results indicate that once marital status is controlled for, the differences between religious groups generally disappear. However, the census data suggest that religion affects the likelihood of non-marital birth. Women affiliated with a Christian religion are less likely to become single mothers. Nevertheless, their fertility rate is slightly higher if they are married.

Finally, the data reveal that education weakens the role/significance of religion. Among women with a university degree the differences across religious groups are small. Women who belong to the Orthodox Church seem to be an exception as the average number of live births in this group is significantly lower than among the other groups. This difference is likely associated with other factors, however, as the majority of these women are immigrants.

Přílohy

Příloha 1: Použité rozdělení církví a náboženských společností do 8 skupin
The eight categories of churches or non-affiliation used in the analysis

Katolické / *Catholic*: Církev řeckokatolická / *Greek Catholic Church*; Církev římskokatolická / *Roman Catholic Church*; Starokatolická církev v ČR / *Old Catholic Church in the Czech Republic*; katolická víra (katolík) / *Catholic*

Protestanské / *Protestant:* Apoštolská církev / *Apostolic Church*; Bratrská jednota baptistů / *Baptist Union of the Czech Republic*; Církev adventistů sedmého dne / *Church of Seventh-Day Adventists*; Církev bratrská / *Church of Evangelical Brethren*; Církev československá husitská / *Czechoslovak Hussite Church*; Českobratrská církev evangelická / *Brethren Church*; Evangelická církev augsburského vyznání v České republice / *Evangelical Church of the Augsburg Confession in the Czech Republic*; Evangelická církev metodistická / *Evangelical Methodist Church*; Jednota bratrská / *Moravian Church*; Křesťanské sbory / *Brethren Assemblies*; Luterská evangelická církev a. v. v České republice / *Lutheran Evangelical Church of the Augsburg Confession in the Czech Republic*; Novoapoštolská církev v ČR / *New Apostolic Church in the Czech Republic*; Slezská církev evangelická augsburského vyznání / *Silesian Evangelical Church of the Augsburg Confession*; Církev Křesťanská společenství / *Christian Fellowships*; Církev živého Boha / *Church of the Living God*; protestantská, evangelická víra (Protestant, evangelík) / *Protestant*; Anglikánská církev / *Anglican Church*; Církev Nová naděje / *Church of New Hope*; Církev Slovo života / *Church of the Word of Life*

Náboženské směry odvozené z křesťanství / *Religious groups derived from Christianity:* Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v České republice / *Church of Jesus Christ of the Latter Day Saints in the Czech Republic*; Náboženská společnost českých unitářů / *Religious Society of Czech Unitarians*; Náboženská společnost Svědkové Jehovovi / *Religious Society of Jehovah's Witnesses*; Církev sjednocení (moonisté) / *Unification Church (Moon Sect)*; Obec křesťanů v České republice / *Christian Community in the Czech Republic*

Pravoslavné / *Orthodox:* Pravoslavná církev v českých zemích / *Orthodox Church in the Czech Lands*; Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice / *Russian Orthodox Church, jurisdiction of the Patriarch of Moscow and all Russia in the Czech Republic*

Nekřesťanské / *Non-Christian:* Federace židovských obcí v České republice / *Federation of Jewish Communities in the Czech Republic*; Scientologická církev / *Church of Scientology*; islám / *Islam*; buddhismus / *Buddhism*; hinduismus / *Hinduism*; Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna / *International Society for Krishna Consciousness, Hare Krishna Movement*; Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü / *Diamond Way Buddhism – Karma Kagyu Lineage*; Česká hinduistická náboženská společnost / *Czech Hindu Religious Society*; Ústředí muslimských obcí / *Centre of Muslim Communities*; Višva Nirmala Dharma / *Vishva Nirmala Dharma*; Hnutí Grálu / *Holy Grail Movement*; Hnutí Nového věku (New Age) / *New Age*; judaismus / *Judaism*; esoterismus / *Esoterism*; pohanství / *pagan*; Jedi / *Jedi*; jiné / *other*.

Věřící bez církevní příslušnosti / *Religious with no church affiliation:* Věřící bez církevní příslušnosti / *Religious with no church affiliation*; křesťanství / *Christian*

Nevěřící / *Non-religious:* bez náboženské víry / *no religious belief*; ateismus / *atheism*

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje, vlastní úprava.
Source: *Census 2011, individual data, authors´ categories*

Příloha 2: Parametry Poissonovy regrese se závislou proměnnou počet živě narozených dětí, ženy 15+ a 45+, základní model / Parameters of the Poisson regression model with the number of live births as the dependent variable, women 15+ and 45+, basic model

	Ženy 45+ / *Women 45+*		**Ženy 15+ / *Women 15+***	
Věk / *Age*	–0,002	**	0,006	**
Rodinný stav (svobod.) / *Marital status (never married)*				
Vdaná / *Married*	1,459	**	1,772	**
Rozvedená / *Divorced*	1,431	**	1,740	**
Ovdovělá / *Widowed*	1,473	**	1,682	**
Vzdělání (základní) / *Education (primary)*				
Střední bez maturity / *Secondary without HS diploma*	–0,112	**	–0,053	**
Střední s maturitou / *Secondary with HS diploma*	–0,188	**	–0,162	**
Nástavbové pomaturitní / *Post-secondary*	–0,217	**	–0,189	**
Vysokoškolské / *University*	–0,235	**	–0,241	**
Náboženství (katolické) / *Religion (Catholic)*				
Protestantské / *Protestant*	–0,024	**	–0,022	**
Z křesťanství odvozená / *Christian-derived*	0,052	**	0,002	
Pravoslavné / *Orthodox*	–0,067	**	–0,099	**
Nekřesťanské / *Non-Christian*	–0,009		–0,001	
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church*	–0,036	**	–0,014	**
Nevěřící / *Non-religious*	–0,039	**	–0,013	**
Neuvedeno / *No answer*	–0,034	**	–0,005	**
Velikost bydliště / *Size of municipality*	–0,020	**	–0,021	**
Konstanta / *Constant*	–0,327	**	–1,188	**

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata 14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata 14.*

Příloha 3: Parametry Poissonovy regrese se závislou proměnnou počet živě narozených dětí, ženy 15+ a 45+, interakce rodinný stav*náboženské vyznání / Parameters of the Poisson regression model with the number of live births as the dependent variable, women 15+ and 45+, interaction between marital status*religion

	Ženy 45+ / *Women 45+*		**Ženy 15+ / *Women 15+***	
Věk / *Age*	–0,002	**	0,006	**
Vzdělání (základní) / *Education (primary)*				
Střední bez maturity / *Secondary without HS diploma*	–0,111	**	–0,054	**
Střední s maturitou / *Secondary with HS diploma*	–0,188	**	–0,162	**
Nástavbové pomaturitní / *Post-secondary*	–0,217	**	–0,189	**
Vysokoškolské / *University*	–0,235	**	–0,240	**
Velikost bydliště / *Size of municipality*	–0,020	**	–0,021	**
Vyznání / *Religion* # Rod. stav / *Marital status*				
Katolické / *Catholic* # Vdaná / *Married*	2,081	**	2,406	**
Katolické / *Catholic* # Rozvedená / *Divorced*	2,009	**	2,313	**
Katolické /*Catholic* # Ovdovělá / *Widowed*	2,078	**	2,286	**
Protestantské / *Protestant* # Svobodná / *Never married*	0,020		0,041	
Protestantské / *Protestant* # Vdaná / *Married*	2,071	**	2,401	**
Protestantské / *Protestant* # Rozvedená / *Divorced*	1,992	**	2,296	**
Protestantské / *Protestant* # Ovdovělá / *Widowed*	2,036	**	2,232	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived* # Svobodná / *Never married*	0,016		–0,298	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived* # Vdaná / *Married*	2,125	**	2,380	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived* # Rozvedená / *Divorced*	2,093	**	2,394	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived* # Ovdovělá / *Widowed*	2,138	**	2,361	**
Pravoslavné / *Orthodox* # Svobodná / *Never married*	0,989	**	0,497	**
Pravoslavné / *Orthodox* # Vdaná / *Married*	1,986	**	2,270	**
Pravoslavné / *Orthodox* # Rozvedená / *Divorced*	1,918	**	2,200	**
Pravoslavné / *Orthodox* # Ovdovělá / *Widowed*	2,057	**	2,286	**
Nekřesťanské / *Non-Christian* # Svobodná / *Never married*	0,903	**	0,572	***
Nekřesťanské / *Non-Christian* # Vdaná / *Married*	2,047	**	2,372	**
Nekřesťanské / *Non-Christian* # Rozvedená / *Divorced*	2,030	**	2,351	**
Nekřesťanské / *Non-Christian* # Ovdovělá / *Widowed*	2,084	**	2,314	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church* # Svobodná / *Never married*	0,678	**	0,630	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church* # Vdaná / *Married*	2,031	**	2,366	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church* # Rozvedená / *Divorced*	2,003	**	2,334	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church* # Ovdovělá / *Widowed*	2,040	**	2,273	**
Bez vyznání / *Non-religious* # Svobodná / *Never married*	0,730	**	0,535	**
Bez vyznání / *Non-religious* # Vdaná / *Married*	2,025	**	2,369	**
Bez vyznání / *Non-religious* # Rozvedená / *Divorced*	2,001	**	2,344	**
Bez vyznání / *Non-religious* # Ovdovělá / *Widowed*	2,041	**	2,289	**
Neuvedeno / *No answer* # Svobodná / *Never married*	0,690	**	0,762	**
Neuvedeno / *No answer* # Vdaná / *Married*	2,027	**	2,364	**
Neuvedeno / *No answer* # Rozvedená / *Divorced*	2,012	**	2,347	**
Neuvedeno / No answer # Ovdovělá / Widowed	2,051	**	2,284	**
Konstanta / *Constant*	–0,938	**	–1,798	**

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata 14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata 14.*

Příloha 4: Parametry Poissonovy regrese se závislou proměnnou počet živě narozených dětí, ženy 15+ a 45+, interakce náboženské vyznání*vzdělání / Parameters of the Poisson regression model with the number of live births as the dependent variable, women 15+ and 45+, interaction between religion*education

	Ženy 45+ ***Women 45+***		**Ženy 15+** ***Women 15+***	
Věk / *Age*	–0,002	**	0,006	**
Rodinný stav / *Marital Status*				
Vdaná / *Married*	1,459	**	1,77	**
Rozvedená / *Divorced*	1,431	**	1,738	**
Ovdovělá / *Widowed*	1,474	**	1,681	**
Velikost bydliště / *Size of municipality*	–0,020	**	–0,021	**
Vyznání / *Religion #* Rod. stav / *Marital status*				
Katolické / *Catholic #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,106	**	–0,052	**
Katolické / *Catholic #* Střední s maturitou / *Secondary HS diploma*	–0,172	**	–0,116	**
Katolické / *Catholic #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,206	**	–0,145	**
Katolické / *Catholic #* Vysokoškolské / *University*	–0,219	**	–0,193	**
Protestantské / *Protestant #* Základní / *Primary*	–0,036	**	–0,046	**
Protestantské / *Protestant #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,138	**	–0,093	**
Protestantské / *Protestant #* Střední s maturitou / *Secondary diploma*	–0,194	**	–0,141	**
Protestantské / *Protestant #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,216	**	–0,149	**
Protestantské / *Protestant #* Vysokoškolské / *University*	–0,204	**	–0,158	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived #* Základní / *Primary*	0,107	**	0,121	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived #* Stř.bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,064	**	–0,027	
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived #* Střední s maturitou / *Secondary diploma*	–0,168	**	–0,224	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,213	**	–0,227	**
Odvozené z křesťanství / *Christian-derived #* Vysokoškolské / *University*	–0,196	**	–0,243	**
Pravoslavné / *Orthodox #* Základní / *Primary*	–0,009		–0,069	**
Pravoslavné / *Orthodox #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,171	**	–0,144	**
Pravoslavné / *Orthodox #* Střední s maturitou / *Secondary diploma*	–0,243	**	–0,226	**
Pravoslavné / *Orthodox #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,340	**	–0,269	**
Pravoslavné / *Orthodox #* Vysokoškolské / *University*	–0,349	**	–0,347	**
Nekřesťanské / *Non-Christian #* Základní / *Primary*	0,016		0,071	**
Nekřesťanské / *Non-Christian #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,127	**	–0,048	**
Nekřesťanské / *Non-Christian #* Střední s maturitou / *Secondary diploma*	–0,206	**	–0,200	**
Nekřesťanské / *Non-Christian #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,220	**	–0,177	**
Nekřesťanské / *Non-Christian #* Vysokoškolské / *University*	–0,250	**	–0,270	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church #* Základní / *Primary*	–0,019	**	0,028	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church #* Stř. bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,145	**	–0,058	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church #* Střední s maturitou / *Second. diploma*	–0,221	**	–0,161	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,249	**	–0,188	**
Věřící bez příslušnosti / *Religious with no church #* Vysokoškolské / *University*	–0,270	**	–0,247	**
Bez vyznání / *Non-religious #* Základní / *Primary*	–0,038	**	–0,009	**
Bez vyznání / *Non-religious #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,144	**	–0,035	**
Bez vyznání / *Non-religious #* Střední s maturitou / *Secondary HS diploma*	–0,220	**	–0,159	**
Bez vyznání / *Non-religious #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,247	**	–0,184	**
Bez vyznání / *Non-religious #* Vysokoškolské / *University*	–0,260	**	–0,239	**
Neuvedeno / *No answer #* Základní / *Primary*	–0,024	**	0,024	**
Neuvedeno / *No answer #* Střední bez maturity / *Secondary no diploma*	–0,137	**	–0,040	**
Neuvedeno / *No answer #* Střední s maturitou / *Secondary HS diploma*	–0,220	**	–0,155	**
Neuvedeno / *No answer #* Nástavbové / *Post-secondary*	–0,250	**	–0,187	**
Neuvedeno / *No answer #* Vysokoškolské / *University*	–0,279	**	–0,240	**
Konstanta / *Constant*	–0,334	**	–1,206	**

Zdroj: Sčítání lidu 2011, individuální údaje; vlastní výpočty ve Stata 14.
Source: *Census 2011, individual data; authors´ calculations in Stata 14.*

TRANSFORMÁCIA SOBÁŠNOSTI SLOBODNÝCH V ČESKEJ A SLOVENSKEJ REPUBLIKE V PRIEREZOVOM A KOHORTNOM POHĽADE

Branislav Šprocha[1)]

THE TRANSFORMATION OF NUPTIALITY OF SINGLE PERSONS IN THE CZECH REPUBLIC AND THE SLOVAK REPUBLIC IN A TRANSVERSAL AND A COHORT PERSPECTIVE

Abstract
The apparent decline in first-marriage rates and the dynamic increase in the mean age at first marriage in the Czech Republic and the Slovak Republic has been described as one of the great reproduction changes in the last quarter century. Despite significant changes in matrimonial behaviour and fertility legitimacy, nuptiality is still very important for the level of demographic reproduction. The transversal approach and the cohort approach in particular point to a historically unprecedented increase in the proportion of permanently single men and women in the Czech Republic and the Slovak Republic. In addition, we are witnessing a continuous extension of the period in which these people remain single thanks to the continuous postponement of marriage. The main aim of this paper is to analyse the transformation of nuptiality in the Czech Republic and the Slovak Republic in a transversal and a cohort perspective with a focus on changes in quantum and tempo in intensity of nuptiality and timing since the early 1990s and therefore particularly among the cohorts born after 1965. The final part of the paper attempts to construct projection scenarios of the possible development of the cohort proportion men and women who have been married and were born between 1965 and 1985 in the Czech Republic and the Slovak Republic.

Keywords: nuptiality, transformation, transversal and cohort approach, the Czech Republic, the Slovak Republic

Demografie, 2016, **58: 230–248**

ÚVOD

Po druhej svetovej vojne sa populácie Česka a Slovenska zblížili vo viacerých aspektoch. Jedným z nich bolo aj sobášne správanie. Česko historicky patrilo medzi populácie s európskym typom sobášneho správania (*Fialová*, 1992; 2009b). Tie sa vyznačovali odkladaním vstupov do manželstva do vyššieho veku ako aj vyšším podielom osôb, ktoré do manželstva nevstúpili (*Hajnal*, 1953; 1965; *Livi-Bacci*, 2003). Slovensko naopak patrilo medzi populácie s tzv. neeurópskym typom sobášneho správania. Pre ne bol typický výrazne nižší priemerný vek pri prvom sobáši a rovnako aj nižší podiel trvalo slobodných osôb (*Hajnal*, 1965; *Livi-Bacci*,

1) Výskumné demografické centrum v Bartislavě; Prognostický ústav Slovenskej akedémie vied SR; kontakt: branislav.sprocha@gmail.com.

2003; *Rothenbacher*, 2002). Tieto historicky sa formujúce rozdiely však v priebehu dvoch desaťročí zanikli a v špecifických podmienkach reálneho socializmu dokonca muži i ženy v Česku vstupovali do manželstva o niečo skôr a s vyššou intenzitou ako tomu bolo na Slovensku (*Fialová*, 1991). Česko i Slovensko spolu s ďalšími krajinami bývalého východného bloku v období minulého politického režimu tak svojím sobášnym správaním boli v ostrom kontraste s populáciami na západ od železnej opony (pozri *Brolchain*, 1992; *Calot – Rychtaříková*, 1992; *Monnier – Rychtaříková*, 1992; *Rychtaříková*, 1994; *Kalmijn*, 2007).

Mechanizmy formujúce tento typ sobášneho správania sa však na sklonku 80. rokov minulého storočia postupne začali rozpadať. Proces sobášnosti slobodných osôb veľmi promptne reagoval na meniace sa podmienky po roku 1989 (pre Česko napr. *Fialová*, 2006; 2009a; *Fialová – Kalibová*, 2010; pre Slovensko napr. *Džambazovič*, 2015; 2016; *Pilinská a kol.*, 2005; *Podmanická a kol.*, 2015; *Šprocha*, 2012; *Šprocha a kol.*, 2014). Zdá sa akoby sa Česko po dlhšej odmlke opäť vracalo medzi krajiny s nízkou konečnou prvosobášnosťou a vyšším vekom pri vstupe do manželstva. Slovensko sa z pohľadu sobášneho správania dostáva do pozície, s ktorou nemá žiadne historické skúsenosti. *Kalmijn* (2007) pritom poznamenáva, že proces odkladania sobášov do vyššieho veku a s ním spojený pokles intenzity sobášnosti sú fenomény prebiehajúce vo všetkých európskych krajinách, no naďalej je však možné odlišovať populácie ležiace na východ a západ od Hajnalovej línie.

Pozoruhodným javom celkovej transformácie sobášneho správania v Česku i na Slovensku je rýchlosť s akou došlo k úplnému opusteniu predchádzajúceho modelu sobášnosti. Poukazuje to na jeho krehkosť a komplexnú závislosť na externých formujúcich podmienkach pôsobiacich počas minulého režimu, pričom príčinou nie je len diskontinuita v životných podmienkach, ale aj komplexná normatívna premena spoločnosti.

Cieľom štúdie je analyzovať intenzitu, charakter a časovanie sobášnosti slobodných mužov a žien Česka a Slovenska s prihliadnutím najmä na obdobie posledných dvoch dekád. Keďže sa ukazuje, že proces transformácie reprodukčného správania prebieha postupne naprieč jednotlivými generáciami, bolo preto našou snahou analyzovať tieto posuny aj z generačného pohľadu. Na záver sme sa snažili prostredníctvom získaných informácií a niektorých simulácií odhadnúť výslednú konečnú sobášnosť slobodných mužov a žien Česka a Slovenska narodených od polovice 70. do polovice 80. rokov.

Analýza sobášnosti slobodných je založená na každoročne konštruovaných tabuľkách sobášnosti slobodných mužov a žien počítaných v druhom hlavnom súbore udalostí. Pre obdobie rokov 1961–1988 boli tieto publikované v práci *Tabulky sňatečnosti* ... (1989). Od roku 1989 do roku 1993 sme pre Česko použili tabuľky sobášnosti slobodných z Prílohy I. Populačního vývoje České republiky 1994 (*Pavlík a kol.*, 1994: 73–77). Pre nasledujúce roky 1994–2014 pracuje s tabuľkami z ČSÚ (od roku 2006 ako súčasť tabuliek I Demografických ročeniek – pramenných diel). Pre Slovensko sme prierezové tabuľky sobášnosti slobodných osôb vypočítali priamou metódou v druhom hlavnom súbore udalostí za roky 1989–2014 z primárnych údajov poskytnutých ŠÚ SR (metodika výpočtu napr. *Rychtaříková* (1984), pozri tiež Príloha). Z takto zostavenej dlhej časovej rady boli následne odvodené najprv kohortné pravdepodobnosti sobáša slobodných mužov a žien a z nich dopočítaná tabuľková populácia slobodných a tabuľkové sobáše slobodných pre generácie 1945 – 1964. Kombinácia prierezového a kohortného prístupu nám umožnila si urobiť predstavu nielen o rozsahu a dynamike zmien akými model sobášnosti slobodných z generačného pohľadu prešiel, ale na základe takto získaných informácií sme sa následne snažili vypracovať tri modely možného budúceho vývoja konečnej sobášnosti slobodných mužov a žien v Česku a na Slovensku narodených v rokoch 1965–1985.

SOBÁŠNOSŤ SLOBODNÝCH V PRIEREZOVOM POHĽADE

Vývoj sobášnosti slobodných osôb po druhej svetovej vojne môžeme v oboch populáciách rozdeliť do niekoľkých vývojových etáp (*Fialová*, 1991; 2006; *Rychtaříková*, 1995). V prvej povojnovej fáze sme svedkami tak razantných zmien v matrimoniálnom správaní v Českej republike, že sme vo viacerých aspektoch svedkami obrátenia postavenia oboch populácií z pohľadu intenzity a časovania prvých sobášov (pozri tiež *Fialová*, 1991).

Približne od 60. rokov 20. storočia tak muži i ženy v Česku vstupujú do manželstva o niečo častejšie a v mladšom veku ako tomu bolo na Slovensku (*Fialová*, 1991). Na Slovensku sa v podstate len upevnil model sobášnosti, ktorý slobodní muži a ženy praktizovali aj v predvojnovom období. Vysoká intenzita sobášnosti slobodných (a tým aj nízky podiel trvalo slobodných) v kombinácii s veľmi nízkym manželským debutom boli a naďalej zostávali jeho typickými znakmi (*Fialová*, 1991).

Druhá etapa vo vývoji sobášnosti býva spájaná s obdobím 60.–80. rokov (*Fialová*, 1991; *Rychtaříková*, 1995). Jednou z jej typických čŕt bola určitá nemennosť mechanizmov sobášneho správania. V pozorovaných výkyvoch sa odrážali zmeny vo vonkajších socioekonomických podmienkach a v oveľa menšej miere vnútorných demografických činiteľoch (*Rychtaříková*, 1995: 159).

Tabuľková prvosobášnosť mužov v Česku od začiatku 60. rokov s výnimkou krátkeho obdobia prvej polovice 70. rokov mierne klesala z úrovne približne 96 % na 89 % v roku 1989 (graf 1). Na Slovensku bol pokles o niečo dynamickejší, keďže podiel mužov, ktorí by podľa tabuliek vstúpili do manželstva sa znížil z 95 % na 85 % (graf 2). Maximum sobášnosti slobodných žien v Česku nachádzame na začiatku 60. rokov a v 70. rokoch, keď sa tabuľková prvosobášnosť pohybovala na hodnote 97–98 % (graf 3). Do konca 80. rokov sa mierne znížila na približne 95 %. K určitému poklesu došlo aj na Slovensku, a to z približne 95–96 % (začiatok 60. rokov) na 91 % (rok 1989) (graf 4).

Priemerný vek pri prvom sobáši mužov i žien sa od začiatku 60. do konca 80. rokov menil len minimálne. Platí to predovšetkým pre ženy, keďže v Česku sa stabilne pohyboval v rozpätí 21,3–21,8 roku a na Slovensku 21,7–22,4 roka, pričom hornú hranicu intervalu obe krajiny dosiahli až v roku 1989. O niečo výraznejšie sa zmenil priemerný vek pri prvom sobáši u mužov. V Česku sa pohyboval na intervale 24,1–24,9 roku a na Slovensku v rozpätí 24,5–25,4 roka. Náznak stabilného rastúceho trendu môžeme vidieť až v druhej polovici 80. rokov.

Zmeny v intenzite a predovšetkým v časovaní sobášnosti dočasne prerušil rok 1990, keď v dôsledku avizovaného rušenia mladomanželských pôžičiek (od 1.1.1991) došlo k významnej anticipácii sobášov slobodných osôb prejavujúcej sa dočasným nárastom intenzity sobášnosti ako aj poklesom priemerného veku pri prvom sobáši. Uvedený rok predstavuje definitívny medzníkom medzi predchádzajúcim a novo sa formujúcim sobášnym správaním (*Rychtaříková*, 1995). Nasledujúce obdobie (s výnimkou v roku 1992) sa nieslo v oboch republikách v znamení dynamického poklesu intenzity sobášnosti slobodných pri nemenej dynamickom odkladaní manželstiev do vyššieho veku. Naďalej síce platilo, že muži i ženy do prvého manželstva vstupovali v Česku častejšie, no už na začiatku 90. rokov sa obrátilo postavenie krajín z pohľadu časovania a muži i ženy v Česku začali uzatvárajú svoje prvé manželské zväzky o niečo neskôr ako na Slovensku.

Vďaka kontinuálnemu znižovaniu intenzity sobášnosti slobodných sa v roku 2001 na Slovensku tabuľková prvosobášnosť prepadla na úroveň 63 % u mužov (graf 2) a 66 % u žien (graf 4). V Česku o jeden resp. dva roky neskôr bola sobášnosť slobodných mužov približne rovnaká a u žien dosahovala necelých 69 %. V poslednej dekáde sa v Česku najprv sobášnosť slobodných stabilizovala na úrovni 63–64 % u mužov (graf 1) a 69–71 % u žien (graf 3). V roku 2007 došlo k miernemu nárastu, ktorý však vzápätí vystriedal pomerne prudký prepad svojou dynamikou porovnateľný s vývojom v 90. rokoch. V roku 2013 tak pozorujeme nové historické minimum, keď sa tabuľková prvosobášnosť u mužov dostala pod hranicu 52 % a u žien prvýkrát klesla pod úroveň 60 %. Posledný rok priniesol určité oživenie (53 % u mužov a niečo viac ako 64 % u žien), ale až ďalší vývoj ukáže, či pôjde o trvalejší trend. Na Slovensku môžeme v rokoch 2002–2004 identifikovať rast sobášnosti, ktorý vystriedal pokles a ďalší mierny rast v roku 2008. V nasledujúcich 5 rokoch však došlo k znižovaniu intenzity sobášnosti slobodných a Slovensko v roku 2013 dosiahlo svoje nové historické minimum. Hodnota tabuľkovej prvosobášnosti u mužov klesla pod hranicu 60 % (graf 2) a na 66 % u žien (graf 4). Posledný sledovaný rok 2014 priniesol oživenie (66 % muži a 70 % ženy). Výraznejší pokles sobášnosti slobodných v Česku znamenal, že stabilne[2)] od roku 2003

2) U mužov k tomuto javu dočasne došlo už v priebehu 90. rokov a u žien v rokoch 2003–2005, no v ďalšom období sa vrátil scenár s vyššou sobášnosťou v Česku.

Graf 1 a 2: Tabuľkový podiel slobodných mužov, ktorí vstúpili do prvého manželstva do určitého veku, Česko, Slovensko / Table percentages of single men who had married for the first time by the given age, Czechia, Slovakia

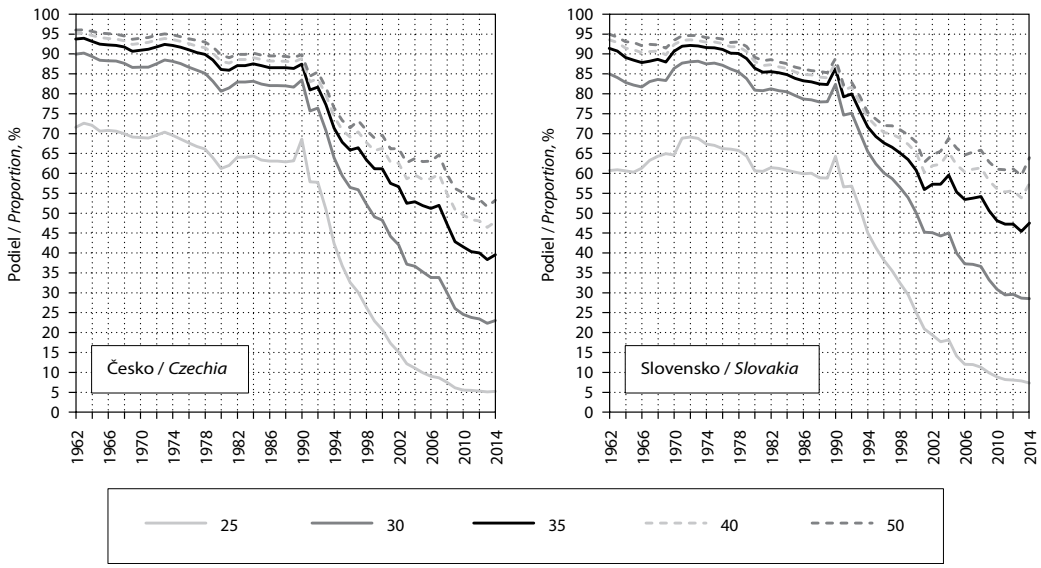

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ *; ŠÚ SR **; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO *; SO SR **; author´s calculations.*

u mužov a 2008 u slobodných žien zažívajú manželský debut častejšie osoby na Slovensku, pričom postupne došlo aj k ich prehĺbeniu (takmer 11 p.b. u mužov a viac ako 9 p.b. u žien).

Pokles intenzity prvosobášnosti v mladšom veku a s tým spojené odkladanie vstupov do manželstva sa odzrkadlilo aj na vývoji priemerného veku pri prvom sobáši. Ten sa v oboch populáciách kontinuálne zvyšuje v podstate od roku 1991 a v súčasnosti v Česku u mužov už prekračuje hranicu 32 rokov (32,3 v roku 2014) a na Slovensku sa k nej výrazne priblížil (31,9 roku). Ženy v Česku sa podľa tabuliek v priemere prvýkrát vydávajú vo veku 29,8 roku a na Slovensku vo veku 29,3 roka.

Na úplne odlišný model sobášneho správania poukazuje aj podiel osôb, ktoré by podľa tabuliek sobášnosti slobodných do určitého veku vstúpili do manželstva. Kým v 60.–80. rokoch vo veku 25 rokov už 60–70 % mužov bolo ženatých, v Česku sa hodnota tohto ukazovateľa v posledných rokoch začína stabilizovať na úrovni 5 % a na Slovensku sa približuje k úrovni 8 % (graf 1 a 2). Odkladanie vstupov do manželstva však prebieha aj vo vyššom veku, preto sa hodnota tabuľkovej prvosobášnosti znížila aj vo veku 30 rokov. V Česku z pôvodných 85 – 90 % už nedosahuje ani 25 % a na Slovensku sa prepadla z približne 80 – 85 % na necelých 30 %. K hranici 50 % sa pritom obe populácie dostávajú v súčasnosti až vo veku 35 rokov (graf 1 a 2).

Do 25. roku života by sa v Česku v 60.–80. rokoch vydalo podľa tabuliek sobášnosti 85–90 % slobodných žien a na Slovensku približne 80–85 %. Špecifickou črtou pritom bola tiež vysoká tabuľková sobášnosť už vo veku do 20 rokov. O niečo viac to platilo pre ženy v Česku (porovnaj graf 3 a 4). Nekompatibilita tohto modelu sobášneho správania s novými

*) Český statistický úřad / *Czech Statistical Office*

**) Štatistický úrad Slovenskej republiky / *Statistical Office of Slovak Republic*

Graf 3 a 4: Tabuľkový podiel slobodných žien, ktorí vstúpili do prvého manželstva do určitého veku, Česko, Slovensko / Table percentages of single men who had married for the first time by the given age, Czechia, Slovakia

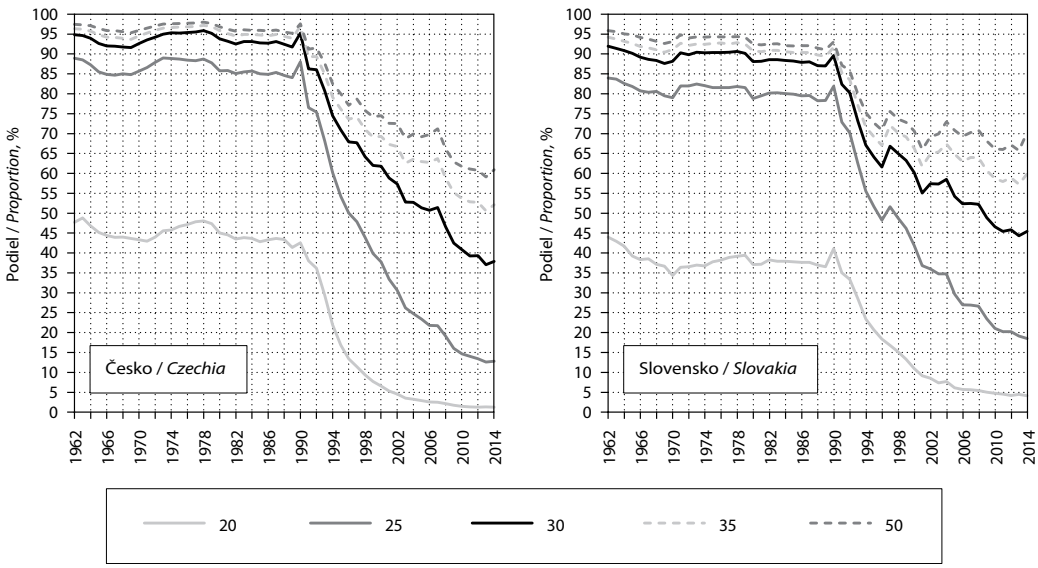

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

spoločenskými a ekonomickými podmienkami po roku 1989 sa podpísala pod jeho veľmi rýchle a v podstate všeobecné opustenie. Vo veku do 20 rokov tabuľková prvosobášnosť v Česku v súčasnosti dosahuje už len 1 % a na Slovensku necelé 4 %. Vo veku 25 rokov je to už len necelých 13 % v Česku a 18 % na Slovensku.

Vývoj rozloženia tabuľkových sobášov slobodných mužov i žien v oboch krajinách poukazuje na značnú pluralizáciu sobášneho správania. Predchádzajúci model vyznačujúci sa koncentráciou prvých sobášov do úzkeho vekového intervalu vystriedal model, kde sa vstup do manželstva odohráva v ďaleko širšom vekovom spektre. Potvrdzuje to aj vývoj hodnôt interdecilového rozpätia tabuľkových sobášov slobodných. U mužov sa 80 % všetkých tabuľkových sobášov v 60.–80. rokoch minulého storočia realizovalo v rozpätí 8–10 rokov a u žien to bolo dokonca v 7–8 rokoch (Česko), resp. 8–9 rokoch (Slovensko). Podľa údajov z roku 2014 v Česku interdecilové rozpätie u mužov už dosahuje viac ako 15 rokov a na Slovensku dokonca takmer 16 rokov. U žien je to približne 14 rokov (Česko), resp. viac ako 15 rokov (Slovensko). Širšie interdecilové rozpätie na Slovensku je predovšetkým výsledkom nižších hodnôt spodného decilu rozloženia tabuľkových sobášov slobodných.

Vnútornou príčinou celkového poklesu sobášnosti slobodných mužov i žien v Česku a na Slovensku od začiatku 90. rokov minulého storočia je výrazné zníženie pravdepodobností vstupu do manželstva v mladšom veku v kombinácii zatiaľ len s veľmi nízkou kompenzáciou vo vyššom veku (graf 5 – 8). Môžeme predpokladať, že len pozvoľná rekuperácia je dôsledkom nielen štrukturálnych faktorov, ale pre určitú skupinu osôb je život mimo manželský zväzok cieleným javom. Samotný proces odkladania prebehol dynamicky už v 90. rokoch, pričom o niečo výraznejšie sa prejavil v Česku. Najväčšie zmeny sa pritom odohrali vo veku, v ktorom bola dovtedy situovaná najvyššia intenzita sobášnosti slobodných. Okrem toho došlo k postupnému posunu maximálnej úrovne do vyššieho veku. Pokles u mužov sa týkal v podstate len vekových skupín do 30 rokov (graf 5), kým u slobodných žien sa intenzita prvosobášnosti

Graf 5 a 6: Zmeny v pravdepodobnosti sobáša slobodných mužov v Česku a na Slovensku
Changes in the probability of marriage among single men in Czechia and Slovakia

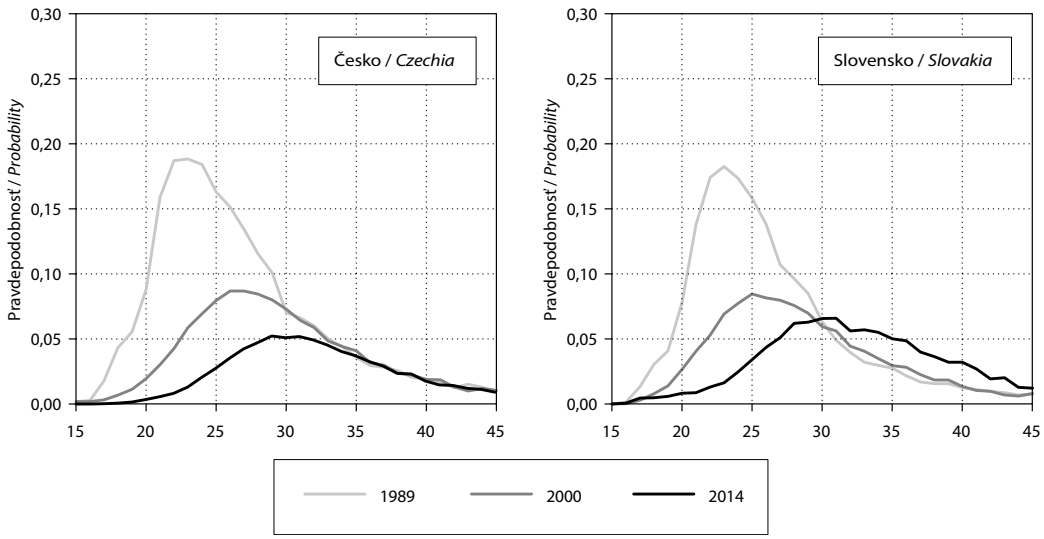

Zdroj: ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *CZSO; SO SR; author´s calculations.*

Graf 7 a 8: Zmeny v pravdepodobnosti sobáša slobodných žien v Česku a na Slovensku
Changes in the probability of marriage among single women in Czechia and Slovakia

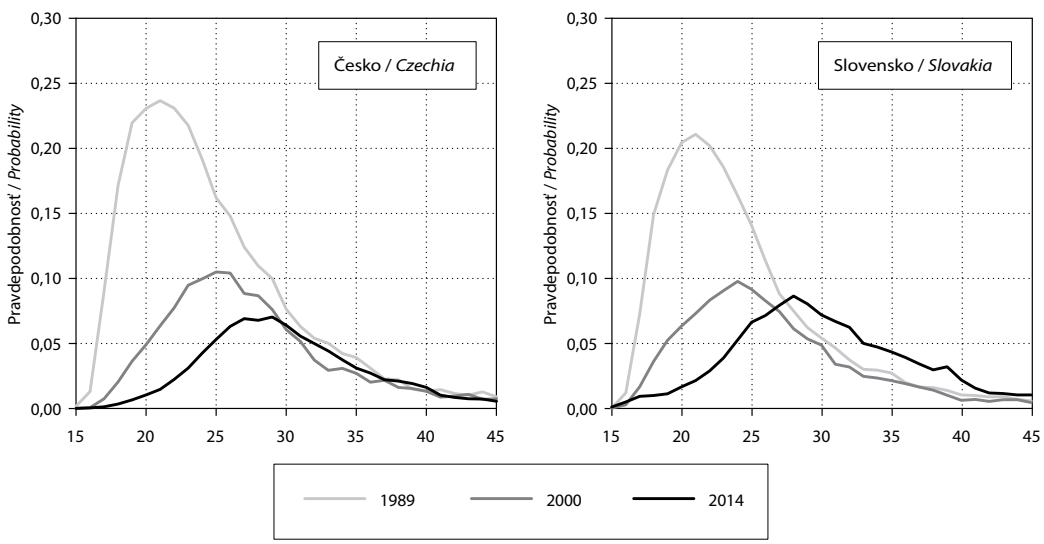

Zdroj: ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *CZSO; SO SR; author´s calculations.*

znížila aj vo veku nad 30 rokov (graf 7).[3)] V posledných 15 rokoch tento proces prebiehal už s nižšou dynamikou, keďže samotná intenzita sobášnosti slobodných klesla už na veľmi nízku úroveň (najmä v mladších vekoch) a fáza odkladania sa postupne ukončuje. V Česku však vidíme, že tento proces v posledných rokoch sa rozšíril aj na staršie vekové skupiny (až do 35 rokov). U žien Česka došlo vo veku 30–41 rokov k miernemu nárastu oproti začiatku nového milénia, ale ten nedokázal zatiaľ výraznejšie kompenzovať dynamiku poklesu z 90. rokov (graf 7). Je zrejmé, že kým v prvej polovici reprodukčného veku (a u mužov aj čiastočne vo veku nad 30 rokov) naďalej dochádzalo k prehlbovaniu snáh odkladať vstupy do manželstva (aj keď s nižšou dynamikou), vo vyššom veku stále neidentifikujeme ich žiadnu významnejšiu rekuperáciu. Môžeme predpokladať, že značná časť z týchto odložených vstupov do manželstva nebude v skutočnosti vo vyššom veku nikdy realizovaná a budeme svedkami určitej rezignácie na život v manželskom zväzku (do dovŕšenia 50. roku života). Mierne odlišnú situáciu nachádzame na Slovensku. Aj tu síce dochádza k ďalšiemu poklesu sobášnosti slobodných, ale deje sa tak len do 29. roku u mužov a 26. rokov u žien. Vo vyššom veku identifikujeme pomerne významný nárast pravdepodobností sobáša slobodných u oboch pohlaví (graf 6 a 8). Výsledkom je tak o niečo vyššia tabuľková prvosobášnosť mužov i žien.

Rozsah odkladania a dobiehania prvých sobášov môžeme v prierezovom pohľade sledovať dvomi spôsobmi. Prvý pracuje s rozdielmi v tabuľkovom počte sobášov slobodných medzi vybranými rokmi (vybrali sme 1989 a 2014) (graf 9) a druhý hodnotí úroveň zmien pravdepodobností prvého sobáša podľa veku (graf 10). Kým v Česku do 27. roku života tabuľkový počet sobášov slobodných mužov klesol o takmer 62 tisíc a vo vyššom veku sa zvýšil len o približne o 26,5 tis.,

Graf 9: Zmeny v počte tabuľkových sobášov slobodných mužov a žien medzi rokom 2014 a 1989, Česko a Slovensko / Changes in number of table marriages of single men and women between 2014 and 1989, Czechia, Slovakia

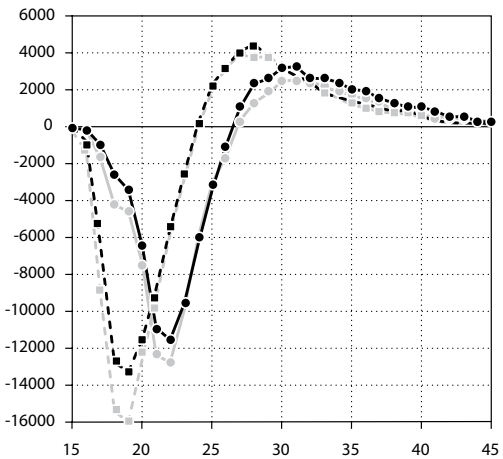

Graf 10: Index zmeny pravdepodobností sobáša slobodných mužov a žien medzi rokom 2014 a 1989, Česko a Slovensko / The index of change in the marriage probability of single men and women between 2014 and 1989, Czechia, Slovakia

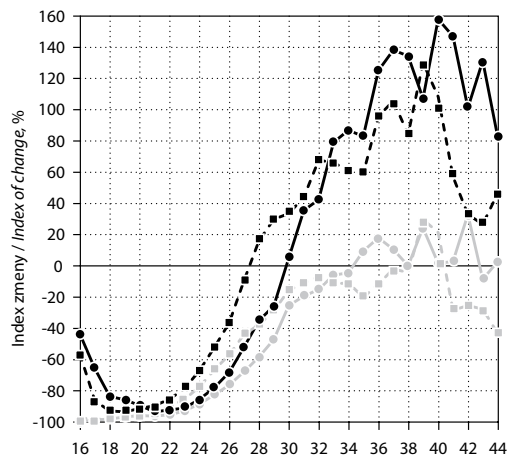

Zdroj: ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *CZSO; SO SR; author´s calculations.*

3) Na Slovensku môžeme už medzi rokmi 1989 a 2000 vidieť mierny nárast sobášnosti slobodných vo veku 30–40 rokov.

na Slovensku pokles tvoril 55 tis. tabuľkových udalostí, no následný nárast predstavoval približne 34 tis. Deficit u žien v Česku do 23 rokov predstavoval približne 71 tis. udalostí a asi 60 tis. na Slovensku. Vo vyššom veku sa však v Česku podľa tabuliek realizovalo o 37 tis. sobášov viac ako v roku 1989, no na Slovensku to bolo navýšenie o takmer 39 tis.

V Česku k nárastu počtu tabuľkových sobášov vo vyššom veku došlo aj napriek minimálnym zmenám v pravdepodobnostiach vstupu do manželstva (graf 10). Tento jav bol podmienený oveľa väčším počtom tabuľkových slobodných vo vyššom veku ako tomu bolo podľa tabuliek na konci 80. rokov minulého storočia.

V prípade, že hodnotíme len index zmien vekovo-špecifických pravdepodobností sobáša slobodných medzi rokmi 1989 a 2014 je zrejmé, že fáza rekuperácie je v Česku zatiaľ stále značne potlačená. Na Slovensku je z tohto pohľadu situácia o niečo lepšia, aj keď ani tu nedokáže významnejšie kompenzovať pokles intenzity v mladšom veku (graf 10).

SOBÁŠNOSŤ SLOBODNÝCH V GENERAČNEJ PERSPEKTÍVE

Stabilita hlavných mechanizmov modelu sobášneho správania, ktorá panovala v Česku i na Slovensku v 60.–80. rokoch, sa odzrkadlila aj na kohortných ukazovateľoch. U mužov a najmä žien narodených v druhej polovici 40. rokov môžeme vidieť mierne zvýšenie realizovanej sobášnosti pravdepodobne ako výsledok oživenia sobášnosti v 70. rokoch. Nielen v prierezovej, ale aj v kohortnej perspektíve platilo, že dlhšie pôsobilo v ženskej časti populácie. U mužov narodených na začiatku 50. rokov už môžeme registrovať postupný, ale kontinuálny pokles realizovanej prvosobášnosti. O niečo výraznejšie sa presadil na Slovensku. Kým z mužov narodených v rokoch 1946–1948 v Česku do manželstva aspoň raz vstúpilo viac ako 93 % osôb a približne 92,5 % osôb na Slovensku, v najmladších kohortách (ročník 1964) sa tabuľková prvosobášnosť v Česku pohybovala na úrovni 87 % a na Slovensku klesla pod hranicu 86 %. O niečo väčšie rozdiely medzi

Graf 11: Generačná tabuľková sobášnosť slobodných mužov a žien v Česku a na Slovensku, generácie 1945–1974 / Cohort table total marriage rate of single men and women in Czechia and Slovakia, cohort 1945–1974

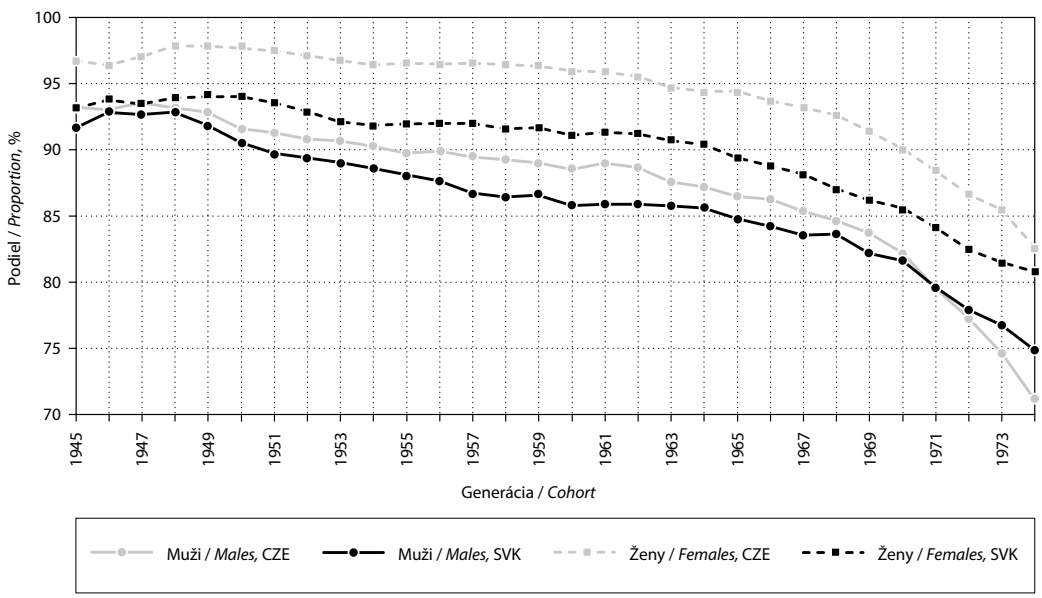

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

Graf 12: Generačný tabuľkový priemerný vek pri prvom sobáši slobodných mužov a žien v Česku a na Slovensku, generácie 1945–1974 / Cohort table mean age at first marriage of single men and women in Czechia and Slovakia, cohort 1945–1974

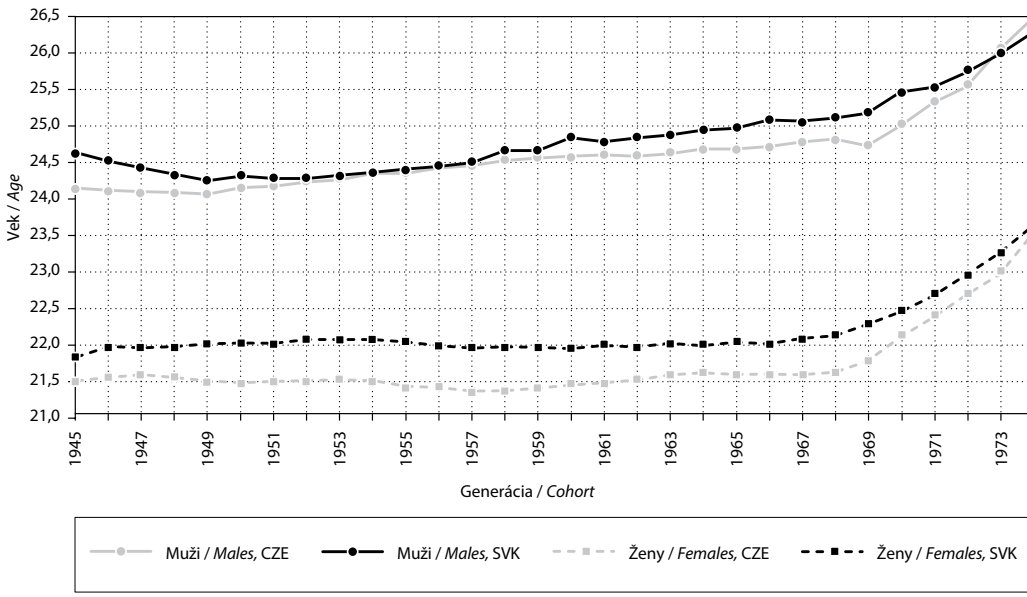

Pozn.: Prerušovanou čiarou sú znázornené kohorty, ktoré v roku 2014 boli ešte pred dovŕšením 50. roku života.
Note: *The dashed line indicates cohorts that in 2014 were still under the age of 50.*
Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

krajinami nájdeme u žien. Po určitom oživení, sa od kohort z prvej polovice 50. rokov intenzita mierne znížila a až do generácií zo začiatku 60. rokov udržiavala v Česku na úrovni 96–97 % a na Slovensku 91–92 % (graf 11).

V mladších kohortách mužov i žien v oboch krajinách jednoznačne môžeme identifikovať nastúpený pokles celkovej intenzity vstupov do prvého manželstva. Jeho celkový rozsah však u osôb narodených v rokoch 1965–1974 ešte nepoznáme, no vzhľadom na zatiaľ pozorovanú tabuľkovú sobášnosť slobodných vo veku 40–49 rokov[4] sa s najväčšou pravdepodobnosťou výraznejšie nezmení od hodnôt, ktoré zobrazuje graf 11. Viac ako dve desaťročia trvajúca transformácia sobášnosti slobodných osôb poznačená predovšetkým rýchlym a výrazným poklesom a následným zotrvaním prierezových intenzitných ukazovateľov na nízkej úrovni významne ovplyvní aj úroveň kohortných indikátorov. Otázkam ich možného vývoja v najmladších generáciách sa venujeme nižšie.

Priaznivý vývoj sobášnosti v 70. rokoch sa prejavil aj na určitom poklese generačného priemerného veku pri prvom sobáši, a to najmä u mužov a vo väčšej miere na Slovensku. V generáciách z konca 40. rokov tak došlo k zblíženiu oboch krajín na úrovni niečo viac ako 24 rokov (graf 12). U mužov narodených na začiatku 50. rokov však už identifikujeme začiatok pozvoľného nárastu generačného priemerného veku pri prvom sobáši. Dynamika tohto vývoja bola spočiatku v Česku i na Slovensku približne rovnaká. Preto muži narodení v roku 1957 v oboch krajinách vstupovali v priemere do prvého manželstva vo veku

4) V roku 2014 medzi 40. a 49. rokom života sa v mužskej populácii Česka zvýšila tabuľková prvosobášnosť len o približne 5 %. Podobná situácia je aj na Slovensku (približne 6 %). U žien je príspevok k prierezovej tabuľkovej prvosobášnosti ešte nižší (3 % Česko a necelé 4 % Slovensko).

24,5 roka. Približne od tejto kohorty však na Slovensku dochádza k dynamizácii zvyšovania priemerného veku (graf 12). Aj to bol jeden z dôvodov, prečo generačná sobášnosť slobodných mužov na Slovensku klesala o niečo rýchlejšie.

V kohorte mužov z roku 1964 generačný priemerný vek pri prvom sobáši na Slovensku dosiahol hranicu 25 rokov a v Česku predstavoval necelých 24,7 roku. V mladších kohortách jednoznačne došlo k dynamizácii zvyšovania hodnôt generačného priemerného veku, a to najmä u osôb narodených na začiatku 70. rokov. V ich prípade hodnoty prezentované na grafe 12 ešte nie sú konečné, ale môžeme očakávať, že úroveň 26,5 roka v kohorte 1974 pre mužov v Česku by mohla byť mierne prekročená a na Slovensku by mohla predstavovať definitívny stav. Muži v Česku sa tak v priebehu niekoľkých generácií vyrovnali úrovni akú nachádzame na Slovensku a dokonca v najmladších sledovaných kohortách už budú vstupovať do manželstva o niečo neskôr.

U žien sa generačný priemerný vek pri prvom sobáši v oboch krajinách vyznačoval značnou stabilitou. Na Slovensku sa vstup do manželstva u žien narodených od druhej polovice 40. až do druhej polovice 60. rokov v priemere odohrával vo veku 22 rokov. V Česku to bolo približne o 0,5 roku skôr. V kohortách zo začiatku 70. rokov môžeme identifikovať veľmi dynamický nárast priemerného veku pri prvom sobáši. Podľa predbežných údajov v kohorte z roku 1974 už v oboch krajinách prekročil hranicu 23,5 roka. Znamená to tiež, že v Česku je tento trend o niečo dynamickejší (graf 12).

Transformácia matrimoniálneho správania, ktorá prebieha v oboch populáciách od začiatku 90. rokov, sa zreteľne prejavuje už aj na kohortných ukazovateľoch. Úroveň konečnej sobášnosti slobodných však zatiaľ vieme predbežne hodnotiť len pre malú skupinu generácií. Dôležité informácie však prináša aj vývoj generačnej tabuľkovej sobášnosti v mladšom veku, ktorý pre vybrané vekové skupiny prezentujú grafy 13 a 14 pre mužov a grafy 15 a 16 pre ženy. Jednoznačne

Graf 13 a 14: Tabuľkový podiel slobodných mužov, ktorí vstúpili do prvého manželstva do určitého veku, Česko, Slovensko, generácie 1945–1989 / Table percentage of single men who married for the first time at the given age, Czechia, Slovakia, cohort 1945–1989

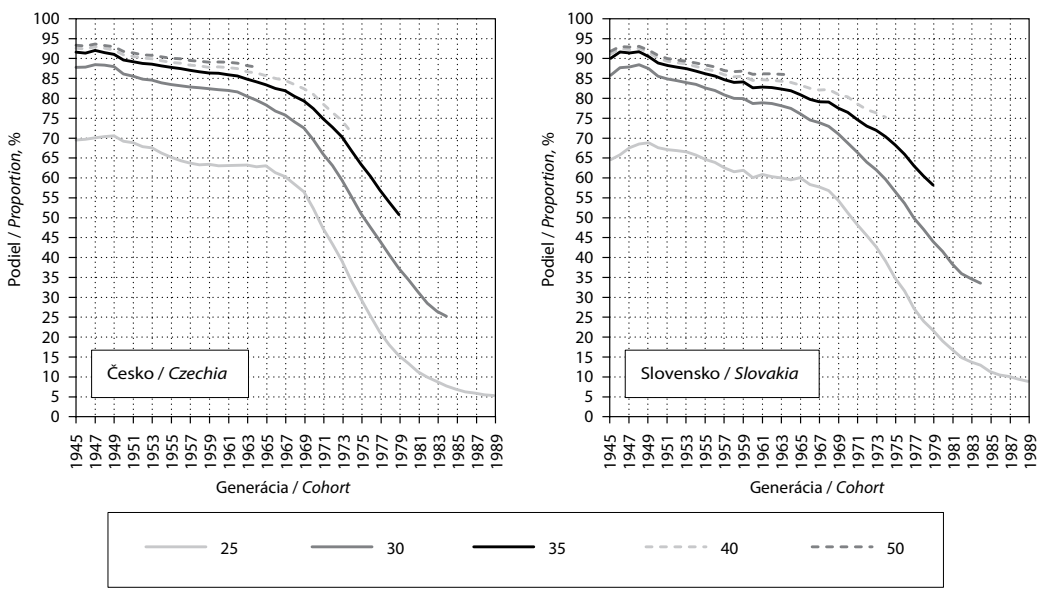

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

Graf 15 a 16: Tabuľkový podiel slobodných žien, ktoré vstúpili do prvého manželstva do určitého veku, Česko, Slovensko, generácie 1945–1989 / Table percentageof single women who had married for the first time by the given age, Czechia, Slovakia, cohort 1945–1989

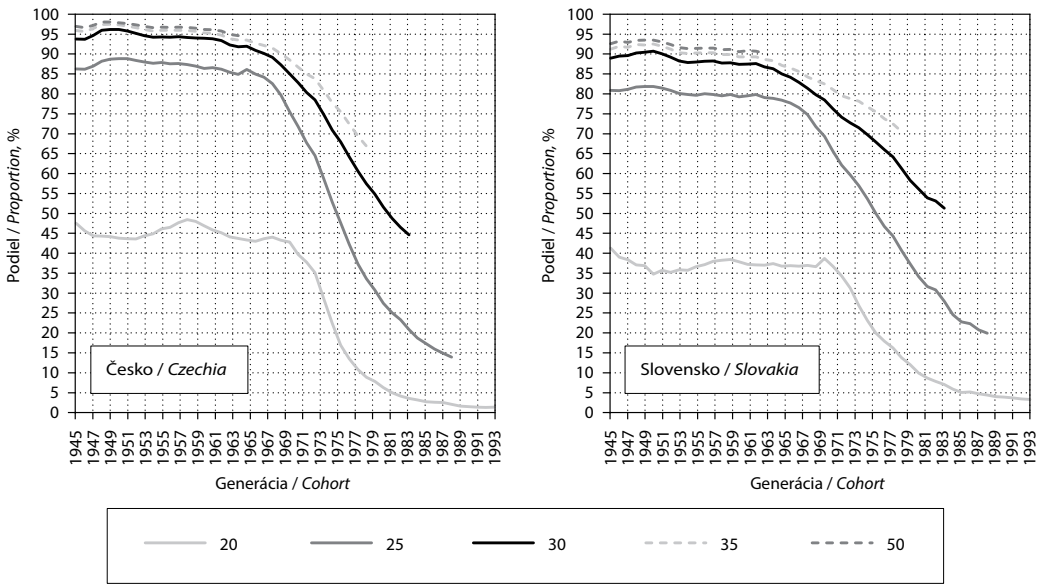

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

sme svedkami výrazného zníženia podielu osôb, ktoré v mladšom veku vstúpili do manželstva. Model skorého a veľmi skorého prvého sobáša je už marginálnou záležitosťou, no významne sa znížila aj generačná sobášnosť slobodných vo veku 25, 30 a 35 rokov, ktoré sú kľúčovým pre reprodukciu oboch krajín.

Najlepšie je možné sledovať medzigeneračnú premenu sobášneho správania prostredníctvom zmien v charaktere kriviek kohortných pravdepodobností sobáša slobodných. Tie dopĺňajú podmienené pravdepodobnosti, ktoré umožňujú hodnotiť šance slobodnej osoby vstúpiť do manželstva medzi dvomi presnými vekmi. Je zrejmé, že aj v kohortnom pohľade sa model sobášneho správania mužov a žien narodených do polovice 60. rokov vyznačoval výraznou preferenciou sobášov slobodných v mladom veku, vysokou koncentráciou sobášnosti v úzkom vekovom intervale a celkovo vysokou úrovňou samotného procesu (graf 17 a 18 pre mužov, graf 21 a 22 pre ženy). Okrem toho je zrejmá značná stabilita týchto mechanizmov. V kohorte z roku 1965 už môžeme identifikovať prvé výraznejšie narušenie, ktoré sa prejavilo poklesom sobášnosti vo veku 25–30 rokov. Potvrdili to aj hodnoty podmienených pravdepodobností v kohortách, ktoré v tomto veku zasiahli prudké celospoločenské zmeny prvej polovice 90. rokov. Dynamika s akou mladšie kohorty opúšťali predchádzajúci model sobášneho správania sa prejavila na výraznej zmene charakteru kriviek pravdepodobností sobáša slobodných osôb medzi generáciami 1965 a 1970 a následne aj 1970 a 1975 (graf 17, 18, 21 a 22). Znižovanie intenzity sobášnosti slobodných sa najprv prejavovalo v starších a postupne sa presunulo aj do mladších vekových skupín. Transformácia sobášneho správania tak najprv kopírovala priebeh jednotlivých kohort 90. rokmi. Typickým príkladom je kohorta 1970. Priebeh pravdepodobností sobáša slobodných sa až do 21. roku života výraznejšie neodlišovala od starších generácií. Vo vyššom veku však zreteľne vidíme výrazný prepad intenzity sobášnosti slobodných. Je zrejmé, že v týchto prvých transformačných kohortách sa ešte nachádzala početná skupina mužov a žien, ktoré sa riadili starým

Graf 17 a 18: Kohortné tabuľkové pravdepodobnosti sobáša slobodných mužov v Česku a na Slovensku, vybrané kohorty / Cohort probability of marriage among single men in Czechia and Slovakia, selected cohorts

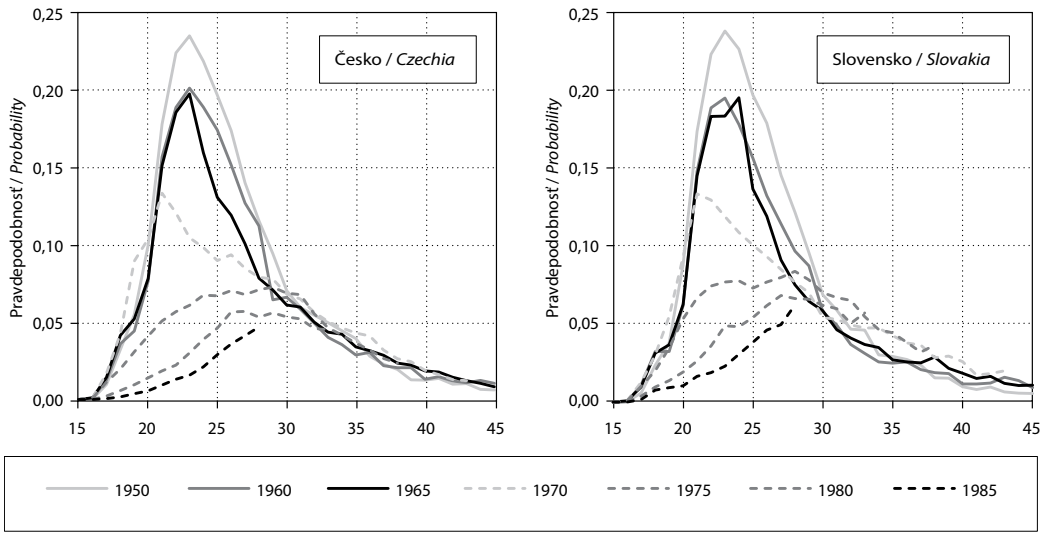

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

Graf 19 a 20: Kohortné podmienené pravdepodobnosti sobáša slobodných mužov v Česku a na Slovensku, vybrané vekové intervaly / Cohort conditional probability of marriage among single men in Czechia and Slovakia, selected age intervals

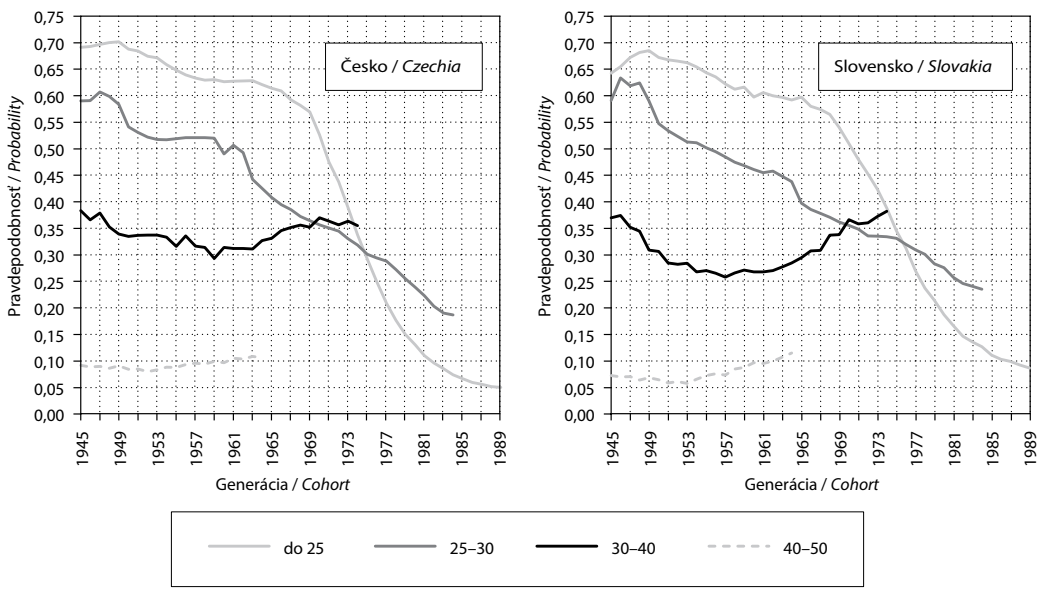

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

modelom sobášnosti. Až dynamická celospoločenská premena nastupujúca na začiatku 90. rokov primäla zostávajúce slobodné osoby prehodnotiť svoje sobášne plány a z rôznych dôvodov ich odložiť. S ohľadom na vývoj vo vyššom veku je však zrejmé, že určitú časť z nich sa nepodarilo realizovať, a preto konečná prvosobášnosť bude nižšia ako u mužov a žien narodených päť rokov predtým. V mladších generáciách a najmä u osôb narodených v prvej polovici 80. rokov už vidíme aj výrazný pokles sobášnosti v najmladších vekových skupinách. Z medzigeneračného pohľadu však postupne dochádza k znižovaniu dynamiky odkladania, a to najmä v kohortách mužov a žien z 80. rokov minulého storočia. Okrem poklesu sobášnosti slobodných v prvej polovici reprodukčného veku, sa rozhodujúcim faktorom celkovej realizovanej prvosobášnosti jednotlivých kohort stáva to, akú časť z týchto odložených prvých manželstiev sa im podarí vo vyššom veku zrealizovať. V prípade kohort z prvej polovice 70. rokov je zrejmé, že dobiehanie prvosobášnosti je značne potlačené, a to predovšetkým v prípade Česka. Potvrdzuje to aj porovnanie podmienených pravdepodobností so Slovenskom medzi presnými vekmi 30–40 a 40–50 rokov (graf 19 a 20).

U žien je situácia o niečo zložitejšia. Šance vstúpiť do manželstva do 25. roku života podobne ako u mužov dramaticky klesali od generácií z polovice 60. rokov. V Česku sa dostali z viac ako 85 % pod hranicu 15 % a na Slovensku z približne 80 % na 20 %. Medzi 25. a 30. rokom života začal pokles v kohortách z prvej polovice 60. rokov, no od kohorty 1967 však došlo v Česku k stabilizácii pravdepodobností a na Slovensku dokonca k ich nárastu (graf 23 a 24). Uvedené trendy pozorujeme v oboch populáciách v ďalších 10 za sebou nasledujúcich generáciách. V podstate až od kohorty 1977 dochádza k ďalšiemu poklesu, pričom na Slovensku je tento vývoj o niečo menej intenzívny. Zdá sa, že v predmetnom vekovom intervale sa sobášny model po predchádzajúcej dynamickej transformácii čiastočne stabilizoval a v prípade žien Slovenska dokonca došlo k miernemu oživeniu prvosobášnosti. U žien narodených na konci 70. rokov však dochádza aj vo veku 25–30 rokov k určitému odkladaniu rozhodnutia vstúpiť do manželstva. Vo veku nad 30 rokov

Graf 21 a 22: Kohortné tabuľkové pravdepodobnosti sobáša slobodných žien v Česku a na Slovensku, vybrané kohorty / Cohort probability of marriage among single women in Czechia and Slovakia, selected cohorts

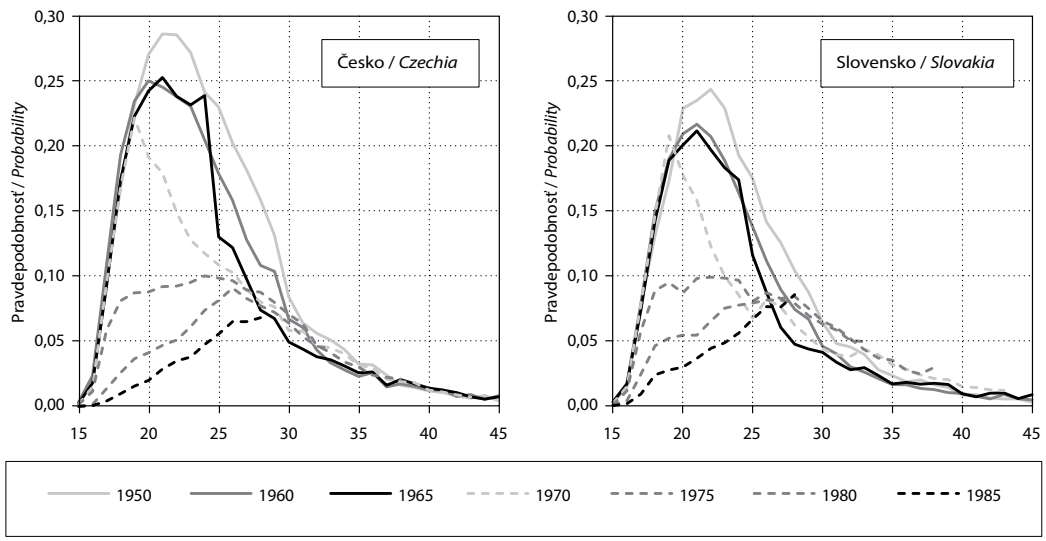

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

Graf 23 a 24: Kohortné podmienené pravdepodobnosti sobáša slobodných žien v Česku a na Slovensku, vybrané vekové intervaly / Cohort conditional probability of marriage among single women in Czechia and Slovakia, selected age intervals

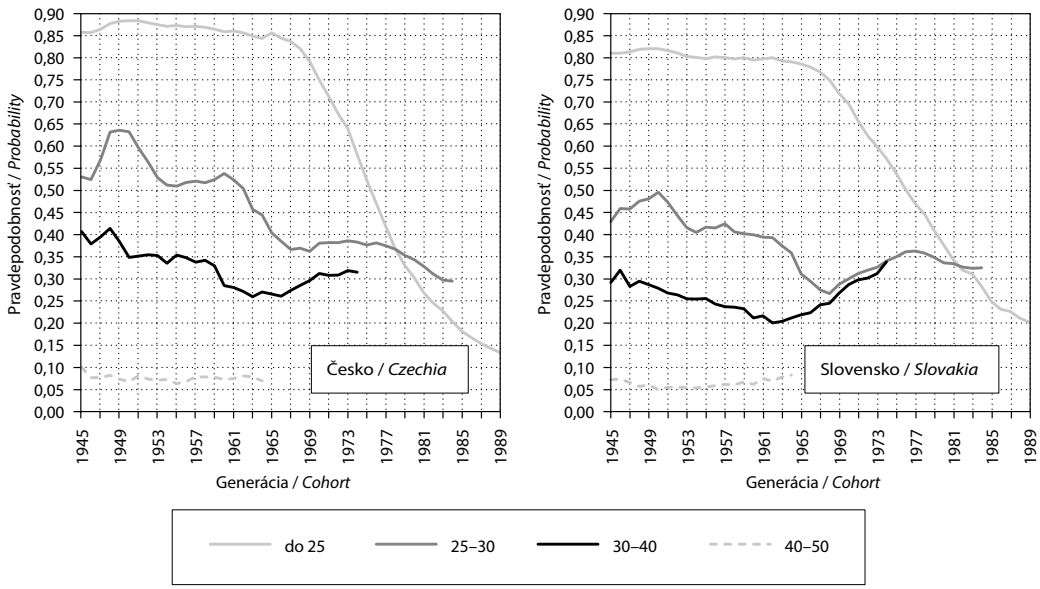

Zdroj: Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); ČSÚ; ŠÚ SR; výpočty autora.
Source: *Tabulky sňatečnosti svobodných ... (1989); Pavlík (ed.) (1994); CZSO; SO SR; author´s calculations.*

vidíme predovšetkým na Slovensku určité oživenie sobášnosti, čo potvrdzujú nielen pravdepodobnosti generácií 1970 a 1975, ale predovšetkým vývoj podmienených pravdepodobností medzi 30. a 40. rokom života a v menšej miere aj 40. a 50. rokom života (pozri graf 22 a 24).

Na základe informácií o charaktere a zmenách intenzity sobášnosti slobodných mužov a žien v Česku a na Slovensku sme sa snažili konštruovať tri modely jej možného vývoja pre kohorty 1965–1985. Základom boli projekcie pravdepodobností vstupu do manželstva v tých vekových skupinách, ktoré pre jednotlivé kohorty neboli známe. Vzhľadom na rozsah predikovaných vekových skupín je zrejmé, že najvyššia miera neistoty sa spája s najmladšou kohortou, keďže v jej prípade scenáre sa týkali najdlhšieho obdobia (od 29. do 50. roku života). Naopak v najstarších kohortách (1965–1974) boli predmetom projekčných scenárov len pravdepodobnosti vstupu do manželstva vo veku 40 a viac rokov.

Prvý stabilný scenár pracoval s predpokladom nemennosti hodnôt pravdepodobností sobáša slobodných vo veku nad 28 rokov. Každej mladšej kohorte v tomto veku bola priradená hodnota pravdepodobnosti predchádzajúcej staršej v príslušnom veku. Tento scenár v podstate simuluje situáciu, ako by sa vyvíjala kohortná sobášnosť slobodných, ak by sa nemenila intenzita sobášnosti slobodných v druhej polovici reprodukčného obdobia.

V ďalšom scenári pracujeme s posledným trojročným vývojovým trendom pravdepodobností sobáša slobodných v každom projektovanom veku. Napokon posledný tretí scenár očakáva oživenie sobášnosti slobodných v oboch republikách a u oboch pohlaví. Keďže na Slovensku k tomuto javu do určitej miery už došlo, predpokladáme, že o niečo dynamickejšie by mohla rásť sobášnosť slobodných v Česku. Hlavné zmeny pritom očakávame u mužov okolo 35. roku života (najvyšší index nárastu prvosobášnosti) a u žien vo veku 30–32 rokov a smerom k starším a mladším vekovým skupinám ich dynamika sa bude znižovať.

Tab. 1: Projekčné scenáre vývoja tabuľkovej sobášnosti slobodných mužov a žien vo vybraných kohortách
Prejection scenarios of table ever married men and women born in selected years, Czechia, Slovakia

Generácia / *Cohort*	Česko / *Czechia*			Slovensko / *Slovakia*		
	Projekčný scenár / *Projection scenario*			Projekčný scenár / *Projection scenario*		
	Stabilný / *Stable*	Trend	Rekuperačný *Recuperation*	Stabilný / *Stable*	Trend	Rekuperačný *Recuperation*
Muži / *Males*						
1965	86,8	86,8	86,8	84,7	84,7	84,7
1970	81,9	81,9	81,9	81,4	81,4	81,4
1975	68,1	68,1	68,3	73,4	73,2	73,5
1980	55,5	55,4	61,1	64,4	63,4	68,6
1985	48,9	48,5	71,8	59,3	57,7	76,3
Ženy / *Females*						
1965	93,9	93,9	93,9	89,4	89,4	89,4
1970	90,4	90,4	90,4	85,7	85,7	85,7
1975	80,0	79,9	80,0	80,3	80,2	80,4
1980	68,9	68,7	71,8	74,0	73,1	76,1
1985	60,5	59,9	78,5	69,3	67,8	80,3

Zdroj: Výpočty autora.
Source: *Author´s calculations.*

Súčasťou scenára je tiež predpokladať, že pravdepodobnosti vstupu do prvého manželstva sa budú zvyšovať na celom intervale 29–49 rokov.

Základné výsledky jednotlivých scenárov prezentuje tabulka 1. Ani v jednom z nich sa hodnoty predikovanej a poslednej známej úrovne generačnej tabuľkovej prvosobášnosti v kohortách 1965–1974 výraznejšie nelíšili. Na to, aby sa výsledná intenzita s akou do manželstva vstupovali predmetné kohorty zmenila, by bol potrebný ďaleko dynamickejší nárast prvosobášnosti vo veku nad 40 rokov. Z nášho pohľadu ide o málo pravdepodobnú situáciu. Konečná sobášnosť slobodných mužov by tak v Česku i na Slovensku bez ohľadu na projekčný scenár ďalej klesala. V kohorte 1975 by sa v Česku mohla dostať na úroveň 68 % a na Slovensku približne 73 %. Vývoj v mladších kohortách by závisel od použitého scenára, pričom sa ukazuje, že stabilný ako aj trendový prinášajú u oboch populácií i oboch pohlaví veľmi podobné výsledky. Ak by došlo k ich naplneniu, potom v Česku v kohorte 1980 by trvalo slobodných zostalo približne 45 % mužov. V kohorte 1985 by to bola už viac ako polovica. Na Slovensku by tabuľková sobášnosť slobodných mužov dosahovala o niečo vyššie hodnoty, ale aj tu by mimo manželstvo zostával pomerne veľký podiel osôb. Je zrejmé, že ak nedôjde k výraznejšiemu oživeniu sobášnosti vo veku nad 30 rokov, tak pozorované prierezové hodnoty tabuľkovej prvosobášnosti sa premietnu aj do kohortnej podoby u osôb narodených v polovici 80. rokov. Podobnú situáciu nachádzame pritom aj u žien. Pri naplnení prvých dvoch scenárov, by v Česku do manželstva vstúpilo len približne 60 % žien narodených v roku 1985. Na Slovensku by sa tabuľková prvosobášnosť pohybovala na úrovni 68–69 %. V prípade, že budeme svedkami výraznejšieho nárastu intenzity sobášnosti slobodných vo veku nad 30 rokov, trend poklesu konečnej sobášnosti slobodných síce bude pokračovať až do kohort zo začiatku 80. rokov, no bude menej dynamický. Navyše v najmladších kohortách by mohlo dôjsť aj k určitému zvráteniu tohto trendu a k miernemu zvýšeniu úrovne konečnej sobášnosti slobodných žien (pozri tab. 1).

ZÁVER

Sobášnosť slobodných osôb prešla v Česku i na Slovensku po druhej svetovej vojne rôznymi vývojovými etapami, ktoré sa do značnej miery odzrkadľovali nielen v prierezových, ale následne aj v kohortných indikátoroch intenzity a časovania

tohto procesu. Z historického hľadiska pritom obe populácie patrili do rozdielnych skupín populácií podľa sobášneho správania. Približne od 60. do konca 80. rokov sa stabilizoval sobášny model, ktorého hlavnými znakmi pre obe populácie bol skorý vstup do manželstva takmer univerzálny pre obe pohlavia. Zaujímavosťou bolo, že pozície krajín sa vymenili a do manželstva o niečo skôr a častejšie vstupovali osoby v Česku. Približne tri desaťročia stability vnútorných mechanizmov sa premietli aj v kohortných indikátoroch. Išlo však o veľmi krehkú stabilitu podmienenú špecifickými podmienkami vtedajšieho obdobia. Svedčí o tom veľmi dramatická a dynamická transformácia sobášneho správania naštartovaná na začiatku 90. rokov. K jej hlavným znakom patrí predovšetkým odkladanie prvých sobášov do vyššieho veku, ich nízka rekuperácia a s tým súvisiaci výrazný pokles a určitá následná stabilizácia sobášnosti na veľmi nízkych úrovniach. V podstate identickými zmenami prechádzajú obe krajiny. Rozdiel spočíva však do určitej miery v dynamike tohto procesu. Tá bola predsa len o niečo väčšia v prípade mužov i žien Česka. Analýza tiež ukázala, že ešte viac sa obe krajiny rozchádzajú približne v poslednej dekáde, a to z dôvodu úrovne rekuperácie odložených vstupov do manželstva. Kým v Česku je tento proces stále výrazne utlmený a dá sa očakávať, že väčšia časť osôb pravdepodobne zostane z rôznych dôvodov slobodná, na Slovensku došlo k výraznejšiemu oživeniu prvosobášnosti v druhej polovici reprodukčného veku. V súvislosti s tým je potrebné doplniť, že pravdepodobne čoraz častejšie sme svedkami ani nie tak odkladania prvých sobášov, ale postupnej programovej rezignácie nad životom v manželstve (z rôznych dôvodov), ktorý je nahrádzaný inými formami viac či menej stabilných párových spolužití. Navyše viaceré indície (nepriamo napríklad rastúci počet a podiel detí narodených mimo manželstva) poukazujú, že tieto alternatívne formy spolužitia môžu byť plne funkčnými aj z pohľadu samotnej reprodukcie. Môžeme sa pritom len domnievať akú úlohu zohrávajú tieto skupiny pri existencii a prehlbovaní rozdielov v intenzite sobášnosti slobodných v Česku a na Slovensku.

Z pohľadu kohortného vývoja sa v procese transformácie sobášneho správania potvrdzuje primárna úloha mužov a žien narodených v druhej polovici 60. a na začiatku 70. rokov. S každou mladšou kohortou je v čoraz väčšej miere predchádzajúci model sobášnosti opúšťaný a proces odkladania sa prehlboval. Až u osôb narodených v druhej polovici 80. rokov vidíme určitú stabilizáciu sobášneho modelu v mladšom veku. Aj keď kohortná prvosobášnosť a zmeny v časovaní tohto procesu v skupinách osôb narodených v polovici 60. rokov ešte nehovoria o dramatických zmenách, v nasledujúcich desiatich mladších kohortách môžeme vidieť pomerne prudký prepad intenzity a významné posuny v hodnotách priemerného veku pri prvom sobáši. Je zrejmé, že aj v kohortnom pohľade ide o prevratnú, nezvratnú a veľmi dynamicky sa presadzujúcu premenu sobášneho správania. Z prezentovaných vývojových scenárov je tiež zrejmé, že okrem celkovej úrovne odkladania prvosobášnosti bude rozhodujúcim, najmä v prípade osôb narodených od polovice 70. rokov, ako sa im podarí vo vyššom veku rekuperovať odložené vstupy do manželstva. V prípade, že nastavené trendy v oboch sledovaných krajinách budú pokračovať aj v ďalšej dekáde a nedôjde k výraznejšiemu oživeniu sobášnosti, ukazuje sa, že konečná prvosobášnosť mužov i žien by sa skutočne mohla priblížiť k súčasným prierezovým hodnotám. To do akej miery sa tento predpoklad môže naplniť ukážu už najbližšie roky.

Literatura

- Bongaarts, J. – Feeney. G. 1998. On the quantum and tempo of fertility. *Population and Development Review*, 27, s. 271–291.
- Calot, G. – Rychtaříková, J. 1992. Vznik a zánik manželských svazků a plodnost žen v Československu a Francii. In Pavlík, Z. (ed.) *Sňatečnost a rodina*, s. 35–79. Praha: Academia Praha.
- Džambazovič, R. 2015. Reprodukčné a rodinné správanie na Slovensku (sociologická interpretácia trendov). In Chorvát, I. – Džambazovič, R. (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*, s. 11–51. Bratislava : STIMUL.
- Džambazovič, R. 2016. S kým žijeme v jednej domácnosti? meniace sa formy rodinného správania na Slovensku z pohľadu štruktúry domácnosti. *Slovenská štatistika a demografia*, 26 (1), s. 29–47.
- Fialová, L. 1992. Vývoj sňatečnosti v Československu v letech 1918–1988. *Historická demografie*, 16, s. 116–134.

- Fialová, L. 2006. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva české republiky ve 20. století. *Demografie*, 48 (2), s. 97–108.
- Fialová, L. – Kalibová, K. 2010. Formování a rozpad partnerských svazků. In Burcin, B. – Fialová, L. – Rychtaříková, J. a kol. *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993–2008*, s. 133–156. Praha: SLON.
- Fialová, L. 2009a. Nuptiality. In Fialová, L. et al. *Population Development in the Czech Republic 2007*, s. 25–32. Praha: SLON.
- Fialová, L. 2009b. Marriage Patterns in the European Union. In Fialová, L. et al. *Population Development in the Czech Republic 2007*, s. 93–100. Praha: SLON.
- Hajnal, J. 1953. Age at Marriage and Proportion Marrying. *Population Studies*, 7 (2), s. 111–136.
- Hajnal, J. 1965. European Marriage Patterns in Perspective. In Glass, D. V. –Eversley, D. C. (eds.). *Population in History*, s. 101–143.
- Goldstein, J. R. 2002. *The tempo and quantum of first marriage*. Draft.
- Winkler-Dworak, M. – Engelhardt, H. 2004. On the tempo and quantum of first marriages in Austria, Germany, and Switzerland: Changes in mean age and variance. *Demographic Research*, 10 (9), s. 231–264.
- Kalmijn, M. 2007. Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990–2000. *Population studies*, 61 (3), s. 243–263.
- Livi-Bacci, M. 2003. *Populace v evropské historii.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Monnier, A. – Rychtaříková, J. 1992. The Division of Europe into East and West. *Population: An English Selection*, 4, s. 129–160.
- Ní Brolchain, M. 1992. East-West marriage contrast old and new. In A. Blum – J. L. Rallu (eds.). *European population II. Demographic Dynamics*, s. 461–479.
- Pavlík, Z. (ed.) 1994. *Populační vývoj České republiky 1994*. Praha: Katedra demografie a geodemografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova.
- Pilinská, V. (ed.) 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku.* Bratislava: INFOSTAT.
- Podmanická, Z. (ed.) 2015. Rodinné správanie populácie Slovenska. Bratislava: ŠÚ SR.
- Rothenbacher, F. 2002. *The European Population 1850–1945.* New York: Palgrave McMillan.
- Rychtaříková, J. 1984. Tabulky sňatečnosti a metody jejich konstrukce. *Demografie*, 26, s. 110–121.
- Rychtaříková, J. 1993. Family Formation in the Czech and Slovak Republics. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE Geographica XXVIII*, 1, s. 31–52.
- Rychtaříková, J. 1994. Czech and Slovak Families in the European Context. *Journal of Family History*, 19, 2, s. 131–147.
- Rychtaříková, J. 1995. Sňatečnost svobodných v České republice dříve a dnes. *Demografie*, 37, s. 157–172.
- Sobotka, T. 2003. Změny v časování mateřství a pokles plodnosti v České republice v 90. letech. *Demografie*, 45 (2), s. 77–87.
- Šprocha, B. 2012. Sobáše a sobášnosť na Slovensku. Čo vieme povedať o sobášoch a o procese sobášnosti na Slovensku z hlásení o uzavretí manželstva. *Slovenská štatistika a demografia*, 22 (2), s. 39–59.
- Šprocha, B. – Vaňo, B. – Bleha, B. 2014. *Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do roku 2030.* Bratislava: Ekonóm.
- *Tabulky sňatečnosti svobodných ČSSR, ČSR a SSR za roky 1961–1988*. 1989. Československá statistika 1989, poř. číslo 83, řada Dem. poř. čís. v řade 6. Praha: FSÚ.
- Vaňo, B. (ed.) 2001. *Obyvateľstvo Slovenska 1945–2000.* Bratislava: INFOSTAT.

BRANISLAV ŠPROCHA

absolvoval magisterské a doktorandské studium (2011) na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v oboru demografie. Od roku 2007 je vědecko-výzkumným pracovníkem Inštitútu informatiky a štatistiky ve Výskumnom demografickom centre v Bratislavě a od roku 2009 vědeckým pracovníkem Prognostického ústavu Slovenskej akadémie vied. V oblasti demografie se specializuje na problematiku sňatečnosti, rozvodovosti, populačního vývoje, transformace reprodukčního chování po roce 1989 a jeho dopadů na společnost. Kromě toho se věnuje též analýze vybraných populačních struktur, reprodukčního chování romského obyvatelstva na Slovensku a problematice populačního prognózování.

SUMMARY

The dramatic changes in nuptiality and especially in the nuptiality of single men and women that have occurred in the last quarter century in the Czech Republic and the Slovak Republic mean these countries now rank among those countries with a relatively low intensity of first marriages and a significant postponement of entry into marriage. The transformation of nuptiality is one of the most important changes in reproductive behaviour. The article focuses on the shifts in the quantum, tempo intensity of nuptiality and timing and the internal character of first marriages in a transversal and a cohort perspective. After World War II in the Czech Republic and the Slovak Republic there were three main periods of nuptiality development. Until the 1960s the character of marriage behaviour in Czechia was quite different from that in Slovakia. Men and women in the western part of former Czechoslovakia entered into marriage later and with a lower intensity. The first period featured a decline of the average mean age at first marriage and an increase in the percentages of men and women who had married for the first time. Only approximately 4–5% of men and 3–4 % of women in Czechia and 5–6 % of men and 4–5% of women in Slovakia were still single by the end of reproduction age. At the start of the 1960s men and women in Czechia entered into marriages with a slightly higher intensity and at a lower mean age. This high intensity and low mean age of marriage remained features of the population of the Czech Republic and the Slovak Republic until the end of the 1980s. With these stable trends in nuptiality in the second period, Czechia and Slovakia drifted away from the (nuptiality trends in) populations on the western side of the Iron Curtain. Short-term fluctuations in period nuptiality occurred as a result of measures introduced to stimulate marriage and in connection with the overall population climate. At the end of the 1980s the marriage rate was still very high and men and women were marrying at a young age. The proportion of men who married at some time in their life based on the nuptiality tables was 89% in Czechia and 85% in Slovakia. For women it was approximately 95% in Czechia and 91% in Slovakia. The table mean age at first marriage between 1960 and 1989 ranged between 24.2 to 24.9 years for men in Czechia and 24.5 to 25.4 years in Slovakia. For women it was 21.3–21.9 years in Czechia and 21.7–22.4 years in Slovakia.

Cohort indicators also indicate stable nuptiality characteristics. The table proportion of men who married in the 1945–1964 cohorts decreased slightly from around 93% to 88% in Czechia and from 92% to 86% in Slovakia. The cohort mean age at first marriage reached 24.1–24.7 years in the Czech Republic and 24.3–24.9 years in the Slovak Republic. The stability of marriage behaviour was even more pronounced among women. The cohort table proportion of women who married at some time in their life was 95–98% in Czech and 91–94% in Slovakia. Women born between 1945 and 1964 married at a relatively young age, since the cohort mean age at first marriage was 21.4–21.6 years in Czechia and 21.8–22.1 years in Slovakia.

In the 1990s marriage behaviour changed dramatically. It is possible to speak of a very intensive postponement of marriage in connection with an intensive decrease in nuptiality intensity. The proportion of men in the nuptiality table who married decreased dramatically to 52% in the Czech Republic and 60% in the Slovak Republic. The same situation was observed in the female population. The percentages of women who had married for the first time at the 50 age fell to 59% in Czechia and 65% in Slovakia. This development was largely influenced by the postponement of marriage. The table mean age at marriage of men reached 32.3 years in Czechia in 2014 and 31.9 years in Slovakia. In the female population the figures were 29.8 years in Czechia and 29.3 years in Slovakia. Our analysis showed that the main cause of the long-term low level of nuptiality is the weak recuperation of the postponement of marriage to a later age (particularly in the Czech Republic). The persistence of low nuptiality intensity is also reflected in the cohort indicators. In the Czech male population born in the mid-1970s almost one-third could remain permanently single and in Slovakia the figure is about one-quarter. For women the figure could be about 20%. If the recuperation of nuptiality remains weak, the proportion of men born in 1985 who remain permanently single could increase to 50% in Czechia and 40% in Slovakia. The proportion of the cohort of women born in the second half of the 1980s who marry at some time in their life could decrease to 60% in the Czech Republic and 70% in the Slovak Republic.

Príloha

Obr. 1: Zjednodušená schéma výpočtu tabuliek sobášnosti slobodných v prierezovej a kohortnej perspektíve
A simplified diagram of the computation of nuptiality tables in a cross-sectional and a cohort perspective

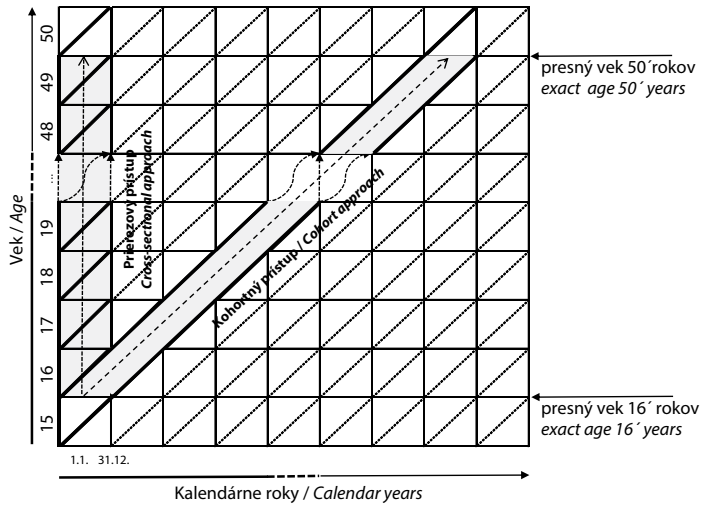

Priamy výpočet pravdepodobnosti sobáša slobodnej osoby v druhom hlavnom súbore udalostí je možné definovať ako:

$$q^{m}_{x} = \frac{{}^{z}_{t}S^{s}_{x+1}}{{}^{z}_{1.1.t}P^{s}_{x} - \frac{{}^{z}_{t}D^{s}_{x,x+1}}{2} + \frac{{}^{z}_{t}I^{s}_{x,x+1}}{2} - \frac{{}^{z}_{t}E^{s}_{x,x+1}}{2}}$$

pričom platí, že:

${}^{z}_{t}S^{s}_{x,x+1}$ predstavuje sobáše slobodných v dokončenom veku (x, x+1), z generácie (z), v roku (t),

${}^{z}_{t}D^{s}_{x,x+1}$ je počet úmrtí slobodných v dokončenom veku (x, x+1), z generácie (z), v roku (t),

${}^{z}_{t}I^{s}_{x,x+1}$ je počet imigrujúcich slobodných osôb v dokončenom veku (x, x+1), z generácie (z), v roku (t),

${}^{z}_{t}E^{s}_{x,x+1}$ je počet emigrujúcich slobodných osôb v dokončenom veku (x, x+1), z generácie (z), v roku (t),

${}^{z}_{1.1.t}P^{s}_{x}$ v je počet slobodných vo veku (x) k 1.1. v roku (t)

${}^{z}_{t}P^{s}_{x´}$ je počet slobodných v presnom veku ($x´$) v roku (t)

Tabuľkový počet slobodných osôb v presnom veku 16 rokov l_{16} sme stanovili na 100 000 osôb. Ak označíme tabuľkový počet slobodných osôb dožívajúcich sa presného veku ($x´$) ako $l^{m}_{x´}$ a tabuľkové sobáše d^{m}_{x} potom platí:

$$d^{m}_{x} = l^{m}_{x´} \cdot q^{m}_{x´}$$

$$l^{m}_{x´,x´+1} = l^{m}_{x´} - d^{m}_{x}$$

DETERMINANTY NEVYPLNĚNÍ ÚDAJŮ O OTCI DO HLÁŠENÍ O NAROZENÍ

Michaela Němečková[1] – **Anna Šťastná**[2]

THE DETERMINANTS OF MISSING DATA ON FATHERS IN BIRTH REPORTS

Abstract
The article deals with statistics relating to the data on live-born children´s fathers and whether the fathers are or are not listed on the statistical birth report if the child is born outside marriage. It evaluates the share of anonymous fathers out of total live births and live births outside marriage, depending on specific variables such as the age or educational attainment of women or the birth order of the child, and in relation to regional level (NUTS3).

Keywords: births outside marriage, live births, father, region, Czech Republic **Demografie,** 2016, **58: 249–262**

ÚVOD

Od pádu komunistického režimu v roce 1989 prošla Česká republika nejen intenzivní hospodářskou a společenskou transformací, ale také hlubokými změnami v demografickém chování. Česká společnost prošla rychlou proměnou reprodukčních vzorců i partnerského chování, která se nejzřetelněji manifestovala poklesem porodnosti a sňatečnosti a posunem zakládání rodiny i uzavírání manželství do vyššího věku (např. *Sobotka et al.*, 2003, 2008; *Rabušic*, 2001; *Rychtaříková*, 1996). K nejvýraznějším proměnám reprodukčního chování po roce 1989 však patří také nárůst počtu i podílu dětí narozených mimo manželství. Zatímco do roku 1989 se přes 90 % dětí rodilo v manželství, dnes se mimo manželský svazek rodičů rodí již téměř polovina dětí (47,8 % v r. 2015) a mimomanželská plodnost se přesunula z velmi mladého věku matek do podstatně širšího věkového rozpětí 18–35 let.

Tyto změny jsou často vysvětlovány a zasazovány do kontextu tzv. druhého demografického přechodu a spojovány s proměnou partnerských forem, především s rozšířením nesezdaných soužití. Ze sociologických výzkumů však vyplývá, že neformální svazky mladých lidí jsou dnes sice všeobecně akceptovány, jsou však vnímány převážně jako předmanželská soužití a i nadále je preferováno narození dítěte v manželství (srv. např. *Fialová et al.*, 2000; *Černá*, 2005; *Hamplová et al.*, 2007). Výzkumy z posledního desetiletí ale také ukazují, že zvyšující se mimomanželskou plodnost v ČR nelze tak snadno označit za výsledek modernizace české společnosti a že typickou českou neprovdanou matkou není žena úspěšná, vzdělaná a emancipovaná, ale naopak žena s nízkým vzděláním z ekonomicky slabšího regionu (*Hamplová et al.*, 2006, 2007).

Klíčovou se tak stává otázka, do jakých rodin či partnerských forem se dnes děti rodí, a to nejen

1) Český statistický úřad

2) Výzkumný ústav práce a sociálních věcí; Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK v Praze

z důvodů hlubšího poznání měnících se reprodukčních vzorců, ale především vzhledem k širším společenským a sociálním souvislostem mimomanželské plodnosti a osamělého rodičovství. S proměnami rodiny a partnerských uspořádání a především s její destabilizací jsou totiž spojena také „nová sociální rizika". Neúplné rodiny čelí vyššímu riziku chudoby a ve vyšší míře jim hrozí sociální vyloučení. Právě v neúplných rodinách se setkáváme se sníženými možnostmi harmonizace pracovních a rodinných povinností a tím také s obtížnějším začleněním na pracovním trhu (*Šťastná*, 2009). Materiální deprivace v dětství však vytváří také silné předpoklady k životu v chudobě v dospělosti a negativně ovlivňuje budoucí životní šance skrze nižší úroveň vzdělání a omezené kognitivní schopnosti, důsledkem čehož bývají nízké výdělky a vysoké riziko nezaměstnanosti (např. *Bradbury – Jenkins – Micklewright*, 2001; *Esping-Andersen et al.*, 2002, citováno z *Hora – Kofroň – Sirovátka*, 2008).

V rámci studia mimomanželské plodnosti je tak kladena řada otázek s cílem zjistit, co vše se za takto vysokým podílem nemanželsky narozených dětí skrývá. Jedná se o děti narozené do stabilních partnerských vztahů, ač nelegitimizovaných sňatkem, nebo naopak přibývá dětí žen samoživitelek, které s partnerem nežijí ani v době narození dítěte? Vzhledem k tomu, že od roku 2007 publikuje Český statistický úřad údaje o všech otcích, kteří jsou v Hlášení o narození uvedeni, bez ohledu na rodinný stav matky, přibyly k těmto otázkám další – Kdo jsou ženy, které nevyplňují otce dítěte a jak se mění jejich zastoupení v rámci mimomanželské plodnosti? A nemůže hrát roli i rozdílná praxe při vyplňování dotazníků a statistických hlášení v jednotlivých zdravotnických zařízeních či matričních úřadech napříč republikou? Právě na otázky spojené s neuvedením otce mimomanželsky narozeného dítěte je zaměřen tento článek. Jeho cílem je publikovat data o počtu živě narozených s neuvedenými údaji o otci v podrobném třídění a uceleně za všechny dosud dostupné roky, a blíže analyzovat, které ženy neuvádějí údaje o otci svých narozených dětí.

DATA A METODY

Data využitá v tomto článku pocházejí z datové základy ČSÚ a v deskriptivní části přinášejí informace a třídění, která většinou nebyla ze strany ČSÚ dosud publikována. Zdrojová data o počtu narozených bez uvedených údajů o otci lze totiž vyhledat v pramenném díle demografické statistiky, v *Demografické ročence České republiky*, pouze částečně[3]. Tabulka D.10[4] uvádí počty narozených v třídění (křížovém) podle věku matky a otce, a to i v členění na narozené v manželství a mimo manželství. Na jejím základě lze vypočíst podíly narozených bez uvedeného otce, ovšem vycházející ze všech narozených, nikoli pouze ze živě narozených jako prezentuje tabulka 3 tohoto článku. Je otázkou, zda je rozhodnutí o (ne)vyplnění otce ovlivněno vitalitou dítěte. Tabulka D.12 pramenného díla přináší data o narozených mimo manželství tříděná podle vitality, věku otce, pořadí živě narozených, rodinného stavu matky a pohlaví. Tu lze využít pro výpočet podílů dětí s neuvedeným otcem podle pořadí, příp. i rodinného stavu matky. Nicméně i v tomto případě až do roku 2013 byla tabulka založena na celkovém počtu narozených (živě i mrtvě), živě narozené udává až ročenka za rok 2014[5]. Vzdělání matky v kombinaci s údaji o otci (a podle legitimity) se objevuje v tabulce D.19 pramenného díla, avšak nelze ji použít pro výpočet podílu anonymních otců za vzdělanostní skupiny žen. Vzdělání otce „nezjištěno" totiž zahrnuje jak případy, kdy otec nebyl uveden, tak případy, kdy otec byl uveden, avšak nebylo známé jeho vzdělání.

Pro vyhodnocení proměnných, které mají vliv na chybějící údaje o otci v hlášení o narození dítěte, byla využita metoda kauzálního modelování – binární logistická regrese (metoda enter). Použitý model obsahoval data za rok 2014 a vycházel z údajů o živě narozených dětech mimo manželství, protože

3) Vybrané základní informace o úrovni (ne)vyplňování údajů o otci dítěte v hlášení o narození byly uživatelům každoročně (od roku 2008) zprostředkovány také v analytické publikaci ČSÚ Vývoj obyvatelstva České republiky, ovšem pouze ve formě dílčí tabulky či grafu.

4) Označení tabulek podle Demografické ročenky České republiky 2014.

5) V souvislosti s metodickou změnou ve vykazovaném pořadí dítěte, které nově zohledňuje pouze živě narozené děti ženě.

u dětí narozených v manželství je rodné číslo otce vždy uvedeno. Binární závisle proměnnou byla právě (ne) vyplněnost rodného čísla otce. Nezávislé proměnné vstupující do modelu zahrnovaly:

- věk matky při porodu: (1) do 20 let, (2) 20–24 let, (3) 25–29 let (referenční kategorie), (4) 30–34 let, (5) 35–39 let a (6) 40 a více let
- pořadí narozeného dítěte: (1) 1. pořadí (referenční kategorie), (2) 2. pořadí, (3) 3. a vyšší pořadí
- vzdělání matky: (1) nezjištěno, (2) základní, (2) středoškolské bez maturity, (3) středoškolské s maturitou (referenční kategorie) a (4) vysokoškolské.

Výstupem binární logistické regrese jsou poměry šancí (hodnoty Exp(B) v tab. 5), které udávají, jaká šance byla u dané kategorie proměnné ve srovnání s referenční kategorií na neuvedení údaje o otci oproti jeho uvedení.

MANŽELSKÁ A MIMOMANŽELSKÁ PLODNOST VE STATISTICKÉM ZJIŠŤOVÁNÍ

Až do konce osmdesátých let 20. století se velká většina dětí rodila do manželství. Zhruba 95 % rodiček bylo vdanou ženou a pro celkovou úroveň plodnosti tak byla určující právě plodnost manželská. Statistické výstupy o narozených v manželství byly daleko rozsáhlejší a podrobnější než v případě narozených mimo manželství, údaje o otcích dětí narozených mimo manželství zůstávaly v podstatě stranou zájmu statistiků. Vzhledem k relativně malé četnosti dětí nevdaných žen, tak i pro častou anonymitu jejich otců byla tato praxe pochopitelná.

Od konce osmdesátých let se však podíl dětí narozených mimo manželství každoročně zvyšoval, docházelo k výraznému snížení intenzity sňatečnosti, ale i plodnosti. Již v druhé polovině 90. let bylo zřejmé, že v nově se budující české společnosti lidé opouští dosud „tradiční" model rodinného chování (brzký sňatek následovaný rodičovstvím). Narození potomka bez předchozího uzavření manželství bylo ve společnosti stále více akceptováno, v některých dílčích věkových a společenských skupinách se postupem let dokonce stalo převažujícím modelem. Rozdíl v zastoupení dětí narozených v manželství a mimo něj se postupně zmenšoval ve všech pořadích, věcích i vzdělanostních skupinách. Nevyužívání informací o otcích dětí narozených mimo manželství tak znamenalo stále větší ztrátu pro demografickou statistiku.

Proto došlo na konci roku 2006 k rozhodnutí o rozšíření na ČSÚ pořizované statistiky na údaje o všech otcích, kteří jsou v Hlášení o narození uvedeni, bez ohledu na rodinný stav matky. Takto koncipované zpracování bylo poprvé k dispozici za rok 2007. Živě narozených mimo manželství bylo tehdy 39,5 tisíce (34,5 %). Údaje o otci zůstaly nevyplněné u 11,1 tisíce živě narozených. Z celkového počtu živě narozených tak byl otec neznámý u 10 %. Shodné výsledky přineslo i zpracování dat o narozených v roce 2008. V dalších letech bylo zastoupení anonymních otců v úhrnu mírně nižší: v letech 2009–2012 na úrovni 9 % a v letech 2013 a 2014 mírně nad hranicí 8 %. V rámci dílčí skupiny dětí narozených (pouze) mimo manželství hovořily první výsledky o 28 % dětí bez uvedeného otce.

Tab. 1: Živě narození podle legitimity a uvedení údaje o otci, 2007–2014
Live births by legitimacy status and whether or not there is data on the father, 2007–2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Živě narození / *Total live births*	114 632	119 570	118 348	117 153	108 673	108 576	106 751	109 860
z toho mimo manželství *those outside marriage*	39 537	43 457	45 954	47 164	45 421	47 088	48 000	51 267
z toho bez údajů o otci / *those for which there is no data on the father*	11 075	11 972	10 176	10 249	9 946	9 857	8 825	9 019
Podíl anonymních otců (%) / *Share of anonymous fathers (%)*								
U všech živě narozených *Out of total live births*	9,7	10,0	8,6	8,8	9,2	9,1	8,3	8,2
U živě narozených mimo manželství *Out of live births outside marriage*	28,0	27,6	22,1	21,7	21,9	20,9	18,4	17,6

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Během let zaznamenal tento ukazatel pokles z 28 % v letech 2007 a 2008 přes 22 % v letech 2009–2011 a 21 % v roce 2012 na 18 % v letech 2013 a 2014.

Hlášení o narození, jakožto statistický výkaz sloužící primárně k získávání údajů o porodnosti, však bohužel nenabízí možnost detailněji specifikovat rodinné zázemí narozeného dítěte. I samotný otec je v něm charakterizován v podstatě pouze věkem (který je odvozen z data narození dítěte a rodného čísla otce)[6], případně vzděláním[7]. Hlášení neobsahuje žádné informace o tom, zda spolu rodiče v době porodu žijí například v nesezdaném soužití, vychovávají děti z předchozích svazků apod. Nelze z něj tedy vyčíst možné různorodé pozadí narození dítěte mimo manželství ani důvod, proč otec dítěte zůstal při statistickém hlášení narození dítěte anonymní.

OTEC NEVYPLNĚN ZEJMÉNA U DĚTÍ ŽEN NEJMLADŠÍCH A NEJMÉNĚ VZDĚLANÝCH

Při zpracování údajů o (ne)uvedení otce při narození dítěte byly zjištěny nezanedbatelné diference v hodnotách relativních ukazatelů – podílů anonymních otců, pokud byla data sledována v kombinaci s dalšími charakteristikami z hlášení o narození jako věk, vzdělání matky či pořadí narozeného dítěte. Na tuto skutečnost bylo upozorněno poprvé již v publikaci *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2007*, kde byly analyzovány struktury podle vzdělání matky. „Tak například první dítě žen se základním vzděláním bylo v 82,3 % případů nemanželské, z toho téměř u poloviny nebyly údaje o otci uvedeny. Oproti tomu první dítě vysokoškoláček je v 77,1 % případech narozené v manželství, ze zbývajících nemanželských dětí je u tří čtvrtin otec uvedený." (2008b: 24).

Vzdělání se skutečně ukázalo být významným diferenciačním faktorem. Obecně platí, že se zvyšujícím se vzděláním matky podíl anonymních otců klesá, a to jak v rámci celkového počtu živě narozených, tak mezi živě narozenými mimo manželství. V roce 2007 nebyl uveden otec dítěte u necelých 44 % dětí živě narozených mimo manželství žen se základním vzděláním, zatímco u vysokoškoláček to bylo necelých 23 %. Roku 2011 bylo rozpětí hodnot ještě vět-

Tab. 2: Podíl anonymních otců u živě narozených (%) podle vzdělání matky, 2007–2014
Share of anonymous fathers among live births (%) by educational attainment of the mother, 2007–2014

Vzdělání matky *Educational attainment of the mother*	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
V rámci živě narozených mimo manželství / *Out of live births outside marriage*								
ZŠ / *Basic*	43,6	46,9	47,4	47,1	48,9	46,9	42,8	41,8
SŠ bez maturity / *Secondary, without A-level*	26,5	25,6	19,8	18,8	19,8	19,7	18,2	18,2
SŠ s maturitou / *Secondary, with A-level*	21,0	20,2	12,8	12,7	12,7	12,0	9,9	9,3
VŠ / *Higher*	22,6	20,1	11,4	13,1	10,6	10,0	7,8	7,7
Nezjištěno / *Not identified*	36,7	35,1	30,3	23,4	25,6	25,1	24,8	21,9
V rámci všech živě narozených / *Out of total live births*								
ZŠ / *Basic*	30,0	33,4	35,0	35,3	37,3	36,1	33,8	33,9
SŠ bez maturity / *Secondary, without A-level*	10,9	11,5	9,5	9,5	10,6	11,0	10,8	11,3
SŠ s maturitou / *Secondary, with A-level*	5,9	6,1	4,2	4,4	4,8	4,8	4,2	4,2
VŠ / *Higher*	3,7	3,7	2,3	2,9	2,5	2,5	2,1	2,2
Nezjištěno / *Not identified*	12,9	13,0	10,8	9,6	10,4	10,7	11,2	9,7

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

6) Krom toho Hlášení o narození uvádí jméno a bydliště otce. Tyto údaje však slouží primárně pro účely matričního úřadu a ČSÚ je nepřebírá. Výjimkou je trvalé bydliště otce v případě, že matka nemá bydliště v ČR.

7) Vzdělání je od roku 2005 dobrovolným údajem, a to i u matky dítěte.

ší (38 p. b.), když zastoupení anonymních otců dětí u nevdaných žen základního vzdělání stouplo na 49 %, zatímco u žen vysokoškolského vzdělání kleslo pod 11 %. Zatím poslední definitivní výsledky za rok 2014 hovoří o více jak čtyřnásobném podílu anonymních otců u nevdaných žen se základním vzděláním (42 %) ve srovnání jak s vysokoškolačkami (8 %), tak s ženami s ukončeným středním vzděláním s maturitou (9 %).

Ještě markantnější je rozdíl v zastoupení anonymních otců v jednotlivých vzdělanostních skupinách žen v rámci celkového počtu živě narozených: u vysokoškolaček zůstala v roce 2014 bez uvedeného otce 2 ze 100 hlášení o narození (v absolutním počtu u 698 dětí), kdežto u žen se základním vzděláním 34 hlášení za 100, tj. jedna třetina (a 3 651 dětí). S výší vzdělání totiž výrazně koreluje (nepřímo úměrně) i samotný podíl narozených mimo manželství (v roce 2014 u žen nejnižšího vzdělání 81 %, s nejvyšším 29 %).

Druhým diferenciačním faktorem se ukázal ***věk matek***, který je částečně se vzděláním spjat. Prázdné zůstávaly kolonky o otci dítěte primárně u nejmladších rodiček, které mají v průměru nižší vzdělání. U žen mladších 20 let byl jednak vysoký podíl nevdaných (95 %), a navíc byl mezi nimi významně vyšší podíl těch, které totožnost otce svého dítěte při porodu neuváděly – zhruba každá druhá. U nevdaných žen ve věku 20–24 let podíl anonymních otců také významně převyšoval průměr, i když byl již výrazně nižší než u nejmladších žen a během sledovaných let se snížil z necelé třetiny na jednu čtvrtinu. V dalších dvou věkových skupinách žen 25–29 a 30–34 let bylo anonymních otců v hlášeních opět relativně méně. Minimální zastoupení měli anonymní otcové po celé období u dětí žen ve věku 30–34 let: necelých 12 % u živě narozených mimo manželství a 4 % z celkového počtu živě narozených v roce 2014. U starších žen zastoupení anonymních otců obecně opět stoupá, nicméně ani v nejstarší skupině žen ve věku 40 a více let nedosahuje hodnot srovnatelných s nejmladší skupinou, zůstává zde nižší i ve srovnání s věkovou skupinou 20–24 let.

Určitá diferenciace se prokázala také v případě ***pořadí dítěte***, i když rozpětí relativních ukazatelů je zde menší než v případě věku a vzdělání. Relativně nejméně dětí mívá anonymního otce u druhorozených, a to jak v pohledu na celkový počet živě narozených, tak i na skupinu dětí živě narozených mimo manželství (i když zde je diference s prvorozenými velmi malá, až neznatelná). Naopak nejčastěji nevyplněny bývají údaje o otci v případě dětí narozených ve třetím

Tab. 3: Podíl anonymních otců u živě narozených (%) podle věku matky, 2007–2014
Share of anonymous fathers among live births (%) by age of the mother, 2007–2014

Věk matky (roky) *Age of the mother (years)*	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
V rámci živě narozených mimo manželství / *Out of live births outside marriage*								
–20	46,3	51,9	51,3	51,6	52,1	51,6	48,2	48,7
20–24	31,5	31,2	27,4	27,5	29,7	28,2	25,2	24,6
25–29	24,4	24,1	17,6	16,8	17,9	17,0	14,8	14,3
30–34	23,8	22,6	16,0	16,3	14,6	14,2	12,4	11,7
35–39	27,4	24,6	20,0	19,1	18,7	17,4	15,6	14,9
40+	31,1	32,0	23,5	24,7	24,5	24,5	19,8	20,8
V rámci všech živě narozených / *Out of total live births*								
–20	40,8	46,3	47,3	47,8	49,1	48,8	45,7	46,2
20–24	18,1	18,9	17,7	18,3	20,7	20,1	18,6	18,5
25–29	7,3	7,9	6,2	6,2	7,1	7,1	6,4	6,6
30–34	6,2	6,3	4,7	5,0	4,7	4,7	4,3	4,3
35–39	8,5	7,9	7,0	7,0	6,8	6,6	6,1	6,1
40+	12,5	12,3	9,7	10,2	10,2	11,1	9,0	9,5

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Tab. 4: Podíl anonymních otců u živě narozených (%) podle pořadí, 2007–2014
Share of anonymous fathers among live births (%) by birth order, 2007–2014

Pořadí narození *Birth order*	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
V rámci živě narozených mimo manželství / *Out of live births outside marriage*								
1. pořadí / *1st order*	27,7	26,7	20,8	20,3	20,0	19,4	16,7	15,5
2. pořadí / *2nd order*	25,6	25,6	20,3	19,4	20,2	18,2	15,9	15,5
3.+ pořadí / *3rd and higher order*	33,9	35,2	32,2	32,8	34,8	34,5	31,5	31,4
V rámci všech živě narozených / *Out of total live births*								
1. pořadí / *1st order*	12,2	12,3	10,3	10,4	10,6	10,6	9,3	8,9
2. pořadí / *2nd order*	6,1	6,5	5,5	5,6	6,0	5,8	5,3	5,5
3.+ pořadí / 3*rd and higher order*	10,7	11,7	11,3	12,0	12,9	13,1	12,4	12,8

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Tab. 5: Binární logistická regrese se závisle proměnnou neuvedení vs. uvedení údaje o otci, 2014
Binary logistic regression – dependent variable: no data / available data on the father, 2014

	Exp(B)	95% interval spolehlivosti Exp(B) *95% confidence interval*	p hodnota / *p-value*
Pořadí dítěte / *Birth order*			
1. pořadí / *1st order*	**1**	**1**	**x**
2. pořadí / *2nd order*	1,039	0,978–1,103	0,216
3.+ pořadí / *3rd and higher order*	1,998	1,856–2,151	0
Vzdělání matky / *Educational attainment of the mother*			
Nezjištěno / *Not identified*	2,578	2,353–2,825	0
ZŠ / *Basic*	4,377	4,052–4,727	0
SŠ bez maturity / *Secondary, without A-level*	1,867	1,740–2,004	0
SŠ s maturitou / *Secondary, with A-level*	**1**	**1**	**x**
VŠ / *Higher*	0,893	0,813–0,981	0,018
Věková skupina matky / *Age group of the mother*			
–19	2,801	2,528–3,102	0
20–24	1,429	1,333–1,533	0
25–29	**1**	**1**	**x**
30–34	0,859	0,799–0,923	0
35–39	1,011	0,931–1,098	0,794
40+	1,335	1,155–1,544	0
Konstanta / *Constant*	0,092	x	0

Pozn.: Kvalita výsledného modelu byla ověřena několika testy. Pomocí hladiny významnosti chí kvadrát modelu bylo prokázáno, že proměnné signifikantně přispívají do celkového modelu. Waldův test a výsledné p hodnoty umožnily určit, jaké kategorie faktorů významně přispívají do modelu. Podíl vysvětlené variability měřený pomocí pseudo R2 od Nagelkerka dosahoval 16,2 %. Avšak podíl správně zařazených případů do čtyřpolní klasifikační tabulky podle počtu pozorovaných a očekávaných hodnot závislé proměnné byl poměrně vysoký (82,6 %).
Note: *The quality of the resulting model was determined by submitting it to several tests. The significance level of the model's chi square shows that the variables significantly contribute to the overall model. The Wald test and resulting p values indicate which categories of factors significantly contribute to the model. The percentage of explained variance measured with Nagelkerke's pseudo R-squared is 16.2%. However, the percentage of cases categorised correctly in the classification table by the number of observed and expected values of the dependent variable is relatively high (82.6%).*
Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

a vyšším pořadí[8]. Postupem let se skupina třetího a vyšších pořadí vydělovala s tím, jak klesalo zastoupení anonymních otců v prvních dvou pořadích. Podle výsledků roku 2014 bylo ve třetím či vyšším pořadí dětí s anonymním otcem mezi živě narozenými mimo manželství relativně již dvakrát více (31,4 %)[9] než v pořadí prvním i druhém, kde jich bylo shodně (15,5 %).

VÍCEROZMĚRNÝ POHLED NA FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ CHYBĚJÍCÍ ÚDAJE O OTCI

Pro verifikaci dosavadních zjištění a prohloubení porozumění skutečnosti, které skupiny žen spíše neuvádějí údaje o otci svého dítěte, byla použita binární logistická regrese. Pomocí ní testujeme vliv výše popsaných proměnných (věk rodičky, její vzdělání a pořadí narozeného dítěte) na skutečnost, zda se neprovdaná žena rozhodla uvést otce svého dítěte či nikoli.

Binární logistická regrese, provedená na datech za rok 2014, potvrdila vliv jednotlivých charakteristik žen na nevyplněnost údaje o otci (tab. 5). Největší vliv na neuvedení otce mělo vzdělání matky, kde se snižujícím se vzděláním rostou šance na neuvedení otce dítěte. Zatímco vysokoškolačky mají o 11% nižší šanci neuvést otce dítěte v porovnání se středoškolsky vzdělanými rodičkami, v případě žen se základním vzděláním vzrůstají šance neuvedení otce více než čtyřnásobně. Šance na neuvedení otce rostou také se snižujícím se věkem, ovšem vyšší jsou také v případě rodiček po 40. roce věku. Naopak nejnižší šanci neuvést otce mají ženy ve věku 30–34 let, u kterých šance klesá o 14 % v porovnání se ženami 25–29 letými. Nejméně výrazné diference spatřujeme v závislosti na pořadí narozeného dítěte, ale i zde je zřejmé, že šance na neuvedení otce se zdvojnásobuje v případě dětí narozených ve 3. a vyšším pořadí v porovnání s prvorozenými.

ROZDÍLY MEZI KRAJI

Druhým cílem příspěvku je rozšířit zveřejněnou statistiku o regionální úroveň (Příloha 2) a vypočíst uvedené podíly anonymních otců živě narozených pro jednotlivé kraje ČR[10]. Zjistit, zda existují rozdíly mezi kraji, podobně jako se diferencuje celková úroveň plodnosti a její věková struktura.

Data ukazují, že zastoupení anonymních otců se v jednotlivých krajích skutečně liší. Podíl dětí s anonymním otcem mezi živě narozenými mimo manželství byl v období 2013–2014[11] nejnižší v Kraji Vysočina (11 %) a v Plzeňském kraji (12 %), dále v Olomouckém kraji (13 %). V případě Vysočiny se k tomuto pojil i mezi kraji nejnižší podíl dětí narozených mimo manželství, z celkového počtu živě narozených tak bez údaje o otci zůstalo pouze 4,5 % hlášení.

Nejvyšší zastoupení anonymních otců u dětí narozených mimo manželství zaznamenal kraj Ústecký (24 %), Jihomoravský (22 %) a Karlovarský (21 %). Pětina nevdaných matek neuvedla otce dítěte i v Moravskoslezském kraji a v Praze. Vysoký počet anonymních otců je v Ústeckém a Karlovarském kraji umocněn vysokým podílem dětí rodících se mimo manželství (nad 60 %). Maxima tak zde dosahovaly i podíly dětí anonymních otců z celkového počtu živě narozených: v období 2013–2014 tvořily v Ústeckém kraji 14,5 %, v Karlovarském 13,0 %. Jihomoravský kraj se ve statistice podílu dětí s anonymním otcem v rámci celkového počtu živě narozených umístil relativně lépe (na třetí příčce byl Moravskoslezský kraj), neboť nevdané ženy zde sice velmi často (ve srovnání s ostatními kraji) otce svého dítěte neuvedly, avšak

8) Pouze na počátku sledování, v letech 2007 a 2008, byly v rámci celkového počtu živě narozených v daném pořadí děti s anonymním otcem mírně častější u prvorozených (12 %) než ve třetím a vyšším pořadí (11 %).

9) Podíl dětí s anonymním otcem se dále zvyšoval úměrně s pořadím: v roce 2014 byly nevyplněny údaje o otci u 25 % dětí narozených mimo manželství ve třetím pořadí a u 36 % ve čtvrtém pořadí, nejvyšší byl (52 %) v pátém či vyšším pořadí.

10) Narození jsou tříděny do krajů podle trvalého bydliště matky v době porodu.

11) Vzhledem k menšímu počtu událostí při podrobném třídění (kraj, věk/vzdělání/pořadí) bylo hodnoceno dvouleté období. S ohledem na detailnější výsledky (viz kapitola Mikrodata a kvalita dat) se popis mezikrajských rozdílů omezuje na období 2013–2014.

Tab. 6: Živě narození podle legitimity a uvedení údaje o otci, kraje ČR, 2013–2014
Live births by legitimacy status and whether or not there is data on the father, regions in the CR, 2013–2014

	ČR	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK
Počet živě narozených s anonymním otcem / *Number of live births with an anonymous father*															
Počet *Number*	17 844	2 235	2 016	963	621	729	2 375	662	927	773	463	2 227	776	681	2 396
Podíl anonymních otců v rámci živě narozených mimo manželství / *Share of anonymous fathers out of live births outside marriage*															
%	18,0	19,8	16,2	16,0	11,6	21,3	24,1	14,5	17,8	16,4	11,2	21,8	13,1	15,9	20,3
Podíl anonymních otců v rámci všech živě narozených / *Share of anonymous fathers out of total live births*															
%	8,2	7,8	7,0	7,5	5,6	13,0	14,5	7,4	8,5	7,4	4,5	8,8	6,1	6,1	10,2
Podíl živě narozených mimo manželství / *Share of live births outside marriage*															
%	45,8	39,7	43,3	47,1	47,8	61,1	60,2	50,9	47,5	44,8	40,2	40,5	46,7	38,3	50,1

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Tab. 7: Podíl dětí s anonymním otcem v rámci živě narozených mimo manželství (%), kraje ČR, 2013–2014
Share of anonymous fathers out of live births outside marriage (%), regions in the CR, 2013–2014

	ČR	PHA	STC	JHC	PLK	KVK	ULK	LBK	HKK	PAK	VYS	JHM	OLK	ZLK	MSK
Celkem *Total*	18,0	19,8	16,2	16,0	11,6	21,3	24,1	14,5	17,8	16,4	11,2	21,8	13,1	15,9	20,3
Podle pořadí / *By birth order*															
1. pořadí / *1st order*	16,1	18,7	14,0	14,7	11,4	20,2	21,8	13,5	15,6	14,8	10,3	18,6	12,3	13,6	17,4
2. pořadí / *2nd order*	15,7	17,9	13,6	14,7	8,0	17,9	20,1	12,3	16,3	13,3	10,2	20,5	9,7	16,2	18,5
3.+ pořadí / *3rd and higher order*	31,5	36,1	33,3	25,1	21,4	30,9	36,8	22,8	30,4	30,4	18,7	43,6	22,4	28,6	33,9
Podle věku matky / *By age of the mother*															
< 20	48,5	59,8	42,9	47,4	41,3	46,3	51,1	38,8	53,5	46,0	30,1	58,5	44,2	53,8	51,5
20–24	24,9	36,4	24,2	24,4	18,1	26,4	27,8	21,4	25,1	23,6	15,4	29,4	18,7	21,4	25,4
25–29	14,6	19,9	13,1	11,0	8,9	16,3	20,4	11,9	13,8	13,4	8,1	18,5	9,2	11,6	16,2
30–34	12,0	13,8	11,5	10,6	6,0	15,5	16,6	7,6	11,4	10,3	7,7	14,8	8,1	11,9	13,3
35–39	15,3	17,2	12,5	12,7	7,8	17,7	17,8	11,0	14,7	14,5	13,1	21,9	10,2	17,7	15,9
40+	20,3	24,6	21,3	13,9	12,1	20,5	26,8	16,1	20,5	19,1	13,5	24,1	20,1	16,0	15,9
Podle vzdělání matky / *By educational attainment of the mother*															
Základní / *Basic*	42,3	54,5	42,4	40,1	30,5	37,1	43,3	32,7	47,0	44,7	30,6	56,7	33,4	47,0	43,8
Střední bez maturity *Secondary, without A-level*	18,2	25,6	17,4	17,5	10,8	18,6	21,3	12,8	16,7	16,8	12,5	23,7	13,4	18,9	20,8
Střední s maturitou *Secondary, with A-level*	9,6	13,5	8,5	8,4	5,3	10,5	10,7	6,5	9,3	9,8	6,2	13,2	6,4	10,2	9,8
Vysokoškolské / *Higher*	7,7	10,5	6,4	5,5	1,7	5,0	10,5	3,9	7,1	6,9	6,7	11,9	5,4	7,9	5,8
Nezjištěné / *Not identified*	23,1	29,4	19,8	22,7	29,4	33,6	22,6	25,6	13,0	9,0	15,2	20,3	16,9	14,8	25,5

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

jejich váha mezi rodičkami je zde podprůměrná. Obdobně je tomu tak i v Praze.

Z hlediska pořadí narozeného dítěte[12] byl v období 2013–2014 podíl anonymních otců v rámci dětí nevdaných matek nejvyšší ve třetím a vyšším pořadí ve všech krajích (tab. 7). Na Vysočině však činilo rozpětí hodnot mezi sledovanými pořadí dítěte pouze 8,5 p. b., zatímco v Jihomoravském kraji až 25,0 p. b., když podíl anonymních otců u dětí třetího či vyššího pořadí zde byl vůbec nejvyšší.

Koncentrace anonymních otců ve věkové skupině matek do 20 let se prokázala ve všech krajích ČR (tab. 7). Největší podíl v období 2013–2014 v tomto směru připadl Praze (60 %) a Jihomoravskému kraji (59 %). V těchto krajích je však plodnost takto mladých žen velmi malá a počet dětí s anonymními otci v této subpopulaci a období byl pouze 134, resp. 257. V absolutním počtu tak podstatně více dětí žen mladších 20 let zůstalo bez uvedeného otce v Ústeckém kraji (460; 51 %) a v kraji Moravskoslezském (436; 51 %), které mají odlišnou, v průměru věkově mladší populaci rodiček. U nevdaných žen ve věku 20–24 let bylo živě narozených bez uvedeného otce ve všech krajích podstatně relativně méně, a to od 15 % v Kraji Vysočina po maximálních 36 % v Praze. V absolutním počtu opět vedl Moravskoslezský (739) a Ústecký (720) kraj. Minimální hodnoty podílu anonymních otců obecně napříč kraji připadaly na věkovou kategorii rodiček 30–34 let, a to jak v rámci narozených mimo manželství (minimum 6 % v Plzeňském kraji; maximum 17 % v Ústeckém kraji), tak v rámci celkového počtu živě narozených (2 % v Plzeňském až 8 % v Ústeckém). U rodiček-čtyřicátnic mělo dítě narozené v období 2013–2014 mimo manželství anonymního otce z 27 % v Ústeckém kraji, dále z 25 % v Praze a 24 % v Jihomoravském kraji. Relativně nejméně se anonymní otcové vyskytli v Plzeňském kraji (12 %).

Také diferenciace podílu anonymních otců podle vzdělání ženy (tab. 7) se ukázala být ve všech krajích obdobná: velmi vysoké zastoupení u dětí žen se základním vzděláním (u nevdaných 30–57 %), nadprůměrné u žen se středním vzděláním bez maturity (13–26 %) a výrazně nižší ve skupinách žen s úplným středním vzděláním s maturitou (5–14 %) či s vysokoškolským vzděláním (2–12 %). Hranice vytyčovaly kraj Plzeňský (minima) a kraje Jihomoravský a Praha (maxima). V případě podílu anonymních otců z celkového počtu živě narozených se do popředí znovu dostával Ústecký kraj (s výjimkou žen ZŠ), díky vysoké mimomanželské plodnosti.

MIKRODATA A KVALITA DAT

Všechny výše uvedené podíly byly vypočteny za jednotlivé kraje pro všechny roky počínaje 2007, nejen za roky 2013 a 2014. Při pohledu na časovou řadu podílu anonymních otců mezi nemanželskými dětmi v jednotlivých krajích ČR (tab. 8) se na první pohled zdá, že se regionální diferenciace v průběhu let proměnila. V letech 2007 a 2008 totiž vůbec nejvyšší hodnotu vykázala statistika pro Kraj Vysočina, dosahující dnes nejnižších hodnot. Velmi vysoký byl podíl anonymních otců ve srovnání se současnou situací i u dětí žen Jihomoravského kraje, ale i Pardubického kraje. Mezi rokem 2008 a 2009 však tyto hodnoty výrazně skokově poklesly. O více než deset procentních bodů se změnil podíl anonymních otců také v kraji Plzeňském mezi lety 2007 a 2008, v kraji Karlovarském mezi rokem 2008 a 2009 a později, konkrétně mezi lety 2012 a 2013, v Ústeckém kraji.

Takový vývoj nelze považovat za „přirozený", proto byly sledovány podrobnější údaje podle okresů. V roce 2007 zůstalo bez uvedených údajů o otci 99–100 % živě narozených mimo manželství v okrese Ústí nad Orlicí, Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Blansko a Brno-venkov, velmi vysoký (nad 90 %) byl podíl anonymních otců i v okrese Jihlava, Třebíč, Žďár nad Sázavou a Brno-město. Zkresleny tak byly (minimálně) kraje Vysočina, Jihomoravský a Pardubický. V řadě dalších okresů se odstupem profiloval ještě okres Ústí nad Labem (s 54 %), ostatní okresy v republice měly v prvním roce zjišťování podíl anonymních otců u nemanželských dětí do 36 %. Roku 2008 byla situace mírně „lepší", podíly u žádného okresu nepřekročily 85 %, nicméně k „podezřelým" se přidal ještě další okres Jihomoravského kraje – Břeclav (nárůst

12) Změna metodiky zjišťovaného pořadí (z celkového pořadí v roce 2013 na pořadí ze živě narozených v roce 2014) významně neovlivnila srovnatelnost dat, neboť se týkala odhadem pouze cca 300 rodiček.

Tab. 8: Podíl anonymních otců v rámci živě narozených mimo manželství (%), kraje ČR, 2007–2014
Share of anonymous fathers out of live births outside marriage (%), regions in the CR, 2007–2014

Kraj / *Region*	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hlavní město Praha	22,0	21,8	22,9	22,5	21,5	21,2	19,8	19,8
Středočeský	19,7	18,6	18,6	17,2	18,2	18,4	16,7	15,7
Jihočeský	20,9	20,6	20,0	17,8	18,2	17,3	15,8	16,1
Plzeňský	26,0	**12,5**	**12,8**	**11,5**	**11,8**	**12,7**	12,5	**10,8**
Karlovarský	**10,9**	16,4	27,2	24,9	28,8	22,2	20,0	22,7
Ústecký	25,3	32,1	**36,3**	**38,9**	**37,4**	**38,6**	**25,5**	**22,8**
Liberecký	13,2	16,3	18,4	17,6	16,9	15,6	14,7	14,3
Královéhradecký	19,5	20,9	22,1	20,4	20,2	19,6	17,0	18,6
Pardubický	42,0	36,1	20,2	18,3	17,3	17,5	16,0	16,9
Kraj Vysočina	**95,4**	**78,9**	13,1	13,5	14,2	13,5	**11,3**	11,2
Jihomoravský	**70,9**	**63,6**	28,4	26,5	26,5	23,5	22,6	21,1
Olomoucký	17,1	16,0	17,5	15,3	18,0	15,6	13,7	12,4
Zlínský	20,8	21,1	20,4	21,5	19,0	17,0	16,7	15,2
Moravskoslezský	17,3	20,1	18,8	21,3	22,5	22,2	21,1	19,5

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Graf 1: Podíl dětí s anonymním otcem v rámci živě narozených mimo manželství (%), kraje ČR, 2007–2014 (2letá období) / Share of anonymous fathers out of live births outside marriage (%), regions in the CR, 2007–2014 (2-year periods)

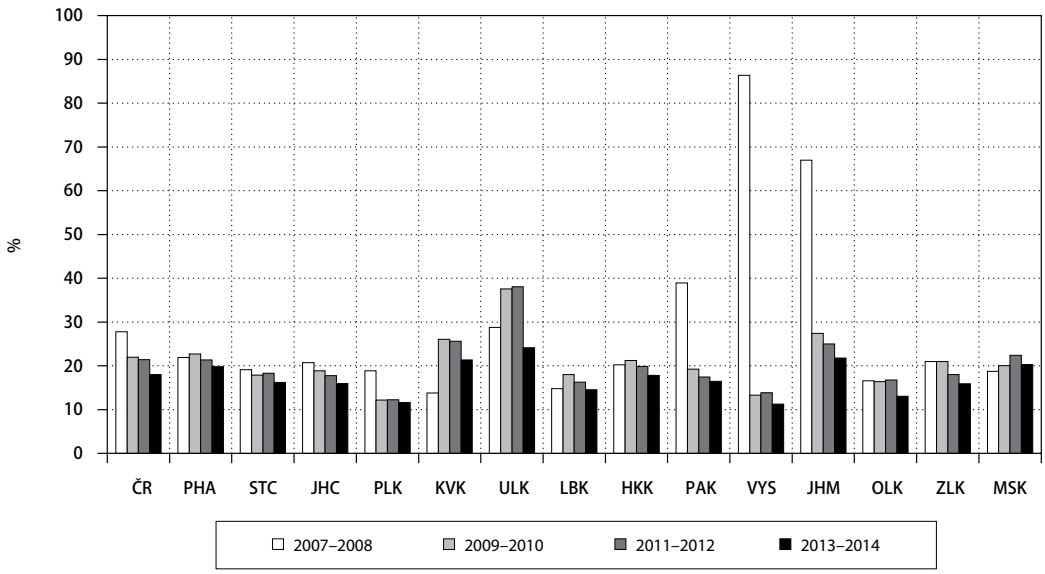

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

na 57 %). Větší skokovou změnu (nad 10 p. b.) bylo možné najít ve sledované časové řadě také v některých okresech Ústeckého (Litoměřice, Louny, Teplice, Ústí nad Labem[13]), Plzeňského (Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň-sever, Tachov) a Karlovarského kraje (Karlovy Vary, Sokolov).

Bohužel je dnes již nemožné dohledat přesnou příčinu těchto výkyvů. Nepochybně se však potvrdila zkušenost, že po změně metodiky je kvalita údajů v prvních letech většinou horší. Významnou roli v tomto případě mohla sehrát kvalita evidence a běžná praxe dotčených subjektů. Do hlášení o narození (a rodného listu) lze totiž uvést otce dítěte – v případě, že žena není vdaná – pouze tehdy, pokud nesezdaní partneři učiní před soudem nebo matričním úřadem souhlasné prohlášení o určení otcovství[14]. Praxe jednotlivých matričních a zdravotnických zařízení ve způsobu informování rodiček o této skutečnosti, resp. o možnosti učinit souhlasné prohlášení ještě před narozením dítěte, se však různí a zcela jistě se v čase vyvíjela.

Ve světle těchto zjištění je zřejmé, že podíl dětí s anonymním otcem byl (minimálně) v letech 2007 a 2008 i na úrovni republiky reálně nižší než v Tab. 1 uvedených 10 %. Zastoupení anonymních otců se tedy v průběhu let pravděpodobně nesnižuje, spíše stagnuje na úrovni mírně pod jednou desetinou.

ZÁVĚR

Většina dětí (téměř 90 %) má ve svém hlášení o narození údaje o otci uvedeny, ačkoli neustále přibývá dětí narozených mimo manželství. Hlášení o narození však dále neumožňuje blíže identifikovat rodinné zázemí (zda partneři žijí v nesezdaném soužití) či dohodu/představu rodičů o formě výchovy dítěte. Možný přístup, kdy očekáváme, že pokud je v hlášení otec uveden, pravděpodobně se bude určitým způsobem podílet na výchově dítěte, a naopak při absenci údajů jde pravděpodobně o matku-samoživitelku, je pravděpodobně tím nejoptimističtějším scénářem. Sociologické studie ukazují, že podíl samoživitelek bude spíše vyšší než podíl narozených s neuvedeným otcem. Výzkumné šetření Sociální a ekonomické podmínky mateřství z roku 2006 zjistilo, že při narození prvního dítěte v letech 2003–2006 bylo 63 % žen vdaných, 21 % žilo v nesezdaném partnerství a 17 % bylo bez partnera (*Hamplová et al.*, 2007). Oficiální statistika ČSÚ uvádí v tomto období v průměru 61 % živě narozených prvního pořadí narozených do manželství, výběrové šetření tedy naznačuje, že mezi neprovdanými matkami se podíly osamělých žen téměř vyrovnávají podílům žen žijících v nesezdaném soužití. Data navíc naznačují, že se podíly osamělých žen mezi neprovdanými matkami mezi roky 1995 a 2006 stabilně zvyšovaly (*Hamplová et al.*, 2007).

V rámci neprovdaných matek zůstává v době narození necelá pětina dětí bez uvedených údajů o otci. Tato skupina je však výrazně diferencována především v závislosti na vzdělání matky, ale také na jejím věku, potažmo pořadí narozeného dítěte. Platí, že se snižujícím se vzděláním matky roste šance, že dítě nebude mít uvedeny údaje o otci. Podíl anonymních otců přesahuje v současné době 40 % mezi dětmi neprovdaných žen se základním vzděláním, ovšem méně než 8 % u neprovdaných vysokoškoláček. Sociologické výzkumy totiž ukazují, že pokud se dítě narodilo neprovdané vysokoškolačce, většinou se nejednalo o osamělou matku, nýbrž o ženu žijící s partnerem v kohabitaci (*Hamplová et al.*, 2007). I přes to, že vysokoškoláci zastávají nejliberálnější postoje ohledně rodiny a rodičovství, analýzy dokládají, že vysokoškolačky jsou v reálném rodinném chování nejkonzervativnější. Sledujeme-li sekvenci jejich životních událostí, konkrétně koncepce a uzavření sňatku, v případě otěhotnění stále primárně uzavírají sňatek ještě před porodem dítěte a často počnou první dítě až v uzavřeném manželství (*Zeman*, 2007). Pokud se již stane, že se vysokoškolačka stane neprovdanou matkou, má v porovnání s méně vzdělanými ženami největší šance na to, že se následně vdá (*Hamplová et al.*, 2006; *Chaloupková*, 2011).

Rozsah uvádění údajů o otci dítěte narozeného mimo manželství se odlišuje ve statistice jednotlivých krajů České republiky. S krajními hodnotami sledovaných podílů anonymních otců se na straně minim profilovaly kraje Plzeňský a Vysočina, kde bez uvedeného otce

13) V okrese Ústí nad Labem byl vysoký podíl anonymních otců (nad 80 %) ještě v roce 2012.

14) Rodiče dítěte se musí dostavit oba osobně. Určení otcovství řeší Zákon č. 301/2000 Sb. a č. 89/2012 Sb.

zůstalo v období 2013–2014 pouze 5–6 % živě narozených. Na straně maxim stál v čele většinou kraj Ústecký (14 %). Další pořadí krajů se však mírně lišilo v závislosti na zvolené referenční skupině (celku). V rámci živě narozených mimo manželství byli anonymní otcové nejčastější kromě Ústeckého kraje v případě kraje Jihomoravského, nicméně v rámci celkového počtu narozených díky vysokému zastoupení nevdaných žen byl podíl dětí bez uvedeného otce vyšší (než na jižní Moravě) v kraji Karlovarském i Moravskoslezském. A to jsou kraje, které jsme zvyklí v obdobných „negativních" statistikách společně s Ústeckým krajem na špici nacházet.

U všech krajů se podíl anonymních otců diferencoval podle vzdělání matky: vysoký byl u dětí žen se základním vzděláním (34 % ze živě narozených v období 2013–2014), a to napříč věkovým spektrem žen či pořadím dítěte. Velký rozptyl měl podíl v závislosti na věku ženy: od 4 % dětí bez uvedeného otce u 30–34letých po 46 % u žen mladších 20 let.

Naše výsledky tedy ukazují, že nejen mimomanželská plodnost, ale také to, že žena neuvede otce dítěte při jeho narození, je dnes soustředěno především do skupin mladých žen s nízkým vzděláním a v ekonomicky slabších regionech.

Literatura

- Černá, K. 2005. „Pohled na kohabitaci a rodinu v České republice a Velké Británii z hlediska Evropské studie hodnot." *Demografie*, 47(2), s. 87–95.
- *Demografická ročenka České republiky 2007…2014.* 2008a…2015a. Praha: ČSÚ.
- Fialová, L. – Hamplová, D. – Kučera, M. – Vymětalová, S. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství.* Praha: SLON.
- Hamplová, D. (ed.) – Zeman, K. – Řeháková, B. – Polášek, V. – Soukupová, E. 2006. *Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti.* Praha: SOÚ AV ČR.
- Hamplová, D. (ed.) – Chaloupková, J. – Soukupová, E. – Sunega, P. – Zeman, K. 2007. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v České republice.* Praha: SOÚ AV ČR.
- Hora, O. – Kofroň, P. – Sirovátka, T. 2008. *Příjmová chudoba a materiální deprivace v České republice s důrazem na situaci dětí podle výsledků šetření SILC.* Praha: VÚPSV, v.v.i.
- Chaloupková, J. 2011. Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, s. 30–39. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Katrňák, T. 2006. Kdo jsou svobodné matky v české společnosti? In Kocourková, J. – Rabušic, L. (eds.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?*, s. 45–55. Praha: Univerzita Karlova v Praze Přírodovědecká fakulta.
- Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rychtaříková, J. 1996. Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace. *Demografie*, 39(2), s. 77–89.
- Sobotka, T. – Zeman, K. – Kantorová, V. 2003. Demographic Shift in the Czech Republic after 1989: A second demographic transition view. *European Journal of Population*, 19(3), s. 249–277.
- Sobotka, T. – Šťastná, A. – Zeman, K. – Hamplová,D. – Kantorová, V. 2008. Czech Republic: A rapid transformation of fertility and family behaviour after the collapse of state socialism. *Demographic Research*, 19(14), s. 403–454 (Special Collection 7: Childbearing Trends and Policies in Europe). Dostupné z: <http://www.demographic-research.org/volumes/vol19/14/>.
- Šťastná, A. 2009. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích.* Praha: VÚPSV, v.v.i.
- Zeman, K. 2007. *Transition of nuptiality and fertility onset in the Czech Republic since the 1990s – the role of women's education and its expansion.* MPIDR WORKING PAPER WP 2007-017.
- *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2007…2014.* 2008b…2015b. Praha: ČSÚ.

ZDROJE DAT

- Roční databáze souboru narozených. ČSÚ.

MICHAELA NĚMEČKOVÁ

Vystudovala v magisterském studiu demografii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2007 pracuje v oddělení demografické statistiky České statistického úřadu. Věnuje se zejména analýze demografického vývoje, oblasti metodiky a populačním projekcím.

ANNA ŠŤASTNÁ

Vystudovala sociologii na Filozofické fakultě UK (2006) a demografii na Přírodovědecké fakultě UK, kde v roce 2011 ukončila doktorské studium. Od roku 2004 pracuje ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v.v.i. v pracovní skupině rodinné politiky a od roku 2015 na Katedře demografie a geodemografie PřF UK jako vědecká pracovnice.

SUMMARY

Data on the fathers of children born outside marriage have been available since 2007 from the statistical report on birth. Although the share of live births outside marriage is increasing year to year, the share of children with an anonymous father [the share of births for which no data on the father is provided, i.e. 'an anonymous father'], has remained steady at around just under one-tenth of total live births. More detailed statistics reveal the differences in the share of anonymous fathers by educational attainment, the age of the mother and the birth order of the child. Data on the father tend more often to be omitted in the case of children born to the youngest mothers, children born to mothers with basic education, and third and higher birth order children. Differences are also observed between regions. The statistical report on birth data does not, however, provide information on the reason why the father was anonymous or on the socioeconomic background of a family.

Příloha

Příloha 1: Živě narození s anonymním otcem, 2007–2014
Live births with an anonymous father, 2007–2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Celkem / *Total*	11 075	11 972	10 176	10 249	9 946	9 857	8 825	9 019
Podle pořadí / *By birth order*								
1. pořadí / *1st order*	6 575	7 025	5 775	5 634	5 401	5 444	4 768	4 628
2. pořadí / *2nd order*	2 662	2 923	2 467	2 541	2 545	2 410	2 128	2 279
3.+ pořadí / *3rd and higher order*	1 838	2 024	1 934	2 074	1 999	2 003	1 929	2 112
Podle věku matky / *By age of the mother*								
< 20	1 443	1 672	1 711	1 605	1 508	1 494	1 290	1 264
20–24	2 933	3 078	2 824	2 834	2 887	2 783	2 490	2 462
25–29	3 081	3 211	2 363	2 251	2 320	2 296	2 041	2 148
30–34	2 483	2 757	2 081	2 211	1 895	1 867	1 645	1 670
35–39	926	1 022	1 004	1 133	1 109	1 145	1 111	1 182
40+	209	232	193	215	226	272	248	293
Podle vzdělání matky / *By educational attainment of the mother*								
ZŠ / *Basic*	3 758	4 124	4 390	4 397	4 319	4 234	3 663	3 651
SŠ bez maturity / *Secondary, without A-level*	3 689	3 765	2 908	2 553	2 471	2 418	2 136	2 149
SŠ s maturitou / *Secondary, with A-level*	2 934	3 152	2 125	2 134	2 068	1 995	1 676	1 643
VŠ / *Higher*	672	778	532	734	643	733	617	698
Nezjištěno / *Not identified*	22	153	221	431	444	477	733	878

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

Příloha 2: Živě narození s anonymním otcem, kraje ČR, 2007–2014
Live births with an anonymous father, regions in the CR, 2007–2014

Kraj / *Region*		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Hlavní město Praha	PHA	893	1020	1115	1177	1098	1124	1062	1173
Středočeský kraj	STC	878	941	977	967	1004	1074	1000	1016
Jihočeský kraj	JHC	479	524	535	498	493	503	462	501
Plzeňský kraj	PLK	556	297	337	298	287	336	320	301
Karlovarský kraj	KVK	191	314	514	483	506	367	343	386
Ústecký kraj	ULK	1218	1614	1872	1961	1817	1841	1219	1156
Liberecký kraj	LBK	267	344	426	410	373	347	333	329
Královéhradecký kraj	HKK	418	469	537	500	465	468	436	491
Pardubický kraj	PAK	719	678	407	398	366	392	359	414
Kraj Vysočina	VYS	1292	1293	229	243	258	262	217	246
Jihomoravský kraj	JHM	2521	2570	1259	1237	1206	1117	1110	1117
Olomoucký kraj	OLK	409	419	492	422	488	443	397	379
Zlínský kraj	ZLK	325	368	378	420	347	333	348	333
Moravskoslezský kraj	MSK	909	1121	1098	1235	1237	1250	1219	1177

Zdroj: ČSÚ; vlastní výpočty.
Source: *CZSO; authors´ calculations.*

KONZULTACE S UŽIVATELI DAT O OBSAHU SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ V ROCE 2021

Eliška Sudková

Jedním z bodů příprav příštího sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) v roce 2021 je stanovení seznamu údajů, které budou sčítáním zjišťovány. Minimální obsah sčítání je dán závazným evropským nařízením[1)], které definuje rozsah povinně předávaných ukazatelů Eurostatu. Dalším kritériem je zajištění potřeb tuzemských uživatelů dat i stabilita časových řad údajů ze SLDB. V souvislosti s návrhem rozsahu zjišťovaných údajů během příštího sčítání uskutečnil Český statistický úřad (ČSÚ) během prvního čtvrtletí 2016 konzultace s externími uživateli dat. Předmětem daných konzultací bylo využívání dat z posledního sčítání lidu, domů a bytů 2011.

Celkem bylo osloveno 93 uživatelů dat z řad státní správy a samosprávy, vládních i nevládních organizací, výzkumných institucí a soukromých subjektů. K předkládanému materiálu, který obsahoval přehled jednotlivých proměnných s návrhem na jejich zjišťování či redukci, se vyjádřilo 58 z nich. Pouze jedna pětina z výše zmíněných 58 uživatelů bezvýhradně souhlasila s navrhovaným obsahem sčítání, resp. s navrhovanou redukcí některých otázek. Zbývajících 44 uživatelů mělo k některým proměnným připomínky, které se převážně týkaly zachování šetření těch údajů, jejichž zjišťování není podmíněno mezinárodními požadavky.

Mezi připomínkami uživatelů k nepovinně šetřeným údajům[2)] se nejčastěji objevoval požadavek na zachování zjišťování náboženské víry, národnosti, doby trvání dojížďky a frekvence dojížďky do místa pracoviště nebo školy. Uživatelé též projevili zájem o zjišťování mateřského jazyka, dopravního prostředku (využívaného při každodenní dojížďce do zaměstnání nebo školy) a oboru vzdělání. Největší rozpor v názorech uživatelů byl patrný u otázek zjišťujících údaje za byty (zdroj teplé vody, vybavenost osobním počítačem) a u otázky na počet živě narozených dětí v současném (posledním) manželství. Zájem uživatelů o nepovinně zjišťované údaje korespondoval i s poptávkou zaznamenanou informačními službami ČSÚ. Součástí konzultace s uživateli dat bylo i zjištění účelu využívání údajů ze sčítání a důvod požadavku na zachování či zrušení ukazatele.

Sčítání je pro uživatele jediným zdrojem dat o složení obyvatelstva podle národnosti, mateřského jazyka a náboženské víry. Národnost je podle uživatelů nezbytný údaj vzhledem ke znění vybraných právních předpisů.[3)] Její zjišťování má svůj význam při plnění mezinárodních závazků plynoucích z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků a z Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin či při jednáních na mezinárodní úrovni (např. s OECD či OSN). Své využití má i u výzkumných institucí (pro stanovení kvót v rámci výběrových šetření, sociodemografické analýzy). Společně s mateřským jazykem jsou důležitými údaji pro plnění vnitrostátních i mezinárodních závazků ČR vůči národnostním menšinám. Na základě analýz souvisejících s mateřským jazykem lze dle uživatelů plánovat tlumočnické služby, jazykové

1) V rámci evropské legislativy je sčítání regulováno nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 763/2008 ze dne 9. července 2008 o sčítání lidu, domů a bytů.

2) z hlediska evropské legislativy

3) Nejčastěji byl zmiňován zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

kurzy či dotační politiku na podporu národnostních menšin. Též se jedná o indikátor romské národnosti (k romskému mateřskému jazyku se přihlásí jiný podíl obyvatel než k romské národnosti).

Údaj o náboženské víře je uživateli využíván pro různé analýzy zohlednitelné při plánování kulturních a společenských akcí na lokální úrovni či zřízení specifických kulturních zařízení v obcích. Svůj význam má i pro výzkum volebního chování, hodnotové orientace obyvatel i celkové struktury obyvatel. Naopak jako důvod, proč výše zmíněné údaje případně nadále nezjišťovat, byl uživateli zmiňován vyšší podíl nezjištěných odpovědí v posledním sčítání lidu.[4)]

Otázku na obor vzdělání uživatelé požadují zachovat z důvodu analýz trhu práce (politiku zaměstnanosti, porovnání kvalifikace osob s poptávkou ze strany zaměstnavatele) a realizací výběrových šetření (využití údaje jako kvóty). Výše zmíněné ukazatele dojížďky jsou využitelné pro analýzy pravidelného dopravního chování obyvatel (a jeho predikci), dopravní dostupnosti, obslužnosti území, kvality života a socioekonomické situace obyvatel. SLDB je dle vyjádření uživatelů jediným zdrojem takto podrobných a celistvých dat o dojížďce nezbytných pro dopravní modelování.

Z konzultací bylo dále patrné, že u nepovinně zjišťovaných údajů o bytech (zdroj teplé vody, vybavenost osobním počítačem) se uživatelé ohledně jejich zařazení do obsahu sčítání názorově rozcházejí. Uživatelé, kteří jsou pro zachování zjišťování zdroje teplé vody, zmínili důležitost údaje pro analýzy související s energetikou, socioekonomickou situací rodin a hodnocením kvality života sociálně slabých. Obdobnou využitelnost údaje vidí u zjišťování vybavenosti osobním počítačem jako indikátoru kvality bydlení, kvality života a dostupnosti informací a znalostí.

Někteří uživatelé v rámci konzultace navrhovali i eventuální úpravy otázek na sčítacích formulářích či rozšíření obsahu sčítání o zcela nové proměnné. Zájem byl o zařazení otázky na dobrovolnictví, zjišťování důvodu ztráty bydlení (bezdomovectví), informace týkající se obálky budovy (plášť a střecha), připojení domácnosti k internetu co se týče způsobu a kvality připojení či otázky na vlastnictví automobilu, chaty nebo chalupy. O zařazení nových otázek se však zatím neuvažuje.

Prostřednictvím konzultace bylo možné získat rámcovou představu o potřebách tuzemských uživatelů dat. Všechna vyjádření byla zapracována a použita jako podklad pro první návrh obsahu sčítání, který je jedním z hlavních bodů příprav sčítání. Na druhou stranu však musí Český statistický úřad přihlížet k tomu, že zátěž domácností by měla být při příštím sčítání nižší než při tom minulém.

4) Ve výsledcích ze sčítání v roce 2011 je národnost neuvedena u 25 %, mateřský jazyk nezjištěn u 4 % a náboženství neuvedeno u 45 % obyvatelstva.

VYUŽITÍ DAT ZE SČÍTÁNÍ 2011 V RÁMCI PROJEKTU FLOWS

Martina Kampichler

V letech 2011–2014 proběhl mezinárodní projekt FLOWS – Impact of Local Welfare Systems on Female Labour Force Participation and Social Cohesion (Vliv lokálních systémů sociálního zabezpečení na participaci žen na trhu práce a sociální soudržnost), který byl financován ze 7. rámcového programu (Evropské komise). Projektu se zúčastnily výzkumné týmy z 11 zemí (Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Maďarsko, Německo, Španělsko a Velká Británie). V ČR se projekt realizoval na katedře Sociální práce a sociální politiky na Fakultě sociálních studií na Masarykově univerzitě v Brně.

Projekt byl výjimečný především tím, že se výzkum soustředil na lokální úroveň a na možnosti, které města v různých evropských kontextech mají, aby podporovala jak zapojení žen do pracovního trhu, tak i sociální soudržnost. V tomto ohledu měl projekt navíc za cíl identifikovat slibné evropské příklady. Hlavní otázky, na které jsme v rámci projektu hledali odpovědi, zněly: Jak podporují systémy sociálního zabezpečení na lokální úrovni zapojení žen do trhu práce? Jakým způsobem a do jaké míry přispívá zapojení žen do trhu práce k sociální soudržnosti? V každé zemi bylo vybráno jedno město (jedním z hlavních kritérií byla nadprůměrná zaměstnanost žen), ve kterém se výzkum uskutečnil. Pro každé z těchto měst pak vznikla případová studie ve formě 7 dílčích výzkumných etap a témat: Míra a struktura zapojení žen do pracovního trhu, Lokální systém výroby, Lokální systém sociálního zabezpečení, Klíčoví hráči formování lokálních politik a jejich možnosti, Dotazníkové šetření, Rozhodování žen o svém zapojení do pracovního trhu a slaďování pracovních a pečovatelských povinností, Sociální struktury – soudržnosti vs. segregace. V ČR bylo pro výzkum vybráno Brno.

Jednotlivé dílčí etapy a témata vyžadovaly různé formy sběru dat. Ve většině případů šlo o sběr primárních dat ve formě rozhovorů, skupinových diskuzí a dotazníkového šetření. Základ projektu tvořila analýza sekundárních dat, a to především k hodnocení aktuální situace na pracovním trhu a sledování dlouhodobého strukturálního vývoje. Velkou výzvou se tak v rámci výzkumu stala dostupnost dat na lokální, městské úrovni. A to především pro menší města zastoupená v projektu, pro která nebyla dostupná data z Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Pro tyto případy, mezi které patřilo i Brno, se pak data ze sčítání v roce 2011 stala klíčovým zdrojem. Data sloužila především k charakterizaci lokálního pracovního trhu a způsobů (ne)zapojení žen (ve srovnání s muži) do trhu práce. K tomu účelu jsme využívali informace o obyvatelstvu podle ekonomické aktivity v okresech podle pohlaví a pak postupně podle věkových skupin, nejvyššího dosaženého vzdělání a etnicity. Specifickou pozornost jsme pak věnovali i (ne)zaměstnanosti matek podle věku nejmladšího dítěte. V rámci tematického okruhu Lokální systém výroby jsme pak čerpali informace i ze starších sčítání z roků 2001 a 1991 k dokumentaci dlouhodobého strukturálního vývoje pracovního trhu – např. význam jednotlivých ekonomických sektorů pro zaměstnanost mužů a žen a v této souvislosti k určení genderové segregace sektorů. Sčítání tedy umožnilo uchopit situaci na pracovním trhu, což představovalo hlavní východisko pro další výzkumné etapy v rámci projektu, které pak zkoumaly, jak různé faktory danou situaci na trhu práce spoluvytvářejí. Na úrovni mezinárodního srovnávání v rámci projektu však omezenost a nejednotnost datových zdrojů pro popis situace na pracovním trhu představovala problém, protože značně omezovala srovnatelnost dat z jednotlivých měst. Částečné řešení se pak našlo v zúžení okruhu indikátorů na takové, které jsou dostupné ze sčítání, a také výzkumné týmy z měst, které jinak mohly pracovat s VŠPS, dodaly pro mezinárodní srovnání data ze sčítání.

Mezi výsledky projektu patří mimo jiné knihy *Local Welfare Policy Making in European Cities*, (vyšla 2015 v nakladatelství Springer a editovaly ji Dagmar Kutsar

a Marjo Kuronen) a *Mothers – Grandmothers – Daughters? Reconciling Labour Market Integration with Care Responsibilities in Brno*, autorského kolektivu Steven Saxonberg, Martina Kampichler a Miroslava Janoušková (vydala Masarykova univerzita v roce 2013). Další výsledky projektu jsou dostupné na stránkách projektu: http://www.flows-eu.eu, kde lze mimo jiné najít i řadu working papers, které prezentují jak výsledky všech 7 výzkumných etap z jednotlivých měst, tak i srovnání mezi městy. Postupně vycházejí i články, které prezentují dílčí výsledky projektu nebo se soustřeďují na srovnání menšího počtu měst. Z tohoto hlediska se ukázalo např. jako zajímavé srovnání mezi českým a maďarským městem, které vyzdvihuje mimo jiné role nabídky a financování rané a předškolní péče na úrovni města pro zapojení žen matek do pracovního trhu. V této souvislosti jsme ve spolupráci s kolegyní z Maďarska na jaře objednaly další specifická data ze sčítání (Ekonomická aktivita žen podle věku nejmladšího dítěte a podle nejvyššího dosaženého vzdělání), která umožnují detailnější analýzu ohledně zapojení různých skupin žen do pracovního trhu na místní úrovni.

ČESKÁ DEMOGRAFICKÁ SPOLEČNOST
SI DOVOLUJE OZNÁMIT VŠEM SVÝM PŘÍZNIVCŮM
NÁSLEDUJÍCÍ ZMĚNY V LOGOTYPU, WEBOVÝCH
STRÁNKÁCH A KONTAKTNÍM E-MAILU:

→

http://www.natur.cuni.cz/cds → **http://www.czechdemography.cz**

hlavni.vybor.cds@gmail.com → info@czechdemography.cz

CO JE NOVÉHO VE VZDĚLÁVÁNÍ[1)]

Vladimír Hulík

Problematika konceptu vzdělávání, případně i podoby vzdělávacího systému, je zejména v poslední době často probíraným tématem. Nově zaváděné změny v České republice (společné vzdělávání, povinné předškolní vzdělávání 5letých, změna financování regionálního školství apod.) samozřejmě vyvolávají bouřlivé diskuse zastánců a odpůrců těchto změn. Každá nová publikace, která se týká analýzy vývoje vzdělávacího systému, je napjatě očekávána a zejména v odborných kruzích podrobena kritické diskusi.

Monografie Tomáše Feřteka z roku 2015 má 100 stran a je, pokud nepočítáme kapitoly úvodu a závěru, rozdělena do čtyř částí. Autor se snaží zpracovat základní přehled vývoje vzdělávání a vzdělávacích systémů a deklaruje snahu pomoci veřejnosti pochopit často velmi zásadní a převratné změny v této oblasti. Text je jednoznačně koncipován jako populárně naučný.

První část se zabývá vlivem struktury společnosti (a v ní sdílených hodnot) na požadavky na vzdělávání a podobu vzdělávacího systému v dané společnost. Ve třech podkapitolách popisuje podobu vzdělávání a vzdělávacího systému na počátku a v polovině 20. století a na počátku 21. století. Feřtek konstatuje, že požadavky společnosti jednoznačně formují podobu vzdělávání a vzdělávacích systémů.

Druhá část přibližuje změny ve vzdělávání, a to jak jeho formy, tak i obsahu. Jedním z důvodů jsou poznatky o přístupu k učení z pohledu neurologie a psychologie, tedy jak se lidé učí a jak jsou k učení motivováni – zásadní otázkou zde je, zda současná podoba vzdělávacího systému je schopna pracovat s motivací v podobě smyslu a vnitřního uspokojení ze vzdělávací činnosti. Dalším důvodem je fenomén internetu a jeho úloha při distribuci a dostupnosti informací – tradiční škola postupně ztrácela v posledních 20 letech praktický monopol na vzdělávání a distribuci informací. Jako poslední důvod pro změnu vzdělávání, potažmo vzdělávacího systému, Feřtek uvádí fakt, že školství již nefunguje jako „sociální výtah" – paradoxně proto, že v demokratické společnosti vyznávaná svoboda jedince umožňuje bohatým volit individuální vzdělávací cestu a tím zvyšovat selekci ve vzdělávacím systému.

Třetí část se věnuje otázkám jakou cestou vlastně dosáhnout vzdělání a jak zlepšit efektivitu škol v současné turbulentní době. Feřtek srovnává na jedné straně argumenty zastánců tradičního pojetí vzdělávání (Liessmann, Spitzer) a na straně druhé koncepty zastánců alternativních přístupů ke vzdělávání (Steiner, Montessori, Holt, Gray, Mitra aj.). Na mnoha příkladech se snaží i doložit, že neexistuje jedna správná a univerzální cesta ke vzdělání, a také jak by mohla (či měla) vypadat škola budoucnosti.

Čtvrtá část potom přibližuje, jak se všechny uvedené globální změny promítly do vývoje české vzdělávací soustavy, a ukazuje, že reformy zavedly náš vzdělávací systém do slepé uličky (rozpad vzdělávacího systému).

Lze shrnout, že publikace je na nízké odborné úrovni a je zřejmé, že na odborné publikum není zacílena (což autor sám potvrzuje v tiskové zprávě k vydání publikace[2)]). Pro laika je pravděpodobně poměrně dobře čitelná, v odborně informovaném čtenáři by (bohužel) měla zanechat velmi rozporuplné pocity. Na jedné straně autor přináší poměrně solidní přehled vývoje názorů na vzdělávání a vzdělávací systém a jejich proměny v čase, na druhé straně se autor (často možná i vzhledem k rozsahu a zaměření publikace) nevyvaroval zavádějících zjednodušení, a v několika případech publikace dokonce obsahuje poměrně zásadní chyby svědčící o neznalosti nebo nepochopení popisovaného dílčího problému. Uvedu alespoň dva příklady – autor pravděpodobně nepochopil, že podíl absolventů v populaci nemá na zařazení systému terciárního vzdělávání do Trowovy koncepce vůbec žádný

1) Feřtek, T. *Co je nového ve vzdělávání.* Praha: Nová beseda z. s., 2015. 1. vydání, 100 s. ISBN 978-80-906089-2-4.

2) https://www.novabeseda.cz/files/2015-11/151102092339.pdf

vliv[3] (s. 50–51); a pokud by se v odborné literatuře lépe orientoval, jistě by mu neunikl manuál Eurostatu z roku 2006 upravující klasifikaci vzdělávacích činností[4], který definuje formální vzdělávání, neformální vzdělávání a informální učení úplně jinak, než jak je prezentováno (s. 71).

Autor zdůrazňuje, že je nutné změnit systém výuky a hodnocení, aby škola v moderní společnosti obstála. Lze souhlasit s tím, že nejefektivnějším vzdělávacím procesem pro jedince je takový proces, který respektuje jeho individuální potřeby a umožní mu dosáhnout jeho maxima. Feřtek ale ve své knize dostatečně neakcentuje to, že takový vzdělávací systém je extrémně náročný, a to jak finančně, tak i kvalitou pedagogů. Úroveň financování vzdělávacího sektoru z veřejných zdrojů[5] je velmi nízká ve srovnání s většinou vyspělých zemí a je pravděpodobné, že se v budoucnu musí zvýšit. Zásadní otázkou ale je, zda bude společnost ochotna zareagovat na tento klíčový problém (buď realokovat další zdroje na vzdělávání z jiných sociálních oblastí, zvýšit schodek rozpočtu nebo přistoupit k vyššímu zdanění[6]). To je problematika, kterou by se v kontextu změn ve vzdělávání a vzdělávacím systému autor měl zabývat daleko intenzivněji, krátká zmínka prakticky na jedné straně publikace je zoufale málo[7].

Publikace bohužel nepřináší žádné nové poznatky a zůstala za možnými očekáváními. Podle mého názoru je možné z ní brát jen náměty k diskusi nebo ji využít jako inspiraci při definování problematických oblastí. Pro častá zjednodušení a kvůli faktickým chybám a omylům je jako zdroj informací pro seriózní výzkum prakticky nepoužitelná a v odborném směru je třeba ji vnímat značně kriticky – v tomto ohledu Feřtek v pozici odborníka na vzdělávání patrně zklamal.

3) Pro zařazení je klíčový pouze a jen podíl vstupujících do terciárního vzdělávání z dané kohorty. Terciární systém bude v Trowově koncepci označen za univerzální i v případě, že do něj během života vstoupí např. 60 % kohorty, ale úspěšně ho dokončí pouze 10 % dané kohorty. Takový systém ale bude velmi neefektivní.

4) Eurostat (2006). *Classification of learning activities – Manual.* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. Dostupné z www: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5896961/KS-BF-06-002-EN.PDF/387706bc-ee7a-454e-98b6-744c4b8a7c64. Autorem uváděnou definici informálního učení lze ještě považovat za velmi zastaralou (počátek 70. let – viz např. Coombs, P. H., Prosser, R. C., Ahmed, M. (1973). *New paths to learning for rural children and youth.* Prepared for UNICEF. New York: International Council for Educational Development), definice formálního a neformálního vzdělávání už je ale nutné označit za mylné.

5) Záměrně zde neuvádím možnost výrazného zvýšení soukromých investic do vzdělávání (nyní na úrovni cca 0,5 % HDP), neboť sám autor přiznává, že volba individuálních vzdělávacích cest bohatými zvyšuje selekci ve vzdělávacím systému (viz výše).

6) V situaci, kdy mandatorní a quasimandatorní výdaje tvoří cca ¾ státního rozpočtu, je velmi těžké hledat další veřejné zdroje na financování vzdělávání jinak, než drastickým přesunem mezi kapitolami státního rozpočtu nebo zvýšením příjmů státního rozpočtu.

7) Autor se tomuto problému věnuje prakticky pouze na s. 78. V poznámce pod čarou uvádí podíl výdajů na vzdělávání k HDP v ČR ve srovnání s průměrem OECD. Je na místě uvést, že abychom dosáhli alespoň průměru OECD, bylo by nutné zvýšit výdaje na vzdělávání k HDP asi o 1,2 p. b., tedy přibližně o 60 mld. Kč. To je předpokládaná výše schodku státního rozpočtu na rok 2017 (červen 2016, http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/babis-ceka-v-roce-2017-deficit-rozpoctu-60-miliard-1202538).

POSTARAT SE VE STÁŘÍ[1)]

Lucie Vidovićová

V knižnici Sociologické aktuality nakladatelství SLON vyšla nová publikace autorky svázané se Sociologickým ústavem – Radky Dudové. Publikace je vítaným příspěvkem ke stále intenzivnější diskusi na téma stárnutí populace, jeho výzvy, příčiny a konsekvence. Pohled recenzovaného textu je ale v řadě aspektů pro český kontext nový, ne-li přímo inovativní, a přestože se hlásí k sociologickému řešení akutní problematiky stárnutí populace, je jeho téma nadčasové. Titul knihy „postarat se ve stáří" a podtitul „zajištění péče o seniory" vábí čtenáře na téma „péče", ovšem klíčovými tématy textu, tedy alespoň v mém čtení, jsou koncepty jako životní cyklus, sociální role pozdějšího věku a pro autorku charakteristické genderové paradigma. Sama autorka v předmluvě charakterizuje své snažení jako promýšlení možné podoby sociálních změn nesených tzv. Husákovými dětmi, tedy kohortou narozenou v 70. letech 20. století, v oblasti péče ve stáří, a jako bod odrazu jí slouží jednak veřejný a politický diskurz péče o seniory, a jednak zkušenosti současných pečujících. Současní pečující jsou ale vlastně rodiče či starší sourozenci kohorty, u které (nebo od které?) Radka Dudová očekává „impulzy pro změnu i v oblasti péče v posledních fázích života" (s. 7). Toto očekávání změny čtenáři jasně indikuje a předesílá, že závěry sociologického výzkumu mezi současnou generací pečujících, jehož postupy a závěry kniha přináší, poukazují na problematické body současného stavu. Předmětem výzkumu ale není ani tak poskytování péče per se, ani to, kdo jsou to pečovatelky a pečovatelé, jako spíše *kontext* v jakém je péče o seniory poskytována, v jakých hodnotových systémech a diskurzech je prezentována, očekávána, vykonávána a reflektována. Publikace přináší řadu postřehů o těch (především) ženách, které péči poskytují, o roli, významu a definici rodiny, a o sociálním, politickém, ekonomickém, sociálněpolitickém, mediálním a rodinném ovzduší, které to vše společně obklopuje.

Sociologické nakladatelství SLON má ve svém portfoliu již několik publikací, na které Radka Dudová v jistém smyslu navazuje. Jedná se především o publikace olomoucké Dany Sýkorové a její obsáhlé „Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie" (2007) a mulit-zdrojovou monografii kolektivu profesora Fakulty sociálních věd pražské Karlovy univerzity Hynka Jeřábka „Mezigenerační solidarita v péči o seniory" (2013). Mezi odrazové můstky je pak potřeba připočítat i Marii Přidalovou a její výzkum pro brněnský Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti s titulem „Pečující dcery a pečující synové. Rozhodnutí, s kterým můžu žít" (2007). Tyto své předchůdce autorka vytěžuje jako zdroj svých „hypotéz" (ve smyslu datových očekávání), tak i jako partnery v diskusi nad svými vlastními závěry. Dokázala si však mezi těmito již známými daty najít některá bílá místa, která velmi koherentně a zřetelně ilustruje na svých datech a závěrech. Oproti předchozím zmíněným publikacím na příbuzné téma péče, pečovatelé a opečovávání, má ale publikace Radky Dudové mnohem užší záběr a cíl. To sice lze interpretovat jako nedostatek a zdroj určitých omezení, ale také jako její velkou přednost. Omezením v tomto komparativním pohledu je poněkud strohý teoretický úvod do celé práce, kde je řada témat spojených s konceptem péče pouze naťuknuta. Lidově by se snad dalo říct, že prvních dvacet, pětadvacet, stránek, na kterých se tísní první části kapitoly „Péče v teorii a praxi", „*klouže po povrchu*". Přesto, anebo právě proto, je zmíněna široká paleta demografických předpokladů, teorií poskytování péče, relevantních feministických teorií, teorií mezigeneračních vztahů a solidarity, teoretické přístupy k vysvětlení motivací péče o seniory, atd. Zároveň ovšem to, že žádný koncept není rozpracováván do nějaké obvyklé hloubky, ani doplněn citacemi a odkazy v délce telefonního seznamu na mne osobně působí jako nesmírně osvěžující a inspirativní přístup,

1) Dudová, R. 2015. *Postarat se ve stáří. Rodina a zajištění péče o seniory.* Praha: Sociologické nakladatelství.

protože zjišťuji, že z úvodních kapitol vím vše, co budu potřebovat pro čtení dalšího textu. V tomto smyslu lze text doporučit jak pro profesionály, kteří základy znají, a pro něž to bude jen a právě úvod do empirických kapitol a jakési ozřejmění toho, odkud autorka vychází, tak pro studenty, pro které je toto téma zcela nové a potřebují získat první vhled do toho, co téma nabízí, a který je zároveň navede na první, sice základní, ale zásadní rozcestníky pro další zkoumání. Stejná úsporná a zároveň dostačující míra pozornosti je věnována i české kotlině a jejím nesmělým snahám problematiku péče pro sociologickou a sociálněpolitickou diskusi otevřít.

Jak již bylo předesláno, data na kterých prezentovaný projekt stojí, jsou dvojího typu. První empirická kapitola, opět poněkud nepřesně nazvaná jako „Péče o seniory podle médií", je založena na analýze diskurzu v třech typech textů: tištěné deníky (tedy média), programy politických stran a klíčové vládní dokumenty. Druhá část, z mého pohledu ta lepší, záživnější a bohatší, je pak založena na kvalitativních rozhovorech s neformálními pečovatelkami ve věku 50–66 let v různých rodinných, partnerských a socioekonomických situacích. Analýzy diskurzu a v něm obsažených výkladových rámců, mimochodem opět velmi dobře uvedené explicitním popisem použité metody, jsou prezentovány jako poměrně obsáhlé úryvky z analyzovaných textů, zejména z mediálních promluv politiků a expertů, a z politických dokumentů. Skrze ně se čtenáři a čtenářky dozví i o vývoji situace a nároků v oblasti (neformální) péče. Je ovšem docela možné, že (relativní) nezáživnost této části knihy je inherentní spíše zvoleným datovým podkladům, než že by se jednalo o problém na straně analýz. Pokud se totiž prokousáte výší příspěvku na péči a předvolebními sliby, dostane se vám odměny v podobě klíčových zjištění, jako například to, že naprostá většina seniorů žije (a také to deklaruje jako svoji volbu) mimo institucionální zařízení a jejich hlavní zdrojem pomoci je rodina. Nikdo si však již neklade otázku, a to je příspěvek recenzovaného textu, „A *kdo* je ta rodina?" (s. 153) Samozřejmě fakt, že neformální pečující jsou z drtivé většiny ženy středního a vyššího středního věku je poměrně rozšířené vědění, co však je hodno pozornosti sociologické imaginace je ono apriorní a přitom zamlčené rovnítko, že pečující rodina = žena. A to se všemi důsledky: očekávaná péče *rodiny*, zatížená pečující *rodina*, hodnota pečující *rodiny*, spolehlivá pečující *rodina*, pomáhající *rodina*, blízká pečující *rodina*, podpůrná *rodina*, atd. ... to vše je *žena*, žena jako empiricky nejčastější primární pečovatelka. Svého způsobu manipulace s veřejným míněním o tom, kdo pečuje, a že spíše než rodina jako systém je to nezřídka jedinec, pak může zastírat některé z nezamýšlených důsledků ostatních politik, které jsou více či méně cíleny právě na jedince. Typickým příkladem může být celá politika zaměstnanosti.

Konflikt práce a péče samozřejmě také není úplně novým tématem, i když v oblasti pozdějších fází životního cyklu mu ještě zdaleka nebylo věnováno tolik pozornosti, jako si svým významem bezpochyby zaslouží. Zájemce lze odkázat např. na výstupy projektu Carers@Work[2], kterého se sice Česká republika neúčastnila, ale ve kterém je možné hledat vybrané paralely např. se situací v Polsku. Radka Dudová konflikt práce – péče diskutuje hned v několika subtilních aspektech. V biografických rozhovorech jsou zachyceny jak disponibilní podpůrné mechanismy (např. formální a neformální možnosti flexibility práce, zapojení podpůrných pečovatelů, role partnerů, apod.), tak problematika vícenásobné diskriminace pečujících žen v důsledku jejich jednak (ex-)pečovatelského statusu, tak v důsledku samotného chronologického věku a na něj vázanou škálu stereotypů a očekávání. Výsledný „trest" za poskytovanou péči, jejíž začátek ani konec nelze kariérně naplánovat, a jejíž důsledky řada pečovatelek pociťuje ve formě snížených starobních důchodů a rizik sociální exkluze, tak přidává hořkou pachuť pozitivním afektům spojeným s různými motivy péče, které jsou také v publikaci na základě biografických rozhovorů ilustrovány. Slovy autorky: „Opuštění pracovního místa kvůli péči o seniora v rodině tak představuje riziko, které se plně vyjeví až v době, kdy péče skončí." (s. 164).

Koučka Gabriela Böhmová nedávno na svém blogu[3] sdílela myšlenku, že problematika slaďování

2) http://www.carersatwork.tu-dortmund.de/en/

3) http://gabkabohm.blogspot.cz/2016/05/5-1-tipu-jak-si-udrzet-priority.html

osobního a pracovního života je postavená na zcela mylném předpokladu, nemáme totiž dva životy, ale jen jeden. To myslím dobře vystihuje komplexitu a provázanost spojených nádob, nikoliv jen dvou, ale mnoha – jak to vyjadřuje např. koncept rolového přetížení, rolí a aspektů, které je při zvažování a realizaci neformální péče o seniory nutné brát v potaz. Radka Dudová například na svých datech také ukazuje, jak předchozí zkušenost péče ovlivňuje očekávání a přání ohledně péče, která by v budoucnu mohla/měla být poskytována současným pečovatelkám – tedy očekávání kladená na generaci Husákových dětí. Zcela v souladu se systémovými teoriemi v psychologii tak podporuje tvrzení, že dnešní chyby v systémovém a institucionálním nastavení (a rodina je přece také instituce) mohou mít přímý dopad na mezigenerační vztahy v rodině i po několik generací.

Publikace „Postarat se ve stáří" i přes bohatství dílčích témat samozřejmě nevyčerpává vše. Nedávný výzkum Michala Šindeláře[4] například ukazuje, že problém sendvičové zátěže pečujících může být i v mladších a/nebo naopak starších věkových skupinách, než byly předmětem dotčené studie. Mohou se nějak témata zpracovávaná v této studii lišit pro jiné body na věkové linii? A má to možné dopady na vývoj mediálního, a potenciálně politického, diskurzu? Inherentním limitem kvalitativního přístupu k datům je i omezená možnost generalizace získaných závěrů. Tvrzení, že v daném vzorku autorka nenachází rozdíly v pojetí péče podle vzdělání tak přímo volá po nastavení kvantitativního zrcadla. A kromě vzdělání by tento závěr měl být testován také s ohledem na socioekonomický status pečovatelek. I když alternativní interpretace, že potřeba poskytovat a přijímat péči je něco jako antropologická konstanta, se v určitém úhlu pohledu nezdá zase tak nereálnou. Ale to už je na jinou diskusi. Souhrnně bych recenzovanou publikaci hodnotila jako velmi důležitou práci odhalující řadu mylných, ale rozšířených představ o péči, vztazích v rodině, třetím věku aktivního stárnutí, starších ženách a roli jejich partnerů v pozdějších fázích životního cyklu, významu příspěvku na péči nebo úloze pobytových sociálních služeb. Myslím, že z výše řečeného vyplývá, že kniha Radky Dudové předčila mé očekávání a s klidným srdcem ji doporučuji demografům, sociologům i (sociálním) politikům. Když ne přímo pro poučení, pak jako zdroj potravy pro vlastní promýšlení tématu pozdního života, které se nám některé ženské magazíny snaží prodat jako tu jeho nejlepší a vlastně bezstarostnou část. No, asi ano, pokud se „nestaráte ve stáří".

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA 26. ROČNÍK, 3/2016

VEDECKÉ ČLÁNKY

Viera Labudová | Meranie materiálnej deprivácie detí v európskom kontexte

Branislav Šprocha | Deti, mladiství a mladí dospelí na Slovensku optikou demografie

Daniel Gerbery | Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve

Mikuláš Cár | Riešenie potreby bývania mladých ľudí

Roman Džambazovič, Daniel Gerbery, Ján Sopóci | Sociálno-ekonomická podmienenosť správania mladých ľudí vo vzťahu k zdraviu

Milan Fico | Determinanty ovplyvňujúce uplatnenie mladých ľudí po odchode z náhradnej inštitucionálnej starostlivosti

Vydává Štatistický úrad Slovenskej republiky (vychází 4x do roka), distribuuje a objednávky přijímá ŠÚ SR, informační servis, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika, cena výtisku 5 €, cena ročního předplatného 20 €.

4) http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/03_Sendvicova_konstelace_a_well-being_cloveka_Sindelar.pdf

Demografové migrují do Jižních Čech: Aneb poznámky z letošního XLVI. ročníku vědecké konference České demografické společnosti z Jindřichova Hradce

Na okraji historického centra jihočeského města Jindřichův Hradec, na akademické půdě Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Praze, uskutečnila se koncem května roku 2016 již XLVI. vědecká konference České demografické společnosti, která byla programově organizována k problematice současného a také významně mediálně diskutovaného tématu – **„Migrace a demografické výzvy"**. Organizátorskou skupinou byla již tradičně Česká demografická společnost ve spolupráci s katedrou demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a katedrou demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze. Postu předsedy programového výboru se ujala Jitka Langhamrová, organizační výbor byl tvořen *Petrem Mazouchem, Luďkem Šídlem, Klárou Hulíkovou Tesárkovou, Petrem Wijou* a *Danou Zachariášovou*. Záštitu nad letošním ročníkem konference ČDS převzal také starosta města Jindřichův Hradec pan *Stanislav Mrvka*. Po několika posledních ročnících, které byly organizovány především v Praze (prostory VŠE na pražském Žižkově, Univerzity Karlovy na pražském Albertově a Akademie věd na Národní třídě), čekalo na letošní účastníky zajímavé zpestření. To spočívalo především v podobě nedávno zrekonstruované budovy Fakulty managementu, která, jak se ukázalo,

Oficiální otevření Konference ČDS v Jindřichově Hradci na půdě Fakulty managementu Vysoké školy ekonomické v Praze: proslov pana děkana Vladislava Bíny (zcela vpravo) a předsedkyně programového výboru Jitky Langhamrové (zcela vlevo). Zdroj: osobní archiv Ondřeje Šimpacha.

dokáže události podobného typu také velmi dobře a pohodlně hostit (Ukázala to mj. např. i zkušenost ze zářiové konference minulého roku: *AMSE – Aplications of Mathematics and Statistics in Economy 2015*, které se někteří účastníci letošního ročníku Konference ČDS účastnili také.).

Konference ČDS se uskutečnila během dvou dnů – čtvrtka a pátka (26. a 27. 5. 2016). Po Valném shromáždění ČDS následoval společenský program v podání hudebního vystoupení smyčcového kvarteta ve složení tří žákyň místní umělecké školy se svou profesorkou. Poté přišel do foyeru Fakulty managementu pan děkan *Vladislav Bína*, který spolu s předsedkyní programového výboru Jitkou Langhamrovou oficiálně uvítal všechny účastníky a zahájil letošní ročník konference.

V prvním bloku byly tři hlavní zvané přednášky. Té první na téma **„Současné uprchlické krize – komentáři k diagnóze a terapii"** se ujal *Dušan Drbohlav* (PřF UK v Praze). *Tomáš Haišman* (MV ČR) hovořil o tématu **„Migrace v kontextu azylové a migrační politiky České republiky"**. Závěrečné slovo v sekci zvaných vystoupení měl posléze *Zdeněk Čermák* (PřF UK v Praze) na téma „**Migrace v Česku v postransformačním období"**.

Odborníci nejen z oblasti demografie, kteří se aktivně konference účastnili, si mohli vybrat, zdali prezentují svůj příspěvek v ústní nebo plakátové sekci. V té ústní prezentovali *Tomáš Fiala* a *Jitka Langhamrová* (oba FIS VŠE v Praze) svůj příspěvek na téma **„Vnitřní a zahraniční migrace v České republice od roku 1993"**. *Petra Špačková* a *Lucie Pospíšilová* (obě PřF UK v Praze) se zase zaměřili na **„Městskou, suburbánní a venkovskou migraci: diferenciaci věkových struktur v post-socialistickém Česku"**. Následoval příspěvek *Ondřeje Nývlta* a *Markéty Pechholdové* (oba FIS VŠE v Praze) na téma **„Pracovní atraktivity velkých měst České republiky z pohledu dojížďky v historickém srovnání let 1995–2014"** a sekce byla ukončena *Ivanem Šotkovským* (EKF VŠB-TU Ostrava) a jeho příspěvkem **„Analýzy migračního chování regionů soudržnosti Česka"**. Po přestávce na kávu prvního dne konference se ujal svého slova *Jaroslav Macháček* (NF VŠE v Praze) **„K příčinám a důsledkům mezinárodní migrace"**. Následován byl *Martinou Šimkovou* (FIS VŠE v Praze, a zároveň ČSÚ), která hovořila o **„Ekonomických aspektech pracovní migrace v České republice"**. Pokračovali kolegové *Jiří Hasman* a *Josef Novotný* (oba PřF UK v Praze) na téma **„Využití konceptu prostorové příbuznosti pro předpovídání budoucích regionálních koncentrací migračních skupin"**. Ústní prezentace prvního dne konference byly zakončeny vystoupením pana *Zdeňka Pavlíka* (FIS VŠE v Praze a zároveň PřF UK v Praze) příspěvkem o **„Minulosti a budoucnosti migrace"**.

Své početné zastoupení měla i plakátová sekce, která následovala bezprostředně po ukončení ústní sekce a před začátkem večerního neformálního setkání. Své příspěvky zde prezentovala *Jana Fabiánová* (FIS VŠE v Praze) ohledně **„Dopravní nehodovosti cizinců na území České republiky"** a dále také *Lenka Hronová* a *Jana Malinovská* (obě Institut pro veřejnou správu Praha) na téma **„Odrazu migračních a demografických výzev v požadavcích na vzdělávání ve veřejné správě"**. *Luděk Šídlo, Boris Burcin* a *Pavel Bartoň* (PřF UK v Praze) se na svém posteru věnovali tématu **„Dojížďky za primární zdravotní péčí v Česku"** a o **„Imigraci do Evropské unie a výzvách pro demografické modelování"** hovořili *Ondřej Šimpach* (z FIS VŠE v Praze), *Marie Pechrová* (ÚZEI Praha) a *Martina Miskolczi* (FIS VŠE v Praze). *Jana Vrabcová Langhamrová* (FIS VŠE v Praze) představila **„Věkovou strukturu cizinců v České republice"**.

V pátečních ranních hodinách začal ústní sekci *Branislav Bleha* (PrF UK v Bratislave) se svým příspěvkem **„Aktuálne faktory neurčitosti v prognózovaní zahraničnej migrácie"**. Mezi další kolegy ze Slovenska, kteří přijali pozvání organizátorů, patřila i *Iveta Stankovičová* (FM UK v Bratislave) a *Danuša Jurčová* (Infostat Bratislava) s přednáškou na téma „**Vybraných problémů migrace v SR"**. *Arnold Kakaš* (PrF UK v Bratislave) prezentoval příspěvek s názvem „**Vnútorná migrácia Slovenska – lokálna alebo medziregionálna?"** a dále pak *Yana Leontiyeva* (SoÚ AV ČR) a *Lucie Trlifajová* (z Multikulturního centra Praha) představily **„Kritickou interpretaci statistických dat o migraci: problémy dostupnosti a srovnatelnosti"**. Před přestávkou na kávu ještě vystoupila *Terezie Štyglerová* a *Michaela Němečková* (obě ČSÚ) s **„Možnostmi analýzy demografického chování cizinců v České republice z běžné evidence a jejími výsledky"** a také *Dagmar Dzúrová, Michala Lustigová* a *Dušan Drbohlav* (všichni PřF UK v Praze)

Prezentace profesora Zdeňka Pavlíka před plnou posluchárnou Fakulty managementu VŠE v Praze (v Jindřichově Hradci). Zdroj: osobní archiv Ondřeje Šimpacha.

s příspěvkem **„Efektu zdravého migranta a epidemiologického paradoxu"**.

V závěrečné sekci čekalo na účastníky ještě pět prezentací, tu první přednesl *Petr Wija* (IDS Diakonie ČCE a zároveň FHS UK v Praze) na téma **„Migrace a stárnutí – souvislosti a výzvy z hlediska veřejné politiky"**. Následoval příspěvek *Ivany Přidalové* a *Martina Ouředníčka* (oba PřF UK v Praze) s názvem **„Role zahraniční migrace v měnící se sociálně-prostorové diferenciaci Prahy"**. *Markéta Seidlová* (PřF UK v Praze) prezentovala **„Migraci jako výzvu pro obce: zkušenosti z Francie a Kanady"** a *Milan Palát* (MENDELU v Brně) vystoupil s příspěvkem ohledně **„Vazeb imigrace z Turecka a makroekonomických ukazatelů v Německu"**. Poslední prezentaci přednesla *Jarmila Marešová* (ČSÚ) o **„Cizincích z třetích zemí – detailnějším pohledu na tuto skupinu cizinců v České republice"**. Závěrečným slovem předsedkyně programového výboru konference Jitkou Langhamrovou byl letošní ročník oficiálně ukončen.

Organizátoři XLVI. vědecká konference České demografické společnosti na jejím oficiálním webu https://sites.google.com/site/cdskonference2016/ umístili elektronické verze prezentací jednotlivých účastníků a také vystavených plakátů. Na září letošního roku je plánováno vydání elektronického sborníku vybraných příspěvků, který bude on-line zveřejněn na uvedených webových stránkách. Podrobná fotogalerie je k dispozici na facebookové stránce KDEM, kterou je možno vyhledat pod názvem Katedra demografie FIS VŠE. Zmiňme též, že u příležitosti letošního ročníku konference byl pro studenty demografie den před začátkem konference (25. května 2016 v odpoledních hodinách) připraven tříhodinový workshop na téma **„Základy programování v softwaru R"** pod vedením *Jiřího Procházky* z Katedry statistiky a pravděpodobnosti FIS VŠE v Praze. Česká demografická společnost má tedy za sebou další z úspěšných vědecko-společenských událostí, letos navíc obohacenou o atmosféru krásného historického města Jindřichův Hradec a příjemným prostředím nově zrekonstruované Fakulty managementu.

Ondřej Šimpach[1)]

1) Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky, Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, tel. 737 665 461, email: ondrej.simpach@vse.cz.

Mezinárodní workshop o vícečetných příčinách úmrtí

Ve dnech 2. a 3. června 2016 se v prostorách institutu CERGE-EI v Praze konal mezinárodní workshop o vícečetných příčinách úmrtí (Third International Worskhop of the MultiCause Network) pořádaný Katedrou demografie VŠE a francouzským výzkumným ústavem Institut national d'études démographiques (INED). Organizátorkami workshopu byly Markéta Pechholdová (VŠE), Aline Désesquelles (INED) a Viviana Egidi (Sapienza University of Rome). Jednalo se o již třetí mezinárodní setkání výzkumné skupiny MultiCause, která se dlouhodobě zabývá vývojem metodiky analýzy vícečetných příčin a možnostmi jejich uplatnění v demografickém výzkumu. První workshop proběhl v Paříži v roce 2012, následující pak v Římě v roce 2014.

Workshopu se zúčastnilo celkem 25 odborníků z Evropy, USA, Izraele a Brazílie. Mezi účastníky byli pracovníci výzkumných ústavů a univerzit i zástupci organizací zodpovědných za sběr a primární zpracování vícečetných příčin úmrtí (statistické úřady, registry zemřelých, zdravotní ústavy).

Celkem bylo předneseno 13 příspěvků rozdělených do šesti tematických sekcí. První sekce se věnovala **počtu diagnóz na úmrtním listu**. *Magdaléna Poppová* a *Terezie Štyglerová* z Českého statistického úřady představily **analýzu vlivu nedávných změn kódování příčin smrti na statistiku zemřelých**. Tyto změny zahrnují především zavedení kódovacích tabulek systému ACME v roce 2007, přechod na automatický kódovací systém IRIS v roce 2011 a v roce 2013 pak nový list o prohlídce zemřelého a změnu způsobu sběru dat s ohledem na princip důvěrnosti lékařských údajů. V roce 2013 bylo konstatováno zvýšení počtu diagnóz z 3 na 3,9, které se týkalo především uvádění většího počtu doprovodných onemocnění. Negativním jevem bylo zvýšení podílu neurčitých diagnóz v důsledku nekompletního propojení administrativních a lékařských dat. Druhý příspěvek od *Clary Piffaretti* (French Institute of Public Health) a kolegů z francouzského INSERMu obsahoval návrh na **metodiku zohlednění vícečetných úmrtí při různých způsobech jejich vážení** navržených tak, aby celkový součet byl vždy roven jedné. Tento přístup umožňuje přehodnotit relativní význam různých onemocnění v celkové úmrtnosti v porovnání se základní příčinou.

Druhá sekce se věnovala **analýze vícečetných příčin u specifických skupin pacientů**. *Saverio Virdone* (CRO Aviano National Cancer Institute) a kolegové analyzovali **riziko onemocnění zhoubnými novotvary u pacientů s onemocněním AIDS** a porovnávali je s obecnou populací. Bylo zjištěno, že pacienti s AIDS mají sedmkrát vyšší riziko onemocnění některým ze zhoubných novotvarů (které nejsou přímo způsobeny nemocí AIDS) než běžná populace. Zvýšení se týkalo nádorů souvisejících s jinou virovou nákazou i nádorů způsobených individuálním zdravotně-rizikovým chováním, především kouřením. *Nehama Goldberger* (Health Information Division, Ministry of Health, Israel) a kolektiv se ve svém příspěvku zabývali **komorbiditou u osob hospitalizovaných s psychiatrickým onemocněním v porovnání s obecnou populací**. Studie byla založena na srovnání vícečetných příčin úmrtí a lékařských propouštěcích zpráv. Chronické nemoci (především novotvary, kardiovaskulární onemocnění a cukrovka) se ukázaly jako významný faktor komorbidity psychiatrických onemocnění a bylo poukázáno na nutnost současného léčení psychických i organických nemocí. Porovnání dvou zdrojů dat potvrdilo, že data o vícečetných příčinách poskytují podobné odhady komorbidity jako propouštěcí zprávy.

Třetí sekce byla věnována **analýze disparit**. *Magali Barbieri* (INED) a *Irma Elo* (University of Pennsylvania) analyzovaly **rasové a etnické rozdíly ve Spojených státech**. Bylo zkoumáno, zda zahrnutí vícečetných příčin může změnit pohled na dlouhodobě známé rozdíly v úmrtnosti podle rasy/etnické příslušnosti (vyšší úmrtnost Afroameričanů a nižší úmrtnost příslušníků Hispánců v porovnání s majoritní bělošskou populací). Vícečetné příčiny potvrdily existující disparity v USA a prokázaly konzistentnost certifikační praxe napříč rasami/etniky. *Margarita Moreno-Betancour* (INSERM) s kolegy analyzovala

rozdíly v úmrtnosti podle vzdělání ve Francii metodou Coxova regresního modelu se zahrnutím několika přístupů kvantifikace vícečetných příčin. Výsledky studie prokázaly, že v případě některých příčin úmrtí (např. infekční, duševní, nebo respirační nemoci) mohou být rozdíly podle vzdělání měřené základní příčinou značně podhodnocené.

Čtvrtá sekce byla zaměřena na **hodnocení kvality dat**. *Ana Maria Nogales Vasconcelos* (Universidade de Brasília) a kolektiv zkoumali **kvalitu úmrtnostních dat v Brazílii u osob starších 60 let**. Autoři konstatovali významné zlepšení v čase, nicméně vzhledem k regionálním rozdílům v kódování a změnám v metodice sběru dat je potřeba úmrtnostní trendy interpretovat s ohledem na potenciální zkreslení z důvodu proměnlivé kvality dat. *Gleb Denissov* (Estonian Causes of Death Registry) a *Luule Sakkeus* (Estonian Institute for Population Studies) odhadovali **vliv kódovací praxe na změnu cerebrovaskulární úmrtnosti v Estonsku**, v reakci na zjištění OECD, že v Estonsku (a v Rakousku) byl zaznamenán nejvyšší pokles cerebrovaskulární úmrtnosti v Evropě od roku 2000. Autoři uvedli, že pokles cerebrovaskulární úmrtnosti byl provázen nárůstem úmrtnosti na hypertenzi a tato kódovací záměna byla v pozadí poloviny pozorovaného poklesu. Poslední příspěvek čtvrté sekce od autorů *Olaf Eckert* a *Torsten Schelhase* (DESTATIS) představil **principy nového kódovacího systému pro vícečetné příčiny (MUSE) a jeho vliv na výsledné kódování příčin úmrtí**. Autoři poukázali na rozdílné uplatnění základní příčiny a vícečetných příčin v analytickém přístupu: základní příčina, která po aplikaci vazebných pravidel zohledňuje i přítomnost komplikací, je vhodnější pro analýzu onemocnění jako takového. Vícečetné příčiny jsou pak lepší spíše pro hodnocení komplikací základního onemocnění. Pátá sekce byla zaměřena na **komplexní analýzy komorbidity u vybraných onemocnění**. V prvním příspěvku se autoři *Patrick Festy* a *Arnaud Bringé* (INED) zabývali **myelodysplastickým syndromem – onemocněním krvetvorby s častou progresí k leukemii**. Komorbidita byla analyzována metodou sociálních sítí standardizovanou na frekvence celkového výskytu jednotlivých onemocnění. Analýza potvrdila konzistenci výsledků se známými fakty epidemiologie myelodysplastického syndromu. Druhý příspěvek přednesla *Markéta Pechholdová* (VŠE) na téma **prevalence a komorbidity demence v České republice**[1]. Bylo poukázáno na nedávný rychlý nárůst demence jako základní příčiny úmrtí v souvislosti se zavedením automatického kódování v roce 2011. Analýza vícečetných příčin prokázala přetrvávající vysokou míru podhodnocení demence, obzvláště u demence ne-Alzheimerova typu. Analýza komorbidity demence zjistila významné rozdíly mezi Alzheimerovou chorobou a jinou demencí (u jiných demencí existuje oproti Alzheimerově chorobě asociace s cerebrovaskulárními nemocemi, nemocemi štítné žlázy a tuberkulózou). V kontextu České republiky, kde je cerebrovaskulární úmrtnost stále relativně vysoká, tak zejména tzv. vaskulární demence představuje zvýšenou epidemiologickou zátěž. Poslední příspěvek od *Magali Barbieri* (INED) a kolegů byl věnován **analýze vícečetných příčin souvisejících s obezitou ve Francii, Itálii a USA**. Ve všech zemích byl zjištěn postupný nárůst prevalence obezity v čase. Otázkou bylo, zda vícečetné příčiny úmrtí odráží zjištěné hodnoty prevalence, jak často je obezita uváděna v úmrtním listu a jaká onemocnění s obezitou souvisejí. Bylo zjištěno konzistentní přibližně šestinásobné podhodnocení obezity jako základní příčiny. Obezita uvedená v úmrtních listech neodpovídá předpokládaným frekvencím vycházejícím z hodnot prevalence, pravděpodobně díky podhodnocení obezity v procesu certifikace úmrtí. Zároveň se však potvrdilo, že komorbidita obezity je ve všech třech zemích podobná.

Poslední sekce byla věnována současným a budoucím **aktivitám výzkumné skupiny MultiCause**. První prezentace od *Eleny Demuru* (Sapienza University of Rome) a kolektivu byla zaměřena na **metodologické vylepšení ukazatele SRMU** (standardized ratio of multiple to underlying cause), používaném standardně jako ukazatel míry podhodnocení dané diagnózy ve statistice základních příčin. Poslední příspěvek přednesla *Aline Désesquelles* (INED), zakladatelka a hlavní koordinátorka skupiny MultiCause. Ve svém příspěvku zhodnotila nedávné **pokroky ve společných aktivitách skupiny**, například vyhodnocení meta-dotazníku zaměřeného na aspekty sběru dat, certifikace

1) Podporováno z výzkumného grantu GAČR P404/13-41382P

a kódování příčin úmrtí ve 12 zemích. Poukázala rovněž na vytvoření nových metodologických nástrojů a jejich implementaci v programu R. Představila novou publikaci založenou na standardních ukazatelích vypočtených pro země, které se projektu MultiCause dlouhodobě účastní: Francie, Itálie, Spojené státy, Izrael, Anglie a Wales, Estonsko a Česká republika[2]. Účastníci workshopu byli závěrem vyzváni k dalším návrhům metodologických vylepšení stávajících ukazatelů a k účasti na příštím workshopu skupiny MultiCause v roce 2018 na zatím blíže neurčeném místě. Rovněž bylo navrženo, že s ohledem na rostoucí význam vícečetných příčin úmrtí ve statistice zemřelých a jejich zjištěná metodolická úskalí budou poznatky z mezinárodních analýz vícečetných úmrtí prezentovány EUROSTATu formou diskuze nad dosavadní a budoucí praxí sběru, kódování a poskytování těchto dat pro výzkumné účely.

Workshop proběhl v přátelské atmosféře a byl účastníky pozitivně hodnocen. V přestávkách mezi sekcemi byly diskutovány výsledky jednotlivých analýz i možnosti potenciální budoucí spolupráce. Občerstvení zajišťovala nezisková organizace InBáze v rámci projektu Ethnocatering podporujícím zaměstnání a rekvalifikaci žen-migrantek v oblasti gastronomie. Institutu CERGE-EI patří poděkování za poskytnutí prostor a administrativní asistenci při organizaci worshopu.

Markéta Pechholdová[3]

RELIK 2016

REPRODUKCE LIDSKÉHO KAPITÁLU - VZÁJEMNÉ VAZBY A SOUVISLOSTI

10. a 11. listopad 2016

Katedra demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze pořádá 9. ročník

MEZINÁRODNÍ VĚDECKÉ KONFERENCE RELIK 2016

(Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti)

Konference je určena pro odbornou veřejnost, studenty, pracovníky veřejných institucí, neziskových organizací, představitele ziskového sektoru i všechny další zájemce.

Jednacím jazykem je čeština, slovenština, angličtina.

Veškeré informace naleznete na http://relik.vse.cz

Konference se bude konat v budově Vysoké školy ekonomické v Praze.

Adresa:

Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. Winstona Churchilla 4
130 67 Praha 3

2) Désesquelles et al. We die only once…but from how many causes? *Population & societies*, No. 534, June 2016.

3) Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra demografie

Zemřela Janina Józwiak

Dne 19. července 2016 zemřela ve věku 68 let ředitelka Ústavu statistiky a demografie Vysoké školy ekonomické ve Varšavě Janina Józwiak.

Během svého života zastávala i mnoho dalších významných funkcí, z nichž namátkou můžeme jmenovat například post prezidentky European Association for Population Studies, čestné předsedkyně Výboru pro demografii na Polské Akademii věd a řadu dalších funkcí.

Ve své vědecké činnosti se zaměřovala především na modelování populace, na změny ve struktuře populace, zabývala se vzdělávacím systémem a mnoha dalšími oblastmi.

Podílela se na rozvoji spolupráce mezi polskými a českými demografickými pracovišti. Společně s kolegy z katedry demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze a z katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy řešili řadu demografických otázek.

Janina Józwiak patřila mezi výrazné osobnosti polské i světové demografie. Vzpomínáme na ni s úctou a obdivem a bude nám všem chybět.

MP

Konferencia SMTDA 2016

V období od 1. júna do 4. júna 2016 sa konal štvrtý ročník medzinárodnej vedeckej konferencie SMTDA (4th Stochastic Modeling Techniques & Data Analysis International Conference), ktorá sa konala v meste Valletta, na Malte.

Konferencie sa zúčastnili akademickí a vedeckí pracovníci z rôznych kútov sveta a takisto študenti vysokých škôl a ostatní účastníci, pričom jednacím jazykom bol anglický jazyk. Hlavným záujmom konferencie bolo priblížiť nové metódy a postupy analýzy dát v oblasti stochastického modelovania, štatistických metód, data miningu, demografie a analýzy úmrtnostných tabuliek. Program konferencie bol rozdelený do niekoľkých sfér, napr.: analýza dát, stochastické modelovanie, časové rady, ekonomika a financie, demografia a zdravotný stav obyvateľstva, modelovanie úmrtnosti. Príspevky jednotlivých účastníkov boli rozdelené do sekcií a prebiehali paralelne v štyroch konferenčných miestnostiach. Samostatnú skupinu tvorila plakátová sekcia. Konferenciu slávnostne zahájil ako už tradične profesor Christos H. Skiadas.

Počas celého trvania konferencie odznelo mnoho zaujímavých prezentácií, ktoré poslúžili ako bohatý základ a zdroj informácií pre budúce vedecké výskumy. Veľmi prínosný bol príspevok *Konstantina Zafeiresa* a *Christosa H. Skiadasa* na tému **A method for the evaluation of health trends in Greece, 1961–2014**, v ktorom sa autori zaoberali metódami odhadu trendov v zdravotnom stave obyvateľstva Grécka v období 1961–2014. Ďalším príspevkom na tému **Can we use the highest reported age at death as proxies of the maximum life span?** obohatil účastníkov *Jean Marie Robine*. Skúmal najvyšší možný vek pre ľudskú populáciu – maximálny alebo najvyšší vek pri úmrtí boli empirické pozorovania. *Demetris Avraam* sa zameral na oblasť výskumu v modernej biomedicíne a v sociálnych vedách. Vo svojom článku **An introduction to DataSHIELD** predstavil výzvy

a možnosti nástroja DataShield, ktorý umožňuje analyzovať mikrodáta. Jeho v poradí druhý príspevok na tému **A mechanistic model of mortality dynamics** sa zaoberal mierami úmrtnosti a matematickým modelovaním. Vytvoril model dynamiky úmrtnosti, pričom premenné vstupujúce do modelu charakterizovali fyziologické a biologické procesy, ktoré ovplyvňujú miery úmrtnosti. Odlišnej oblasti sa venoval *I. Róbert Sipos*, ktorý sa zaoberal skrytými markovskými modelmi v oblasti financií a ekonometrie. Autor vo svojom článku **Parallel stratified MCMC sampling of AR-HMMs for stochastic time series prediction** poukázal na využitie štatistických modelov v praxi. Konferencie sa zúčastnili aj vedeckí a akademickí pracovníci z Českej republiky. *Jan Ámos Víšek* v príspevku **Representation of SW-Estimator**s skúmal robustné odhady a zahrnul i simulačné štúdie. Príspevok *Jany Vrabcovej Langhamrovej*, *Jitky Langhamrovej*, *Tomáša Fialy* a *Jindřicha Klůfy* s názvom **Healthy life years: Which age groups contribute most and what has changed in recent years?** poukázal na problémy a otázky demografického starnutia a výzvy spojené s predlžovaním ľudského života. Pomocou metód dekompozície autori poukázali v akej miere prispeli jednotlivé vekové skupiny v sledovanom období k rozdielnym hodnotám v nádeji dožitia. Článok poukázal na zlepšovanie úmrtnostných pomerov v čase, ktorý je viditeľný predovšetkým v strednom veku. *Kornélia Cséfalvaiová*, *Jana Vrabocová Langhamrová* a *Jitka Langhamrová* skúmali demenciu a Alzheimerovu chorobu v súvislosti s populačným starnutím. Príspevok **Population ageing and demographic aspects of mental diseases in the Czech Republic** poukázal na vývoj mentálnych chorôb v Českej republike, zvyšujúci sa počet osôb trpiacich demenciou a odhadol očakávaný budúci počet pacientov. Oblasť mentálnych chorôb patrí a bude čím ďalej tým intenzívnejšie patriť medzi hlavné záujmy starnúcej európskej spoločnosti. Príspevok **Differences in mortality according to marital status in the Czech Republic** od *Tomáša Fialy*, J*any Vrabcovej Langhamrovej*, *Jitky Langhamrovej* a *Jindřicha Klůfy*, predstavoval analýzu mier úmrtnosti v ČR v závislosti na veku, pohlaví a rodinnom stave v období 1990–2014. Na jednotlivé výpočty boli použité dáta ČSÚ a Eurostatu.

V priebehu celej konferencie prebiehala odborná diskusia nad príspevkami jednotlivých autorov. Jednotlivé príspevky z konferencie SMTDA 2016 budú dostupné v elektronickej podobe na stránkach konferencie na http://www.smtda.net/. V súčasnosti je k dispozícii kniha abstraktov, ktorú obdržali všetci účastníci konferencie.

Kornélia Cséfalvaiová[1)]

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA 26. ROČNÍK, 2/2016

VEDECKÉ ČLÁNKY

Katarína Kuľková, Iveta Stankovičová | Analýza postojov obyvateľov SR k riziku pri investovaní

Renata Klufová, Michael Rost | Vývoj vzdělanostní struktury českého venkova mezi sčítáními 2001 a 2011 z pohledu prostorové analýzy dat

Branislav Šprocha | Odkladanie pôrodov do vyššieho veku a nízka plodnosť v krajinách V4

Marcela Káčerová, Michaela Nováková | Vplyv populačných procesov na starnutie obyvateľstva v krajinách V4

Vydává Štatistický úrad Slovenskej republiky (vychází 4x do roka), distribuuje a objednávky přijímá ŠÚ SR, informační servis, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika, cena výtisku 5 €, cena ročního předplatného 20 €.

1) Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra demografie

Adolphe Quetelet (1796–1874) – všestranný vědec

Letos v únoru uplynulo 220 let od narození vědce s multidisciplinárním vědeckým přínosem. Je jím významný matematik, statistik, astronom a sociolog belgického původu Lambert Adolphe Jacques Quetelet. U příležitosti tohoto výročí stojí za připomenutí zásadní milníky jeho života stejně tak jako jeho výsledky zkoumání, které jsou aplikovány i v současné praxi.

Biografie

Adolphe Quetelet se narodil 22. února 1796 v belgickém Gentu jako páté z devíti dětí. Jeho otec, který byl původem Francouz, se v belgickém Gentu usadil 10 let před Adolphovým narozením. Otec byl pro Adolpha vzorem, jelikož pracoval jako tajemník skotského šlechtice. Jeho časné úmrtí (když bylo Adolphovi pouhých 7 let) coby živitele rodiny však zakládalo i brzké povinnosti pro jeho potomky.

V mladém věku Adolphe Quetelet výrazně inklinoval k literatuře a původně se chtěl stát básníkem, dokonce později stál u tvorby nejednoho libreta k hudebním dílům. Stejně tak se ale velmi brzy projevil jako talentovaný matematik. Na počátku devatenáctého století však bylo zapotřebí vybrat si ve věku 13 let, zda se dítě bude věnovat literatuře nebo vědě. Adolphe Quetelet zvolil vědu v čele s matematikou a literatura tak po zbytek jeho života zůstala jeho vášní.

V roce 1813, tedy ve svých 17 letech, se stal učitelem matematiky na škole v Audenaerde a v roce 1815 začal matematiku přednášet na univerzitě v Gentu. Na této univerzitě byl ovlivněn kolegou profesorem Garnierem, který přednášel astronomii a tzv. vyšší matematiku. Svůj první doktorát za disertační práci, v níž se věnoval vlastnostem ohniskové vzdálenosti a jiným křivkám, obdržel Adolphe Quetelet v roce 1819 na státní univerzitě v Gentu, kterou založil William I. v roce 1817. V roce 1820 byl zvolen do Královské belgické akademie věd se sídlem v Bruselu.

V roce 1823 odešel do Paříže studovat astronomii na tamní observatoři. Jeho učiteli astronomie byli Arago a Bouvard. Dále se věnoval studiu teorie pravděpodobnosti pod vedením Josepha Fouriera a Pierra Laplaceho. Po návratu do Bruselu se stal profesorem vyšší matematiky a pravděpodobnosti na Athanaeu. Mimo jiné pořádal veřejné přednášky v bruselském muzeu na témata geometrie, fyziky a astronomie. Tyto přednášky se dočkaly i publikace.

Adolphe Quetelet se oženil roku 1825 s francouzskou lékařkou, s níž měli dvě děti – syna a dceru.

Jeho velkým snem a cílem bylo založení bruselské observatoře. Pro získání informací, zkušeností a rad Adolphe Quetelet procestoval mnoho zemí (Anglii, Skotsko, Irsko, Nizozemsko, Německo). V roce 1828 se mu podařilo vládu přesvědčit k založení bruselské observatoře a v roce 1832 se stal jejím ředitelem. Observatoř se pak stala jeho druhým domovem, kde se věnoval zkoumání statistických, geofyzikálních a meteorologických dat. Jeho syn Ernest se po jeho vzoru stal astronomem a následně převzal po otci roli ředitele bruselské observatoře.

Adolphe Quetelet je autorem mnoha přínosných teorií a aplikací přístupů v mnoha vědních disciplínách. Těm nejvýznamnějším je věnován samostatný oddíl tohoto článku. Za výrazný přínos lze bezpochyby považovat i to, že v roce 1853 organizoval první mezinárodní statistickou konferenci s cílem navázání mezinárodní spolupráce a unifikace způsobu sběru statistických informací, stejně tak jako statistické terminologie.

V roce 1855 byl Adolphe Quetelet zasažen mírnou mozkovou mrtvicí. Po fyzické stránce se mu podařilo poměrně dobře zotavit, jeho paměť však utrpěla značnou ránu. Vědecké práci se věnovat nepřestal, nebyla však už nikdy na tak vysoké úrovni jako před nemocí. Tento uznávaný všestranný vědec a inovátor zemřel 17. února 1874 v Bruselu.

Nejvýraznější přínosy Adolpha Queteleta

Statistické metody a teorie pravděpodobnosti byly na počátku 19. století užívány především v astronomii. Adolphe Quetelet se však zabýval aplikací statistických metod i v jiných disciplínách, především pak v sociálních vědách. V centru jeho zájmu tak byly různé sociální a demografické jevy, jako například kriminalita, sňatečnost, úmrtnost a například sebevražednost.

Adolphe Quetelet se aktivně zapojil do sčítání obyvatel Nizozemska a tvrdil, že náhodný vzorek z reprezentativní diverzifikované skupiny obyvatel lze použít k odhadu celkového počtu obyvatel. Jeho následná koncepce se vyvinula ze studie průměrů fyziologických vlastností člověka do měr (porodnosti, sňatečnosti, růstu) a nakonec i rozdělení těchto jevů (kolem průměru, v průběhu času, mezi regiony a zeměmi).

Dalším výrazným přínosem byl jeho poznatek, že normální Gaussovo rozdělení, které je typické v celé přírodě, lze stejně tak dobře uplatnit na fyzické atributy osob, a to včetně částí lidského těla, což odvodil z rozsáhlé populační studie. Následně zjistil, že „zvonovité" křivky normálního rozdělení lze spatřit i v pohledu na sociální a jiné proměnné, které určují charakter a schopnosti člověka. Sám si ale uvědomoval omezení vyplývající z charakteru jednotlivých vlivů, jejichž příčinné souvislosti zkoumal. Ty rozdělil na systematické neboli konstantní (například krajina), náhodné neboli variabilní (počasí) a příležitostné neboli náhodné (válka). Rovněž intenzivně zdůrazňoval, že výsledky jsou odvislé od přesnosti a spolehlivosti analyzovaných údajů. Výše popsaný postup Quetelet aplikoval například na rozdělení trestných činů v Belgii podle věku a pohlaví.

Za jeden z nejvýznamnějších přínosů je považován tzv. Queteletův index, v současné době známý také jako BMI (Body Mass Index). Při jeho vývoji se však Quetelet nezaměřoval na obezitu jako takovou, jeho cílem bylo vymezení charakteristik „normálního člověka" (někdy také „průměrného člověka") a zachycení rozdělení kolem této normy. Quetelet narazil na problém poměru váhy a výšky a jejich aplikace do Gaussovy křivky a začal tak pátrat po způsobu jeho řešení. V letech 1831 až 1832 provedl šetření, které je považováno za první průřezovou studii novorozenců a dětí na základě jejich výšky a hmotnosti a tu následně rozšířil na studium dospělých osob. Výsledky svých studií publikoval pod záštitou akademie věd jako článek s názvem Výzkum o váze člověka v různém věku (*Recherches sur le poids de l'homme aux différent âges*) a následně je vydal i knižně. V roce 1835 následně kompletoval všechny své studie a vydal je v knize nazvané Pojednání o člověku a rozvoji jeho schopností. Ta je rozdělena do tří svazků. Kapitola dvě druhé knihy se nazývá O vývoji váhy a jejím vztahu k vývoji výšky těla. První část kapitoly je věnována změně výšky a hmotnosti v různém věku, kde jsou diskutovány variabilní míry růstu (výšky a váhy) v návaznosti na období narození, puberty a věku, ve kterém se tyto stabilizují u mužů a u žen. Druhá polovina kapitoly se zaměřuje na vztah mezi váhou a výškou v období věku, kdy je již stabilizován. Quetelet došel ke zjištění, že kdyby se člověk zvětšil ve všech dimenzích, jeho váha v různém věku by byla jako druhá mocnina jeho výšky, což se však reálně neděje, nárůst váhy je pomalejší (s výjimkou prvního roku po narození). Po prvním roce do věku puberty se váha zvýší téměř v úrovni druhé mocniny výšky. Hmotnost opět roste rychleji v pubertě a téměř se zastaví v 25 letech věku. Obecně lze tedy odvodit, že horizontální růst člověka je menší než jeho svislý růst.

$$Q1 = \frac{váha\ (v\ kg)}{výška\ (v\ m)^2}$$

Lze tedy říci, že Quetelet v průběhu let rozšířil své matematické analýzy demografických a antropometrických charakteristik člověka o další schopnosti člověka, jako je jeho chování, mysl a duše. Přitom poprvé demonstroval užitnou hodnotu srovnávací statistiky pro lepší pochopení sociálních podmínek a aplikace teorie pravděpodobnosti na morální a sociální otázky. Díky tomu všemu jej považujeme za zakladatele společenských věd.

Literatura

- Donnelly, K. The Other Average Man: Science Workers in Quetelet's Belgium. *History of Science* [online]. 2014, 52(4), s. 401–428 [cit. 2.8.2016]. DOI: 10.1177/0073275314559331. ISSN 0073-2753. Dostupné z: <http://hos.sagepub.com/lookup/doi/10.1177/0073275314559331>.
- Eknoyan, G. Adolphe Quetelet (1796–1874) the average man and indices of obesity. *Nephrology Dialysis Transplantation* [online]. 2007, 23(1), s. 47–51 [cit. 2.8.2016]. DOI: 10.1093/ndt/gfm517. ISSN 0931-0509. Dostupné z: <http://ndt.oxfordjournals.org/cgi/doi/10.1093/ndt/gfm517>.
- Quetelet, A. 2016. *Encyclopædia Britannica Online.* [cit. 2.8.2016]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Adolphe-Quetelet>.

Jana Fabiánová[1)] – Daniela Krbcová[1)]

1) Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta informatiky a statistiky, Katedra demografie.

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2015 podle krajů a okresů | Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: regions and districts

Území / *Region*	Počet obyvatel 1. 7. *Population 1 July*	Počet obyvatel 31. 12. *Population 31 December*	Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Potraty *Abortions*	Zemřelí / *Deaths*			Přírůstek (úbytek) / *Increase (decrease)*			Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Zemřelí *Deaths*	Celkový přírůstek *Total increase*
							celkem *total*	do 1 roku *within 1 years*	do 28 dnů *within 28 days*	přirozený *natural*	stěhováním *net migration*	celkový *total*	na 1000 obyvatel / *per 1,000 inhabitants*				
Česká republika	**10 542 942**	**10 553 843**	**48 191**	**26 083**	**110 764**	**35 761**	**111 173**	**272**	**165**	**–409**	**15 977**	**15 568**	**4,6**	**2,5**	**10,5**	**10,5**	**1,5**
Hlavní město Praha	**1 262 507**	**1 267 449**	**6 073**	**2 983**	**14 759**	**3 880**	**12 420**	**26**	**16**	**2 339**	**6 031**	**8 370**	**4,8**	**2,4**	**11,7**	**9,8**	**6,6**
Středočeský kraj	**1 320 721**	**1 326 876**	**5 903**	**3 670**	**14 602**	**4 641**	**13 049**	**34**	**22**	**1 553**	**10 024**	**11 577**	**4,5**	**2,8**	**11,1**	**9,9**	**8,8**
Benešov	96 850	97 085	412	232	1 086	346	1 073	7	3	13	354	367	4,3	2,4	11,2	11,1	3,8
Beroun	89 601	90 168	383	270	1 046	308	880	–	–	166	830	996	4,3	3,0	11,7	9,8	11,1
Kladno	161 946	162 256	744	481	1 690	719	1 767	1	1	–77	712	635	4,6	3,0	10,4	10,9	3,9
Kolín	98 420	98 815	399	251	1 046	346	1 017	2	2	29	661	690	4,1	2,6	10,6	10,3	7,0
Kutná Hora	74 366	74 495	334	166	818	230	867	3	2	–49	300	251	4,5	2,2	11,0	11,7	3,4
Mělník	105 211	105 594	491	300	1 145	440	1 042	4	1	103	518	621	4,7	2,9	10,9	9,9	5,9
Mladá Boleslav	126 031	126 286	571	320	1 318	425	1 142	3	2	176	179	355	4,5	2,5	10,5	9,1	2,8
Nymburk	96 900	97 339	457	279	1 031	291	1 033	2	1	–2	652	650	4,7	2,9	10,6	10,7	6,7
Praha–východ	165 982	167 851	782	527	2 018	541	1 364	2	2	654	3 195	3 849	4,7	3,2	12,2	8,2	23,2
Praha–západ	136 085	137 523	610	393	1 651	405	1 019	6	4	632	2 540	3 172	4,5	2,9	12,1	7,5	23,3
Příbram	114 082	114 206	497	276	1 162	388	1 231	4	4	–69	191	122	4,4	2,4	10,2	10,8	1,1
Rakovník	55 247	55 258	223	175	591	202	614	–	–	–23	–108	–131	4,0	3,2	10,7	11,1	–2,4
Jihočeský kraj	**637 292**	**637 834**	**2 887**	**1 583**	**6 600**	**2 252**	**6 933**	**21**	**17**	**–333**	**867**	**534**	**4,5**	**2,5**	**10,4**	**10,9**	**0,8**
České Budějovice	190 325	190 844	926	526	2 134	738	1 934	6	6	200	783	983	4,9	2,8	11,2	10,2	5,2
Český Krumlov	61 065	61 126	293	160	669	277	592	6	5	77	–61	16	4,8	2,6	11,0	9,7	0,3
Jindřichův Hradec	91 477	91 359	341	206	883	301	1 062	–	–	–179	–240	–419	3,7	2,3	9,7	11,6	–4,6
Písek	70 637	70 741	289	144	696	224	809	2	2	–113	220	107	4,1	2,0	9,9	11,5	1,5
Prachatice	50 747	50 712	263	132	526	150	533	1	1	–7	–81	–88	5,2	2,6	10,4	10,5	–1,7
Strakonice	70 709	70 683	301	158	713	179	822	5	3	–109	139	30	4,3	2,2	10,1	11,6	0,4
Tábor	102 332	102 369	474	257	979	383	1 181	1	–	–202	107	–95	4,6	2,5	9,6	11,5	–0,9

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2015 podle krajů a okresů | Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: regions and districts

Území / *Region*	Počet obyvatel 1. 7. *Population 1 July*	Počet obyvatel 31. 12. *Population 31 December*	Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Potraty *Abortions*	Zemřelí / *Deaths*			Přírůstek (úbytek) / *Increase (decrease)*			Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Zemřelí *Deaths*	Celkový přírůstek *Total increase*
							celkem *total*	do 1 roku *within 1 years*	do 28 dnů *within 28 days*	přirozený *natural*	stěhováním *net migration*	celkový *total*	na 1000 obyvatel / *per 1,000 inhabitants*				
Plzeňský kraj	**575 665**	**576 616**	**2 638**	**1 462**	**5 861**	**2 025**	**6 307**	**13**	**6**	**–446**	**1 939**	**1 493**	**4,6**	**2,5**	**10,2**	**11,0**	**2,6**
Domažlice	61 168	61 265	311	149	650	252	637	1	–	13	236	249	5,1	2,4	10,6	10,4	4,1
Klatovy	86 711	86 617	367	244	791	319	1 055	2	–	–264	22	–242	4,2	2,8	9,1	12,2	–2,8
Plzeň-město	187 761	188 190	887	496	2 024	596	2 081	4	2	–57	1 002	945	4,7	2,6	10,8	11,1	5,0
Plzeň-jih	62 163	62 262	264	154	564	207	644	3	2	–80	116	36	4,2	2,5	9,1	10,4	0,6
Plzeň-sever	77 167	77 478	338	173	828	259	769	–	–	59	397	456	4,4	2,2	10,7	10,0	5,9
Rokycany	47 917	47 967	211	109	472	175	578	2	1	–106	186	80	4,4	2,3	9,9	12,1	1,7
Tachov	52 778	52 837	260	137	532	217	543	1	1	–11	–20	–31	4,9	2,6	10,1	10,3	–0,6
Karlovarský kraj	**298 506**	**297 828**	**1 392**	**747**	**2 731**	**1 050**	**3 268**	**9**	**4**	**–537**	**–928**	**–1 465**	**4,7**	**2,5**	**9,1**	**10,9**	**–4,9**
Cheb	91 881	91 851	422	239	855	404	945	4	2	–90	–78	–168	4,6	2,6	9,3	10,3	–1,8
Karlovy Vary	116 653	116 364	503	294	1 020	342	1 275	5	2	–255	–397	–652	4,3	2,5	8,7	10,9	–5,6
Sokolov	89 972	89 613	467	214	856	304	1 048	–	–	–192	–453	–645	5,2	2,4	9,5	11,6	–7,2
Ústecký kraj	**823 381**	**822 826**	**3 572**	**2 117**	**8 313**	**3 687**	**9 238**	**37**	**16**	**–925**	**–221**	**–1 146**	**4,3**	**2,6**	**10,1**	**11,2**	**–1,4**
Děčín	131 493	131 313	589	299	1 304	539	1 448	7	4	–144	–242	–386	4,5	2,3	9,9	11,0	–2,9
Chomutov	124 504	124 335	550	317	1 234	585	1 347	2	2	–113	–196	–309	4,4	2,5	9,9	10,8	–2,5
Litoměřice	119 034	119 162	481	313	1 255	479	1 410	4	2	–155	351	196	4,0	2,6	10,5	11,8	1,6
Louny	86 313	86 399	361	221	901	402	934	3	–	–33	–31	–64	4,2	2,6	10,4	10,8	–0,7
Most	113 558	113 371	512	273	1 113	552	1 318	8	4	–205	–281	–486	4,5	2,4	9,8	11,6	–4,3
Teplice	128 936	128 734	530	275	1 219	599	1 511	4	1	–292	175	–117	4,1	2,1	9,5	11,7	–0,9
Ústí nad Labem	119 543	119 512	549	419	1 287	531	1 270	9	3	17	3	20	4,6	3,5	10,8	10,6	0,2
Liberecký kraj	**439 152**	**439 639**	**2 031**	**1 235**	**4 683**	**1 880**	**4 558**	**10**	**5**	**125**	**663**	**788**	**4,6**	**2,8**	**10,7**	**10,4**	**1,8**
Česká Lípa	102 895	103 021	465	294	1 054	482	989	3	2	65	140	205	4,5	2,9	10,2	9,6	2,0
Jablonec nad Nisou	89 982	89 850	418	240	951	440	946	1	–	5	–158	–153	4,6	2,7	10,6	10,5	–1,7
Liberec	172 134	172 681	789	515	1 937	736	1 752	4	1	185	740	925	4,6	3,0	11,3	10,2	5,4
Semily	74 141	74 087	359	186	741	222	871	2	2	–130	–59	–189	4,8	2,5	10,0	11,7	–2,5

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2015 podle krajů a okresů | Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: regions and districts

Území / *Region*	Počet obyvatel 1. 7. *Population 1 July*	Počet obyvatel 31. 12. *Population 31 December*	Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Potraty *Abortions*	Zemřelí / *Deaths*			Přírůstek (úbytek) / *Increase (decrease)*			Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Zemřelí *Deaths*	Celkový přírůstek *Total increase*
							celkem *total*	do 1 roku *within 1 years*	do 28 dnů *within 28 days*	přirozený *natural*	stěhováním *net migration*	celkový *total*	na 1000 obyvatel / *per 1,000 inhabitants*				
Královéhradecký kraj	**551 270**	**551 421**	**2 465**	**1 360**	**5 582**	**1 816**	**5 836**	**10**	**7**	**–254**	**85**	**–169**	**4,5**	**2,5**	**10,1**	**10,6**	**–0,3**
Hradec Králové	162 818	163 159	734	392	1 694	512	1 634	4	2	60	291	351	4,5	2,4	10,4	10,0	2,2
Jičín	79 402	79 490	300	189	857	250	897	3	3	–40	155	115	3,8	2,4	10,8	11,3	1,4
Náchod	110 967	110 869	514	272	1 123	368	1 209	2	1	–86	–175	–261	4,6	2,5	10,1	10,9	–2,4
Rychnov nad Kněžnou	78 881	78 861	378	206	808	250	862	1	1	–54	–11	–65	4,8	2,6	10,2	10,9	–0,8
Trutnov	119 202	119 042	539	301	1 100	436	1 234	–	–	–134	–175	–309	4,5	2,5	9,2	10,4	–2,6
Pardubický kraj	**516 247**	**516 149**	**2 382**	**1 219**	**5 302**	**1 492**	**5 440**	**10**	**4**	**–138**	**–85**	**–223**	**4,6**	**2,4**	**10,3**	**10,5**	**–0,4**
Chrudim	104 032	103 945	487	267	1 055	310	1 156	1	–	–101	–102	–203	4,7	2,6	10,1	11,1	–2,0
Pardubice	169 599	169 836	755	443	1 794	420	1 775	4	–	19	569	588	4,5	2,6	10,6	10,5	3,5
Svitavy	104 324	104 189	491	248	1 033	337	1 117	2	2	–84	–222	–306	4,7	2,4	9,9	10,7	–2,9
Ústí nad Orlicí	138 292	138 179	649	261	1 420	425	1 392	3	2	28	–330	–302	4,7	1,9	10,3	10,1	–2,2
Kraj Vysočina	**509 507**	**509 475**	**2 333**	**1 049**	**5 349**	**1 544**	**5 178**	**13**	**10**	**171**	**–591**	**–420**	**4,6**	**2,1**	**10,5**	**10,2**	**–0,8**
Havlíčkův Brod	94 742	94 649	449	216	945	290	1 002	–	–	–57	–179	–236	4,7	2,3	10,0	10,6	–2,5
Jihlava	112 440	112 619	547	261	1 360	347	1 127	3	3	233	–31	202	4,9	2,3	12,1	10,0	1,8
Pelhřimov	71 981	72 061	311	130	710	237	839	5	4	–129	129	–	4,3	1,8	9,9	11,7	–
Třebíč	111 998	111 873	494	207	1 146	316	1 037	2	2	109	–312	–203	4,4	1,8	10,2	9,3	–1,8
Žďár nad Sázavou	118 346	118 273	532	235	1 188	354	1 173	3	1	15	–198	–183	4,5	2,0	10,0	9,9	–1,5
Jihomoravský kraj	**1 173 563**	**1 175 025**	**5 414**	**2 770**	**12 771**	**3 771**	**12 106**	**22**	**12**	**665**	**1 507**	**2 172**	**4,6**	**2,4**	**10,9**	**10,3**	**1,9**
Blansko	108 032	108 126	489	203	1 125	356	1 118	3	3	7	194	201	4,5	1,9	10,4	10,3	1,9
Brno-město	376 915	377 028	1 846	929	4 405	1 252	4 053	6	3	352	–764	–412	4,9	2,5	11,7	10,8	–1,1
Brno-venkov	214 111	215 311	993	523	2 533	630	2 115	4	1	418	1 744	2 162	4,6	2,4	11,8	9,9	10,1
Břeclav	115 275	115 334	451	306	1 108	373	1 086	3	2	22	263	285	3,9	2,7	9,6	9,4	2,5
Hodonín	155 135	154 873	695	299	1 445	460	1 706	1	1	–261	–297	–558	4,5	1,9	9,3	11,0	–3,6
Vyškov	90 631	90 815	397	213	958	292	892	3	1	66	289	355	4,4	2,4	10,6	9,8	3,9
Znojmo	113 464	113 538	543	297	1 197	408	1 136	2	1	61	78	139	4,8	2,6	10,5	10,0	1,2

Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2015 podle krajů a okresů | Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: regions and districts

Území / *Region*	Počet obyvatel 1. 7. *Population 1 July*	Počet obyvatel 31. 12. *Population 31 December*	Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Potraty *Abortions*	Zemřelí / *Deaths*			Přírůstek (úbytek) / *Increase (decrease)*			Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Zemřelí *Deaths*	Celkový přírůstek *Total increase*
							celkem *total*	do 1 roku *within 1 years*	do 28 dnů *within 28 days*	přirozený *natural*	stěhováním *net migration*	celkový *total*	na 1000 obyvatel / *per 1,000 inhabitants*				
Olomoucký kraj	**635 094**	**634 718**	**2 864**	**1 515**	**6 498**	**1 979**	**7 000**	**14**	**8**	**–502**	**–491**	**–993**	**4,5**	**2,4**	**10,2**	**11,0**	**–1,6**
Jeseník	39 384	39 261	192	73	348	129	450	1	1	–102	–221	–323	4,9	1,9	8,8	11,4	–8,2
Olomouc	233 350	233 755	1 110	562	2 588	750	2 351	6	3	237	326	563	4,8	2,4	11,1	10,1	2,4
Prostějov	108 901	108 793	498	271	1 112	347	1 307	–	–	–195	–49	–244	4,6	2,5	10,2	12,0	–2,2
Přerov	131 445	131 124	554	302	1 200	354	1 516	4	3	–316	–206	–522	4,2	2,3	9,1	11,5	–4,0
Šumperk	122 014	121 785	510	307	1 250	399	1 376	3	1	–126	–341	–467	4,2	2,5	10,2	11,3	–3,8
Zlínský kraj	**584 828**	**584 676**	**2 696**	**1 323**	**5 847**	**1 822**	**6 290**	**21**	**16**	**–443**	**–142**	**–585**	**4,6**	**2,3**	**10,0**	**10,8**	**–1,0**
Kroměříž	106 289	106 294	494	269	1 031	364	1 173	2	1	–142	–32	–174	4,6	2,5	9,7	11,0	–1,6
Uherské Hradiště	142 958	142 830	696	290	1 395	443	1 501	4	3	–106	–53	–159	4,9	2,0	9,8	10,5	–1,1
Vsetín	143 927	143 722	633	340	1 488	430	1 582	7	5	–94	–195	–289	4,4	2,4	10,3	11,0	–2,0
Zlín	191 654	191 830	873	424	1 933	585	2 034	8	7	–101	138	37	4,6	2,2	10,1	10,6	0,2
Moravskoslezský kraj	**1 215 209**	**1 213 311**	**5 541**	**3 050**	**11 866**	**3 922**	**13 550**	**32**	**22**	**–1 684**	**–2 681**	**–4 365**	**4,6**	**2,5**	**9,8**	**11,2**	**–3,6**
Bruntál	94 134	93 718	410	220	839	399	1 130	3	1	–291	–564	–855	4,4	2,3	8,9	12,0	–9,1
Frýdek-Místek	213 069	213 260	1 008	528	2 077	642	2 305	5	5	–228	501	273	4,7	2,5	9,7	10,8	1,3
Karviná	254 573	253 518	1 203	642	2 296	910	3 033	6	3	–737	–1 690	–2 427	4,7	2,5	9,0	11,9	–9,5
Nový Jičín	151 684	151 762	705	339	1 584	392	1 453	3	3	131	–93	38	4,6	2,2	10,4	9,6	0,3
Opava	176 698	176 742	797	380	1 795	528	1 839	5	3	–44	–21	–65	4,5	2,2	10,2	10,4	–0,4
Ostrava-město	325 051	324 311	1 418	941	3 275	1 051	3 790	10	7	–515	–814	–1 329	4,4	2,9	10,1	11,7	–4,1

Radek Havel

Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2015

Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: towns with more than 20 thous. inhabitants

Město / Town	Počet obyvatel 1. 7. Population 1 July	Počet obyvatel 31. 12. Population 31 December	Sňatky Marriages	Rozvody Divorces	Živě narození Live births	Potraty Abortions	Zemřelí Deaths	Přírůstek (úbytek) / Increase (decrease)			Sňatky Marriages	Rozvody Divorces	Živě narození Live births	Zemřelí Deaths	Celkový přírůstek Total increase
								přirozený natural	stěhováním net migration	celkový total	na 1000 obyvatel / per 1,000 inhabitants				
Praha	1 262 507	1 267 449	6 073	2 983	14 759	3 880	12 420	2 339	6 031	8 370	4,8	2,4	11,7	9,8	6,6
Brno	376 915	377 028	1 846	929	4 405	1 252	4 053	352	–764	–412	4,9	2,5	11,7	10,8	–1,1
Ostrava	293 531	292 681	1 297	874	3 004	988	3 488	–484	–1 035	–1 519	4,4	3,0	10,2	11,9	–5,2
Plzeň	169 499	169 858	813	437	1 867	545	1 893	–26	851	825	4,8	2,6	11,0	11,2	4,9
Liberec	102 825	103 288	494	309	1 181	480	1 030	151	575	726	4,8	3,0	11,5	10,0	7,1
Olomouc	99 884	100 154	466	254	1 220	384	1 020	200	145	345	4,7	2,5	12,2	10,2	3,5
České Budějovice	93 416	93 513	442	265	1 077	416	1 023	54	174	228	4,7	2,8	11,5	11,0	2,4
Ústí nad Labem	93 362	93 248	433	332	1 033	451	999	34	–195	–161	4,6	3,6	11,1	10,7	–1,7
Hradec Králové	92 692	92 891	439	236	976	334	937	39	44	83	4,7	2,5	10,5	10,1	0,9
Pardubice	89 683	89 638	396	228	976	244	1 016	–40	–15	–55	4,4	2,5	10,9	11,3	–0,6
Zlín	75 051	75 171	362	193	776	261	841	–65	124	59	4,8	2,6	10,3	11,2	0,8
Havířov	74 479	74 101	393	220	658	308	863	–205	–743	–948	5,3	3,0	8,8	11,6	–12,7
Kladno	68 458	68 466	304	215	721	365	752	–31	–55	–86	4,4	3,1	10,5	11,0	–1,3
Most	67 038	67 002	303	170	677	369	759	–82	–5	–87	4,5	2,5	10,1	11,3	–1,3
Opava	57 617	57 676	272	139	599	214	575	24	–120	–96	4,7	2,4	10,4	10,0	–1,7
Frýdek-Místek	56 874	56 879	266	181	608	224	600	8	–74	–66	4,7	3,2	10,7	10,5	–1,2
Karviná	55 571	55 163	214	125	490	209	700	–210	–612	–822	3,9	2,2	8,8	12,6	–14,8
Jihlava	50 504	50 714	256	110	688	185	501	187	6	193	5,1	2,2	13,6	9,9	3,8
Teplice	50 024	49 959	207	114	520	230	580	–60	–60	–120	4,1	2,3	10,4	11,6	–2,4
Děčín	49 816	49 739	222	122	518	212	526	–8	–86	–94	4,5	2,4	10,4	10,6	–1,9
Karlovy Vary	49 510	49 326	200	119	379	126	575	–196	–259	–455	4,0	2,4	7,7	11,6	–9,2
Chomutov	48 805	48 710	188	119	463	253	532	–69	–134	–203	3,9	2,4	9,5	10,9	–4,2
Jablonec nad Nisou	45 623	45 510	215	130	516	260	455	61	–145	–84	4,7	2,8	11,3	10,0	–1,8
Mladá Boleslav	44 220	44 199	200	112	426	158	373	53	–172	–119	4,5	2,5	9,6	8,4	–2,7
Přerov	44 161	43 994	191	150	391	104	493	–102	–182	–284	4,3	3,4	8,9	11,2	–6,4
Prostějov	44 058	43 977	186	117	467	149	537	–70	–47	–117	4,2	2,7	10,6	12,2	–2,7
Česká Lípa	37 051	37 158	175	100	400	203	319	81	134	215	4,7	2,7	10,8	8,6	5,8
Třebíč	36 817	36 641	184	90	379	108	305	74	–313	–239	5,0	2,4	10,3	8,3	–6,5
Třinec	35 819	35 760	169	86	346	103	413	–67	–57	–124	4,7	2,4	9,7	11,5	–3,5
Tábor	34 686	34 641	190	108	327	163	358	–31	–44	–75	5,5	3,1	9,4	10,3	–2,2
Znojmo	33 778	33 787	149	88	387	138	342	45	–19	26	4,4	2,6	11,5	10,1	0,8

Pohyb obyvatelstva České republiky ve městech nad 20 tisíc obyvatel v roce 2015

Population and vital statistics of the Czech Republic 2015: towns with more than 20 thous. inhabitants

Město / Town	Počet obyvatel 1. 7. *Population 1 July*	Počet obyvatel 31. 12. *Population 31 December*	Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Potraty *Abortions*	Zemřelí *Deaths*	Přírůstek (úbytek) / Increase (decrease)			Sňatky *Marriages*	Rozvody *Divorces*	Živě narození *Live births*	Zemřelí *Deaths*	Celkový přírůstek *Total increase*
								přirozený *natural*	stěhováním *net migration*	celkový *total*	na 1000 obyvatel / *per 1,000 inhabitants*				
Příbram	33 098	33 058	178	76	337	113	374	–37	–65	–102	5,4	2,3	10,2	11,3	–3,1
Cheb	32 364	32 355	135	78	320	150	325	–5	9	4	4,2	2,4	9,9	10,0	0,1
Kolín	30 975	30 995	129	82	330	115	304	26	23	49	4,2	2,6	10,7	9,8	1,6
Trutnov	30 811	30 812	138	81	276	133	273	3	–84	–81	4,5	2,6	9,0	8,9	–2,6
Písek	29 810	29 838	113	67	314	110	324	–10	24	14	3,8	2,2	10,5	10,9	0,5
Orlová	29 763	29 524	139	76	261	107	372	–111	–332	–443	4,7	2,6	8,8	12,5	–14,9
Kroměříž	29 002	29 066	126	61	297	110	342	–45	76	31	4,3	2,1	10,2	11,8	1,1
Šumperk	26 616	26 478	124	72	251	107	315	–64	–155	–219	4,7	2,7	9,4	11,8	–8,2
Vsetín	26 457	26 394	110	63	281	90	306	–25	–85	–110	4,2	2,4	10,6	11,6	–4,2
Uherské Hradiště	25 264	25 254	142	58	252	87	242	10	–43	–33	5,6	2,3	10,0	9,6	–1,3
Břeclav	24 962	24 941	99	65	233	92	224	9	–17	–8	4,0	2,6	9,3	9,0	–0,3
Hodonín	24 875	24 796	100	57	235	95	284	–49	–130	–179	4,0	2,3	9,4	11,4	–7,2
Český Těšín	24 823	24 787	113	67	270	85	276	–6	–114	–120	4,6	2,7	10,9	11,1	–4,8
Litvínov	24 584	24 485	97	65	219	86	313	–94	–204	–298	3,9	2,6	8,9	12,7	–12,1
Litoměřice	24 080	24 106	91	58	273	130	276	–3	8	5	3,8	2,4	11,3	11,5	0,2
Krnov	24 079	23 992	96	46	219	98	309	–90	–93	–183	4,0	1,9	9,1	12,8	–7,6
Sokolov	23 788	23 678	110	61	249	79	257	–8	–76	–84	4,6	2,6	10,5	10,8	–3,5
Nový Jičín	23 609	23 571	114	55	254	82	258	–4	–64	–68	4,8	2,3	10,8	10,9	–2,9
Havlíčkův Brod	23 248	23 234	102	62	230	88	237	–7	–65	–72	4,4	2,7	9,9	10,2	–3,1
Chrudim	23 054	23 061	113	70	259	78	242	17	42	59	4,9	3,0	11,2	10,5	2,6
Strakonice	23 014	22 902	102	58	242	61	252	–10	–108	–118	4,4	2,5	10,5	10,9	–5,1
Valašské Meziříčí	22 550	22 449	121	72	218	80	274	–56	–125	–181	5,4	3,2	9,7	12,2	–8,0
Klatovy	22 398	22 415	111	57	212	98	262	–50	121	71	5,0	2,5	9,5	11,7	3,2
Kopřivnice	22 306	22 273	124	55	218	65	171	47	–191	–144	5,6	2,5	9,8	7,7	–6,5
Jindřichův Hradec	21 600	21 551	84	42	220	90	251	–31	–77	–108	3,9	1,9	10,2	11,6	–5,0
Žďár nad Sázavou	21 358	21 335	115	55	209	101	215	–6	–126	–132	5,4	2,6	9,8	10,1	–6,2
Vyškov	21 265	21 250	111	54	222	94	212	10	–72	–62	5,2	2,5	10,4	10,0	–2,9
Bohumín	21 340	21 249	114	49	206	76	273	–67	–166	–233	5,3	2,3	9,7	12,8	–10,9
Blansko	20 737	20 664	98	40	209	71	220	–11	–125	–136	4,7	1,9	10,1	10,6	–6,6
Kutná Hora	20 331	20 341	87	53	220	83	227	–7	13	6	4,3	2,6	10,8	11,2	0,3
Náchod	20 337	20 267	88	42	212	80	234	–22	–119	–141	4,3	2,1	10,4	11,5	–6,9

Radek Havel

Population

2015, ročník 70, číslo 4

V úvodním příspěvku s názvem **Vzdělanější, méně svobodných. Inverze ženské hypergamie**[1] **napříč kohortami ve Francii** (s. 705–730) autor *M. Bouchet-Valat* konstatuje, že ženskou hypergamii je možné sledovat pomocí demografických dat jako určitý jev. Text se následně zabývá tímto fenoménem s využitím retrospektivní ankety s názvem Studie rodinné historie realizované v roce 1999. Autor postupně zkoumá vývoj hypergamie a hypogamie ve vztahu k úrovni vzdělání mezi kohortami narozených v letech 1920 až 1965. V další části si všímá i vývoje svobodných ve vztahu ke zvyšujícímu se vzdělání. Autor zjistil, že trvalý celibát žen se nezvyšuje s růstem jejich vzdělání, kdežto vzdělanější ženy narozené před válkou byly silně znevýhodněny na manželském trhu. Jak je běžné článek doplňují ilustrativní grafy.

Polská autorka *Z. Brzozowska* pracující ve Wittgensteinově centru demografie ve Vídni analyzuje v článku s názvem **Plodnost a úroveň vzdělání žen v době socialismu ve střední a východní Evropě** (s. 731–769) vývoj plodnosti žen s datem narození v letech 1916–1960. Zabývá se sedmi zeměmi regionu – Chorvatskem, Maďarskem, Polskem, Rumunskem, Slovenskem, Slovinskem a Českou republikou. Po seznámení se sociekonomickým postavením ženy v době socialismu a poukázáním na rozdíly v sociální politice autorka prezentuje použitá data a využité statistické metody. Pro analýzy využila data ze sčítání lidu prováděných v jednotlivých zemích mezi roky 1980 až 2002. Dopad růstu vzdělání na plodnost žen analyzuje metodami rozkladu a standardizace (matematický aparát je uveden v příslušné části textu). Podstatná část studie je pak věnována zjištěným výsledkům včetně závěrů. Uváděný pokles plodnosti je především výsledkem zvyšování úrovně vzdělanosti a redukcí počtu narozených. Článek je doplněn devíti grafy sledujících údaje za jednotlivé země a dvěma stranami příloh.

Dvojjazyčná specifičnost Kanady vedla autory *(P. Sabourin, A. Bélanger)* ke zkoumání faktorů jazykové substituce přistěhovalců i osob žijících od narození v Kanadě. V příspěvku **Dynamika jazykové substituce v Kanadě** (s. 771–803) využívají data ze čtyř kanadských sčítání (1991, 1996, 2001, 2006) k nalezení odpovědí na otázky typu – kdo se rozhodne pro jeden z oficiálních jazyků, za jak dlouhou dobu a kdo zůstává u svého původního jazyka. Článek specifikuje metodu odhadu jazykové směny vycházející z principu fiktivní kohorty a analýzy přežití. Touto metodou pak autoři rovněž postupně popisují stavy jazykové substituce pro vybrané skupiny kanadské populace (např. dle jazyka při narození, kategorie imigrantů, podle věku při imigraci, úrovně vzdělání apod.).

J. F. Mignot ve svém příspěvku **Adopce ve Francii a Itálii: komparace dějin práva a praxe (XIX.–XXI. století)** (s. 805–830) nejdříve podrobně popisuje vývoj adopce v jednotlivých historických etapách, a to počínaje rokem 1804 ve Francii a rokem 1865 v Itálii. Následuje podobný popis vývoje počtu adopcí a jejich profilu v obou zemích. Tuto část textu doplňuje pět ilustrujících grafů. Na závěr ve shrnujícím srovnání mj. uvádí, že právní úprava v obou zemích byla v historii podobná, a také v současnosti je velmi blízká, což deklaruje podrobná srovnávací tabulka stavu za rok 2014.

Poslední článek nesoucí název **Změny v úmrtnosti v průběhu přechodu od socialismu k plánovanému státnímu kapitalismu v Šanghaji** (*J. Zhao, E. Jow-Ching Tu, S. Guixiang, A. Sleigh,* s. 831–864) analyzuje trendy v úmrtnosti osob s trvalým pobytem v Šanghaji v období přechodu Číny od plánovaného socialismu ke státnímu kapitalismu. V první kapitole autoři popisují obecně transformaci Číny ke státnímu kapitalismu: rozsah ekonomických reforem v Číně, reformy podniků a trhu práce a úpravy v případě zdravotnické politiky. Dále text obecně shrnuje souvislost ekonomických reforem s jejich dopadem na úmrtnost. Ze statistické analýzy údajů o úmrtnosti vyplývá, že se v letech 1992–1996 zpomalil růst střední délky života, zvýšila se úmrtnost mužů ve věku 20–44 let (často způsobená nárůstem kardiovaskulárních nemocí a rovněž násilnými úmrtími). Nárůst

1) Preference některých žen provdávat se za muže vyššího sociálně-ekonomického a vzdělanostního statusu než mají ony samy. Opakem je hypogamie.

zaznamenaly rovněž úmrtí spojená s dopravními nehodami. Vliv na tomto jevu měly podle autorů změny dané reformami projevující se např. rostoucí nezaměstnaností a stresem, nedostatečnou sociální ochranou, nárůstem dopravy i negativními dopady zhoršujícího se životního prostředí. Údaje za Šanghaj jsou srovnávány s daty zemí východní Evropy (včetně České republiky) a s Ruskem.

LP

Population et Sociétés

2016, č. 529–533

Leden, č. 529

V jakém věku příjmy zajišťují spotřebu. 30 let evoluce ve Francii

(H. d'Albis, C. Bonnet, J. Navaux, J. Pelletan, F.-Ch. Wolff)

Text skupiny autorů (mimo INEDu z několika universit) využívá Národních transferních účtů[1)] (Les comptes de transferts nationaux) k popisu či ke kvantifikaci ekonomického transferu mezi věkovými kategoriemi a generacemi. Obecně lze říci, že v roce 2011 se ve věkové skupině 25 až 48 let více produkovalo, než spotřebovalo, a naopak do věku 25 let a po 58 roku věku byl scénář obrácený – více se spotřebovalo, než vyprodukovalo. Text dále ukazuje, jak se tyto poměry modifikovaly od roku 1979. Profily spotřeby se změnily ve prospěch starších věkových kategorií, které nyní spotřebovávají v relativním vyjádření více než mladší kategorie. Naznačené skutečnosti jsou ilustrovány na pěti grafech, které je ukazují i v peněžním vyjádření.

Únor, č. 530

Místa seznámení. Která jsou využívána ve Francii? Kdo tam najde svého manžela?

(M. Bergström)

Průzkum provedený v letech 2013–2014 poskytl poprvé kvantitativní data o využití internetu k seznámení jednotlivých párů. Autorka textu pomocí analýzy dat z této ankety ukazuje, jak se tento způsob seznámení relativně výrazně rozšířil (má možnost srovnávat s údaji z roku 2006, kdy se tohoto problému okrajově dotkla jiná anketa). Vzhledem k rozšíření sítě internetu dochází k demokratizaci této formy a jejímu rozptýlení mezi více sociálních skupin a kategorií. V současnosti je nejvíce důležitá pro osoby mladší 30 let a výrazně více pro muže než ženy. I přes vzrůst tohoto způsobu seznámení (stav podle socioprofesních skupin a věkových kategorií rozdělených na muže a ženy je ilustrován na připojených dvou grafech) hraje tato forma stále malou roli při vytváření jednotlivých párů.

Březen, č. 531

Počet zemřelých se v minulých letech ve Francii zvýšil

(G. Pison, L.Toulemon)

Autoři si na základě vývoje v několika posledních letech (mezi roky 2014 a 2015 počet zemřelých ve Francii vzrostl o 7%) kladou otázku, zda se jedná po sedmdesáti letech o obrat ve vývoji úmrtnosti nebo jen krátkodobý výkyv. V té souvislosti si všímají vývoje počtu porodů, podrobné skladby úmrtí v roce 2015, efektu zvýšení naděje dožití, úmrtnosti podle jednotlivých kohort narozených v době 1. světové války a připomínají, že vzrůst úmrtnosti byl v minulosti spojen s nástupem baby-boomu. Text je doplněn grafy o vývoji úmrtnosti ve Francii od roku 1920 a rozdělením úmrtnosti za roky 2000, 2009 a 2010 podle věku. Tabulka zahrnuje základní demografická data za Francii k 1. lednu 2016 včetně aktuálního stromu života.

Duben, č. 532

Kde jsou miliony migrantů přicházejících bez víza do Evropy v roce 2015?

(Ph. Fargues)

Na základě shrnutí dostupných statistických údajů autor zkoumá, zda se jedná o krizi migrantů nebo uprchlíků.

1) Metoda vznikla v USA na počátku 80. let minulého století a dnes je používána ve 47 zemích včetně Francie, která je využila na počátku druhého desetiletí 21. století (http://ctn.site.ined.fr/fr/).

Snaží se o specifikaci spouštěcích mechanismů vzniklé krize a naznačuje, jaká jsou případná východiska. Rovněž připomíná, že „uprchlická krize" probíhá paralelně s hrozbou depopulace ohrožující Evropu.

Součástí textu je graf ukazující počty nelegálních migrantů dopravujících se po moři do Řecka, Itálie, Španělska a Malty v letech 1998–2015, dále pak graf, ve kterém je znázorněna úmrtnost během cesty po moři v letech 2000–2015. Přiložená tabulka prezentuje počty migrantů a procento přijetí žádostí o azyl u deseti nejvíce zastoupených národností z neoprávněně vstoupivších migrantů na území Řecka a Itálie v letech 2011–2015.

Květen, č. 533

Subsaharští migranti: jaký čas potřebují k usazení ve Francii?

(A.Gosselin, A. Desgrées du Lou, E.Lelievre, F. Lert, R. Dray-Spiora, N. Lydié a skupina ankety Parcours)

Autoři z různých výzkumných institucí s využitím ankety Parcours (studie z roku 2013 se zabývala HIV, hepatitidou B a zdravotním stavem subsaharských migrantů žijících ve francouzském regionu Ile de France) provádějí odhad času, který migranti ze Subsaharské Afriky potřebují k získání povolení k pobytu, nalezení bydlení a zapojení se do práce od doby jejich příchodu do Francie. O jak dlouhou nejistotu se jedná, dokládá fakt, že polovině těchto migrantů ještě po šesti až sedmi letech jejich příchodu do Francie stále chyběly základní předpoklady, a to povolení k pobytu nejméně na jeden rok, ubytování a zaměstnání. Proporce naplnění těchto údajů ukazují i dva grafy členěné podle času trvání a v rozdělení na muže a ženy.

LP

Population

2016, ročník 71, číslo 1

Tři úvodní texty připomínají sedmdesáté výročí založení časopisu Population. Jedním z nich je text *Alfreda Sauvyho*, zakladatele revue, publikovaný v prvním čísle v roce 1946 **Vývoj potřeb francouzské imigrace**, kde se zabývá demografickou situací ve Francii po skončení druhé světové války ve srovnání s dobou na počátku třicátých let minulého století.

Autoři *Ch. Baudelot, Y. Caillé, O. Gaudechot* a *S. Mercier* se v článku **Nemoci ledvin a sociální nerovnost v přístupu k transplantaci ve Francii** (s. 23–51) na příkladu léčby onemocnění ledvin (dialýza a transplantace ledviny) dotýkají jedné ze základních otázek veřejného zdraví, kterou je nerovnost v oblasti zdraví. Využívají k tomu dvou provedených a nepublikovaných průzkumů z roku 2011 a 2012, které se zabývaly sociální nerovností v případě přístupu k léčbě onemocnění ledvin. Podle jejich zjištění existují tři skupiny faktorů ovlivňujících tento přístup. Je to patologická charakteristika a krevní skupiny pacientů, medicínské řízení a organizace systému péče a sociální vlastnosti a postoje pacientů čelit své chorobě. Analýza vede k tomu, že méně vzdělaní pacienti bez ohledu na věk či pohlaví podstupují méně transplantací ledvin než jejich vzdělanější spoluobčané. Článek doprovází 6 ilustrativních grafů mj. i prezentujících rychlost zápisu na listinu čekajících pro získání ledviny nebo rychlost dosažení transplantace ledviny a to ve vztahu k úrovni vzdělání.

V dalším příspěvku (**Vytváření rodiny a aktivita matek. Rozdíly podle úrovně vzdělání v Evropě**, s. 53–83) autoři (*J. Wood, K. Neels, D. De Wachter* a *T. Kil*) na základě srovnání dlouhodobě sledovaných dat aktivity matek ve třech zemích – Francie, Nizozemí a Maďarsko, ukazují diference v pracovní aktivitě matek či v jejich působení v rodině. Specifikují přitom situaci před narozením a po narození prvního dítěte a oba uváděné stavy i při druhém dítěti. Datovou základnu využili ze šetření Generations and Gender Survey (GGS), které rozebrali pomocí příslušných modelů. V rámci této studie autoři analyzují hospodářskou činnost žen, přičemž rozlišují práce na částečný úvazek a zaměstnání na plný úvazek. Výsledky pak uvádějí v podobě deskriptivní analýzy a multivariační analýzy, doplněné několika grafy.

S ohledem na malou znalost údajů o plodnosti z první poloviny dvacátého století se autoři článku **Komparace retrospektivních dat o plodnosti ze sčítání**

v Belgii a z ankety Rodina ve Francii (*S. Brée, Th. Eggerickx, J. P. Sanderson, R. Costa*, s. 85–120) pokoušejí zjistit, zda lze nahradit nedostatečnou znalost tohoto období využitím retrospektivních dat. Využívají k tomu otázek položených fertilním ženám v rámci šetření Rodina ve Francii (od roku 1954) a sčítání obyvatelstva a bydlení v Belgiii v roce 1981. Příslušná analýza doložila, že míra zkreslení způsobená např. non-response, způsobem výběru či chybou paměti je omezená. Vzhledem k těmto poznatkům umožňuje rekonstrukce reprodukčního života příslušných generací žen další analytické možnosti. Autoři studie provedli propočty prezentující plodnost generací žen narozených ještě koncem devatenáctého století. Zajímavé je, že jsou schopni provést i prostorovou dimenzi plodnosti pro jednotlivé departementy ve Francii, okresy a vybraná města v Belgii. Text ilustruje celkem 16 doplňujících vyobrazení, v řadě případů s několika grafy.

Krátká prezentace pilotní studie screeningu na HIV/AIDS uskutečněné pomocí rychle rozšířených mobilních telefonů v Pobřeží Slonoviny **Proveditelnost a reprezentativnost telefonického průzkumu s náhodným výběrem mobilních linek v Pobřeží slonoviny** (*J. Larmarange, O. Kassoum, É. Kakou, Y. Fradier, L. Sika, Ch. Danel* a skupina *DOD-CI ANR.12 287*, s. 123–134) se zabývá metodologickými otázkami, realizací šetření, charakteristikou vybraného vzorku a srovnáním čtyř screeningových ukazatelů popisu HIV s údaji ankety v kombinaci s demografickými daty. Nakonec se zmiňuje o limitech této pilotní ankety a možnostech jejího využití.

V posledním příspěvku s názvem **Chyby v určování pohlaví při sčítání a jejich vlivy na odhad párů stejného pohlaví** (s. 135–148) se autoři (*M. Banens* a *E. Le Penven*) díky zaznamenání příslušných dat v rámci sčítání lidu (ve Francii od roku 2004) mohli zabývat páry stejného pohlaví i v rámci získaných demografických dat. Formulace otázky „Žijete v páru?" teoreticky dovoluje identifikovat páry stejného pohlaví, prakticky však tato otázka přináší problémy. Srovnání dat sčítání bylo ve Francii provedeno s anketou Rodina a bydlení, která proběhla v roce 2011. Na základě tohoto srovnání pak bylo možno identifikovat chybu v počtu těchto osob vzniklou ze špatného kódování jednoho z partnerů.

Výběrová bibliografie obsahuje celkem devět anglických a francouzských titulů pod názvem Pohled na ekonomiku nerovnosti.

LP

Výběr české demografické literatury za 2. pololetí 2015 a 1. pololetí 2016

I. Knižní publikace, studie

1. Bičáková, K. – Kalíšková, K. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce.* Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, 2015, 26 s.
2. Čeledová, L. – Kalvach, Z. – Čevela, R. *Úvod do gerontologie.* Praha: Karolinum, 2016, 154 s.
3. Dokoupil, L. – Nesládková, L. – Lipovski, R. *Populace Rakouského Slezska a severovýchodní Moravy v éře modernizace (od 60. let 19. století do první světové války).* Ostrava: Ostravská univerzita, 2015, 416 s.
4. Dokoupil, L. et al. *Z díla historického demografa.* Ostrava: Ostarvská univerzita, 657 s.
5. Dudová, R. *Postarat se ve stáří. Rodina a zajištění péče o seniory.* Praha: SLON, 2015, 199 s.
6. Dzúrová, D. – Csémy, L. – Spilková, J. – Lustigová, M. *Zdravotně rizikové chování mládeže v Česku.* Praha: Státní zdravotní ústav, 2015, 133 s.
7. Feřtek, T. *Co je nového ve vzdělávání.* Praha: Nová beseda, 2015, 100 s.
8. Holub, M. – Šlapák, M. *Přehodnocení podoby institutu pozůstalostních důchodů ve světle demografických změn.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2015, 75 s.
9. Holub, M. – Pollnerová, Š. – Šlapák, M. *Způsoby automatického přizpůsobení důchodového věku naději dožití v zemích EU.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2015, 55 s.
10. Jahoda, R. – Godarová, J. *Odhad nákladů veřejných rozpočtů vynakládaných na jednoho nezaměstnaného.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2016, 47 s.
11. Kajanová, A. a kol. *Nerovnosti v romských rodinách.* Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016, 104 s.
12. Kaczor, P. *Sociální politika a sociální systém ČR.* Praha: Oeconomica, 2015, 270 s.

13. Kalíšková, K. – Münich, D. – Pertold, F. *Veřejná podpora míst ve školkách se vyplatí: analýza výnosů a nákladů.* Praha: Národnohospodářský ústav AVČR, 2016, 30 s.
14. Krebs, V. a kol. *Sociální politika.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015, 568 s.
15. Kuchařová, V. – Peychlová, K. *Výzkum zájmu rodičů o motivační otcovskou dovolenou.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2016, 85 s.
16. Kurkin, R. *Vývoj potratovosti v České republice – 2003–2004.* Praha: ČSÚ, 25 s.
17. Novák, V. a kol. *Trhy práce v České republice po roce 1989.* SET OUT, 2016, 288 s.
18. Prudká, Š. *Sociální služby pro seniory v kontextu sociální politiky.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015, 236 s.
19. Rákosník, J. – Šustrová, R. *Rodina v zájmu státu. Populační růst a instituce manželství v českých zemích 1918– 989.* Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2016, 282 s.
20. Řezníčková, J. *Životní podmínky seniorů v Česku a v Evropě (SILC) – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016, 22 s.
21. Sirovátka, T. – Šimíková, I. – Jahoda, R. – Godarová, J. *Chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice s důrazem na děti a domácnosti vychovávající děti.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2015, 156 s.
22. Vidovićová, L. – Jahoda, R. – Vyhlídal, J. – Kofroň, P. – Godarová, J. *Příjmová chudoba a materiální deprivace seniorů: subjektivní a objektivní pohledy.* Praha: VÚPSV, v.v.i., 2015, 109 s.

II. Soubory údajů a analýzy

23. *Asistovaná reprodukce v České republice 2013.* Praha: ÚZIS, NRAR, 2015.
24. *Cizinci v ČR – 2015.* Praha: ČSÚ, 2015.
25. *Česká republika v číslech – 2015.* Praha: ČSÚ, 2015.
26. *Demografická příručka – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
27. *Demografická ročenka České republiky – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
28. *Demografické ročenka krajů – 2005 až 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
29. *Demografická ročenka měst – 2005 až 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
30. *Demografická ročenka okresů – 2005 až 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
31. *Demografická ročenka správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
32. *Demografická ročenka správních obvodů obcí s rozšířenou působností – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
33. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2015.* Praha: ČSÚ, 2015
34. *Kraje České republiky – 2014.* Praha: ČSÚ, 2016.
35. *Obce Královehradecka – 2016.* Praha: ČSÚ, 2016.
36. *Obyvatelstvo Plzeňského kraje – 20145.* Praha: ČSÚ, 2016.
37. *Obyvatelstvo – roční časové řady – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
38. *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2016.* Praha: ČSÚ, 2016.
39. *Pohyb obyvatelstva v obcích Jihočeského kraje.* Praha: ČSÚ, 2015.
40. *Potraty.* Praha: ÚZIS, 2015.
41. *Příjmy a životní podmínky domácností – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
42. *Senioři v … kraji.* Praha: ČSÚ, 2015.
43. *Stav a pohyb obyvatelstva v ČR – rok 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
44. *Trh práce v ČR – časové řady (1993–2014).* Praha: ČSÚ, 2015.
45. *TRH PRÁCE (krajské srovnání) – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
46. *Úmrtnostní tabulky za ČR, regiony soudržnosti a kraje – 2014–2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
47. *Věkové složení a pohyb obyvatelstva v … kraji.* Praha: ČSÚ, 2016.
48. *Věkové složení a pohyb obyvatelstva v Jihomoravském kraji.* Praha: ČSÚ, 2016.
49. *Věkové složení a pohyb obyvatelstva Zlínského kraje, jeho okresů a správních obvodů obcí s rozšířenou působností – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
50. *Věkové složení obyvatelstva – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
51. *Vývoj obyvatelstva České republiky – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
52. *Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990–2015.* Praha: VÚPVS, v.v.i., 2015.
53. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomické vývoje … kraje – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
54. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – roční průměry – 2015.* Praha: ČSÚ, 2016.
55. *Zaostřeno na ženy a muže – 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.

56. *Zemřelí podle seznamu příčin smrti, pohlaví a věku v ČR, krajích a okresech – 2005 až 2014.* Praha: ČSÚ, 2015.
57. *Život cizinců v ČR – 2015.* Praha: ČSÚ, 2015.

III. Výběr statí

58. Bareš, P. *Ekonomická situace a míra rizika sociálního vyloučení v domácnostech se seniory a osobami v předseniorském věku.* Fórum sociální politiky (FSP), 2016, č. 3, s. 2–12.
59. Bareš, P. – Průša, L. *Dostupnost služeb sociální péče ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji.* FSP, 2016, č. 1, s. 11–17.
60. Bartůsková, L. *Pracovní motivace českých matek s dětmi do tří let.* Politická ekonomie (PE), 2015, č. 8, s. 990–1005.
61. Bílková, D. *Nejlépe a nejhůře placená odvětví v České republice.* Acta Oeconomica Pragensia, 2016, č. 1, s. 33–53.
62. Davidová, S. *Co všechno nevíte o Úřadu práce.* Veřejná správa (VS), 2016, č. 5, s. 16–18.
63. Dohnalová, M. – Korimová, G. *Sociální ekonomika a sociální podnikání v České republice.* FSP, 2016, č. 1, s. 2–5.
64. Dušek, L. – Kalíšková, K. – Münich, D. *The Poor or the Kids? Distributional Impacts of Taxes and Benefits Among Czech Households.* Prague Economic Papers (PEP), 2015, č. 5, s. 602–617.
65. Ferrarová, E. – Štybrová, M. *Ministerstvo práce a sociálních věcí nabízí rodičům možnost volby.* Veřejná správa (VS), 2016, č. 10, s. 6–7.
66. Fónadová, L. – Katrňák, T. *Etnická homogamie na Slovensku v letech 1992 až 2012.* Sociologický časopis / Czech Sociological Review (SČ), 2016, č. 2, s. 157–178.
67. Formánková, L. – Křížková, A. *Love Will Keep Us Apart? Understanding Living Apart Together Partneships in the Post-state-socialist Czech Republic.* SČ, 2015, č. 6, s. 993–1022.
68. Hamplová, D. – Šalamounová, P. *Preferované délka rodičovské dovolené: Srovnání osmi evropských zemí.* FSP, 2015, č. 6, s. 2–9.
69. Hanzlíková, H. *Role žen v ekonomice a společnosti: minulost, přítomnost a budoucnost.* Scientia et Sociates (SS), 2016, č. 2, s. 68–85.
70. Holub, M. *Zohlednění dob výchovy dětí v systému důchodového zabezpečení.* SS, 2016, č. 2, s. 86–95.
71. Chládková, A. *Mateřská a rodičovská dovolená v roce 2016.* Práce&mzda, 2016, č. 5, s. 9–14.
72. Chýlíková J. *Měření validity a reliability otázek v šetření European Social Survey a jeho využití.* Data a výzkum – SDA Info, 2015, č. 1, s. 5–29.
73. Chylíková, J. *Odhad reliability vybraných položek z českých šetření EU SILC kvyzisimplexovým modelem.* SČ, 2016, č. 2, s. 79–106.
74. Janský, P. – Šatava, J. *Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice: Nákladné rozvody pro ženy či muže?* FSP, 2015, č. 4, s. 9–19.
75. Kalíšková, K. – Münich, D. *Dopady zvýšení daňových slev na děti na rozpočty rodin a státu.* PE, 2015, č. 7, s. 847–859.
76. Kolářová, J. *Mladé ženy a dědičnost chudoby.* Rovné příležitosti (do firem) (RP), 2015, č. 3.
77. Korimová, G. – Dohnalová, M. *Sociálna ekonomika a sociálne podnikanie na Slovensku.* FSP, 2016, č. 1, s. 6–10.
78. Krmelcová, Z. *Koncept města dobré dostupnosti a jeho význam pro kvalitu života seniorů a dětí.* Urbanismus a územní rozvoj (UUR), 2016, č. 1, s. 17–23.
79. Křečková, Z. – Kroupová, Z. – Řezanková, H. *Vztah generové mezery, konkurenceschopnosti a udržitelnosti ekonomiky – postavení České republiky v mezinárodním srovnání.* PE, 2016, č. 4, s. 168–491.
80. Křečková, Z. – Zadražilová, D. – Řezanková, H. *The Added Value of Women in Management: The Czech Case.* PEP, 2016, č. 3, s. 354–373.
81. Kuprová, B. *Trendy mimomanželské plodnosti v České republice po roce 1989.* Naše společnost, 2015, č. 2, s. 35–49.
82. Langhamrová, Jana – Průša, L. *Jaký je skutečný rozsah ošetřovatelské péče v pobytových zařízeních sociální péče?* FSP, 2016, č. 2, s. 10–16.
83. Langhamrová, Jitka. – Fiala, T. *Hranice důchodového věku zajišťující dobu pobírání důchodu po dobu čtvrtiny života a modelové výpočty jeho hodnot.* FSP, 2015, č. 5, s. 2–8.

84. Malá, I. *Vícerozměrný pravděpodobnostní model rozdělení příjmů českých domácností.* PE, 2015, č. 7, s. 895–908.
85. Marešová, V. *Malá historie infekčních nemocí od padesátých let minulého století a význam očkování. Časopis lékařů českých,* 2015, č. 4, s. 156–160.
86. Maslauskaitė, A. – Baublytė, M. *Gender and Re-partnering after Divorce in Four Central European and Baltic Countries.* SČ, 2015, č. 6, s. 1023–1046.
87. Němec, M. – Brabec, T. *Sociální struktura velkých pražských sídlišť ve stavu, vývoji i prognóze.* UUR, 2015, č. 4, s. 13–17.
88. Nešporová, O. *Flexibilní režim čerpání rodičovského příspěvku a slaďování rodičovství s placenou prací.* FSP, 2015, č. 6, s. 10–18.
89. Paloncyová, J. *Systém služeb nerodinné péče o děti předškolního věku a jeho potřeby a výzvy.* (RP), 2015, č. 3.
90. Pekárková, A. *Těhotenství žen bez domova: úvod do problematiky a kazuistika.* Praktická gynekologie, 2015, č. 3, s. 159–161.
91. *Podmínky pro sladění rodinného a osobního života s výkonem státní služby.* VS, 2016, č. 10, s. 18.
92. Potužáková, Z. – Mildeová, S. *Analýza příčin a důsledků nezaměstnanosti mladých v Evropské unii.* PE, 2015, č. 7, s. 877–894.
93. Pytlíková, M. *Rozdíly výdělků ve vztahu k mateřství.* RP, 2016, č. 1.
94. *Sladění rodinného a osobního života státních zaměstnanců s výkonem státní služby.* VS, 2015, č. 18, s. 15–16.
95. Simonová, N. – Hamplová, D. *Další vzdělávání dospělých v České republice – kdo se ho účastní a s jakými výsledky?* SČ, 2016, č. 1, s. 3–26.
96. Sýkorová, D. *Sociální role chudého stáří.* SČ, 2016, č. 2, s. 27–52.
97. Šatava, J. *Dopady rodičovství na starobní důchody matek.* RP, 2016, č. 2.
98. Šlapák, M. *Institut dlouhodobých vdovských a vdoveckých důchodů pohledem mezinárodního srovnání.* SS, 2016, č. 2, s. 96–105.
99. Szalma, I. – Takács, J. *Who Remains Childless? Unrealised Fertility Plans in Hungary.* SČ, 2015, č. 6, s. 1047–1076.
100. Valeriánová, L. *Mikrojesle dají matkám šanci vrátit se dříve do práce.* VS, 2016, č. 10, s. 8.
101. Valeriánová, L. *Obce trápí nedostatek lékařů.* VS, 2016, č. 20, s. 22–23.
102. Vošmik, J. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce.* RP, 2016, č. 1.
103. Zelenková, I. – Vyhlídal, J. – Klimplová, L. *Hodnocení možnosti uplatnění vybraných prvků švédského monitoringu potřeb trhu práce v podmínkách ČR.* FSP, 2015, č. 4, s. 2–8.

Excerpované časopisy:

Acta Oeconomica Pragensia, Časopis lékařů českých, Data a výzkum – SDA info, Fórum sociální politiky (FSP), Naše společnost, Politická ekonomie (PE), Práce&mzda, Prague Economic Papers (PEP), Praktická gynekologie, Rovné příležitosti (do firem) (RP), Scientia et Sociates (SS), Sociologický časopis / Czech Sociological Review (SČ), Urbanismus a územní rozvoj (UUR), Veřejná správa (VS).

MP

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v tištěné a elektronické podobě. V průvodním dopise uveďte úplnou kontaktní adresu, včetně e-mailu.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Textová část studie by neměla přesahovat 20 normostran (1 NS = 1 800 znaků vč. mezer), tj. 36 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Sčítání lidu, Diskuse a Přehledy by neměly přesahovat 8 NS, recenze 4 NS, zprávy 2 NS a anotace literatury 0,5 NS. Je třeba, aby zaslaná studie obsahovala abstrakt do 5 řádků (Ř) v angličtině, resumé do 20 Ř v angličtině, abecední seznam citované literatury a stručnou informaci o autorovi – jeho odborném zaměření a názvy nejdůležitějších prací (do 5 Ř). Do anglického čísla zasílá autor článek v angličtině ve stejném rozsahu jako do české verze.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu, jednotlivé strany musí být očíslovány. Názvy i těla tabulek, grafů a obrázků musí být dvojjazyčné (česko-anglické).

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnání VLEVO (na levou zarážku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádky.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Příklady základních druhů citací:

Monografie

– Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie.* Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí jen příjmení prvního autora, za ním následuje zkratka a kol., u zahraničních publikací et al.)
– Hantrais, L. (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life.* London: Macmillan Press.
– *Potraty.* 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

– Bakalář, E. – Kovařík, J. 2000. Otcové, otcovství v České republice. *Demografie,* 42, s. 266–272.

Pokud je časopis stránkován průběžně v celém ročníku, není nutný údaj o čísle.

Články ve sbornících

Daly, M. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR,* s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. specifikaci média (on-line, CD ROM, databáze, datový soubor, disketa)
2. datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. webovou adresu (dostupné z: <http://www.czso.cz>)

Přednášky z konferencí

Maur, E. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku.* Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více položek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, A. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie,* 17, s. 750–753.

Syrovátka, A. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých,* 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004*)*; *(Srb,* 2004: 36–37*)*; *(Syrovátka a kol.,* 1984*)*.

Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD

Demografie

revue pro výzkum populačního vývoje

www.czso.cz

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje
Demography, Review for Population Research

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:
Terezie Štyglerová (předsedkyně redakční rady Chair of the Editorial Board),
Marie Průšová (výkonná redaktorka Managing Editor),
Markéta Arltová, Boris Burcin, Elwood D. Carlson, Pavel Čtrnáct, Tomáš Fiala, Ludmila Fialová, Zuzana Finková, Natalia S. Gavrilova, Richard Gisser, Klára Hulíková, Nico Keilman, Juris Krumins, Věra Kuchařová, Jitka Langhamrová, Martina Miskolczi, Zdeněk Pavlík, Michel Poulain, Mirjana Rašević, Jiřina Růžková, Jitka Rychtaříková, Eduard Souček, Luděk Šídlo, Josef Škrabal, Terezie Štyglerová, Leo van Wissen

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 – Strašnice
Telefon: +420 274 052 834
E-mail: redakce@czso.cz
www.czso.cz

Časopis je v plném znění uveřejněn (od roku 2004) na internetu na adrese:
(http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/demografie).

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.
Objednávky vyřizuje: Myris Trade, s.r.o., P.O.Box 2, 142 01 Praha 4,
Česká Republika, e-mail: myris@myris.cz
Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p., Odštěpný závod Praha
č.j. nov 6364/98 ze dne 9. 2. 1998

Grafická úprava: Chráněná grafická dílna Slunečnice, David Hošek
Grafický návrh: Ondřej Pazdera
Tisk: Český statistický úřad
Cena jednoho výtisku: 58,- Kč
Roční předplatné včetně poštovného: 327,- Kč

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265 (Print), ISSN 1805-2991 (Online),
Reg. Zn. MK ČR E 4781

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.
Číslo 3/2016, ročník 58
Toto číslo vyšlo v září 2016
© Český statistický úřad 2016